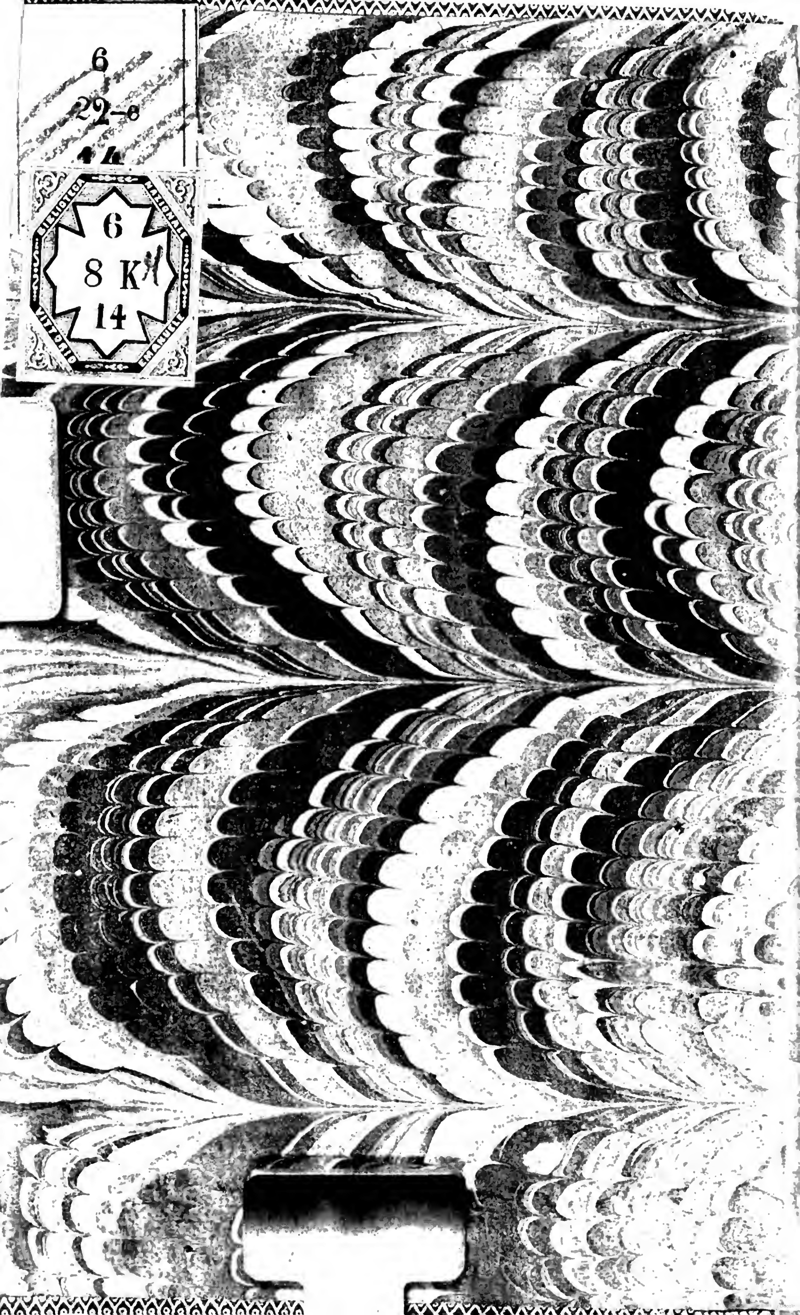
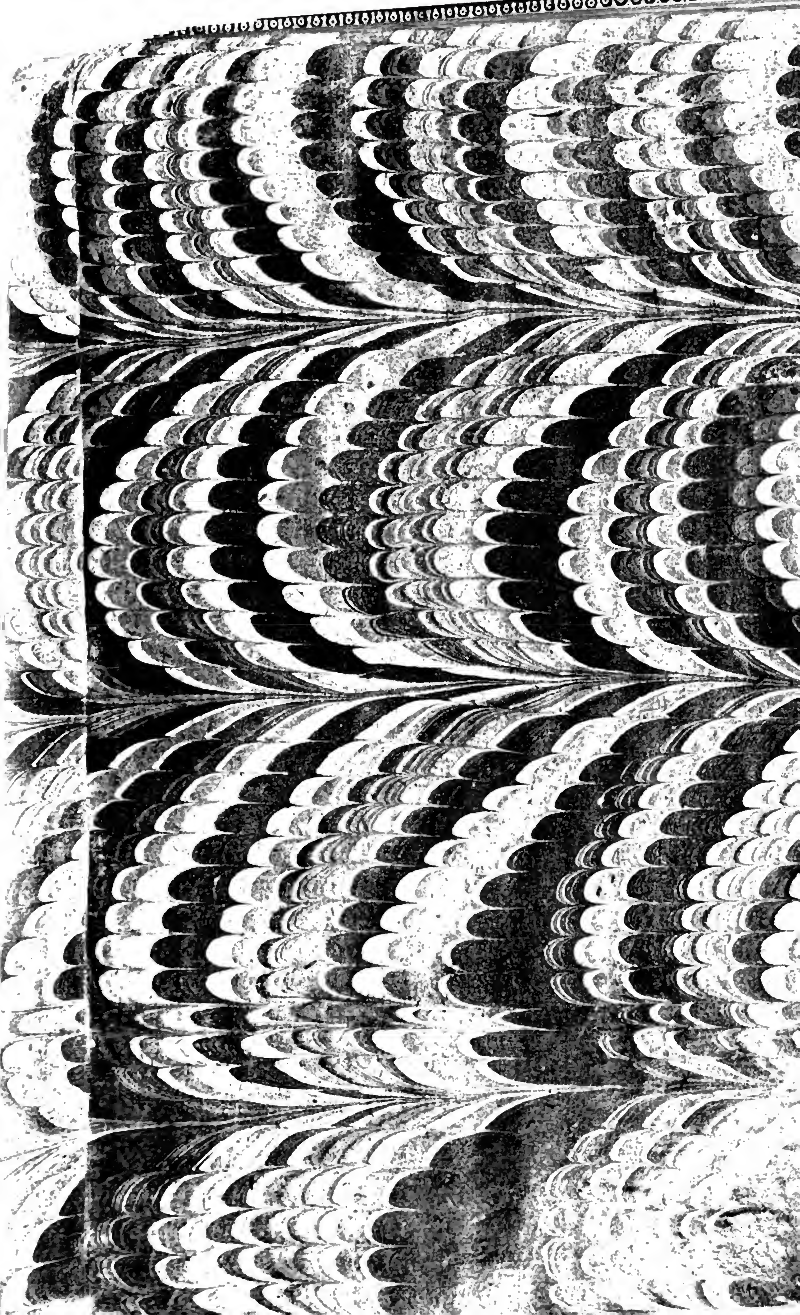

6
22-8
14
BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
8 K
14

ANTI-LUCRETIUS,

SIVE

DE DEO ET NATURA.

TOMUS PRIMUS.

ANTI-LUCRETIUS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVEM.

EMINENTISSIMI S. R. E. CARDINALIS

MELCHIORIS DE POLIGNAC

OPUS POSTHUMUM;

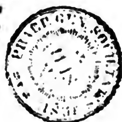
Illustrissimi Abbatis CAROLI D'ORLEANS DE ROTHELIN
curâ & studio editioni mandatum.

TOMUS PRIMUS.

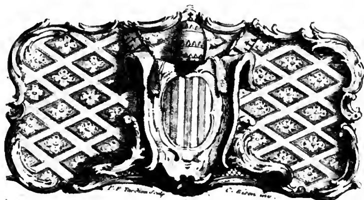

PARISIIS;
Apud HIPPOLYTUM-LUDOVICUM GUERIN,
& JACOBUM GUERIN, viâ San-Jacobæâ, ad insigne
Sancti Thomæ Aquinatis.

M. DCC. XLVII.
CUM APPROBATIONE ET PRIVILEGIO REGIS.

SUMMO PONTIFICI
BENEDICTO XIV.

BEATISSIME PATER,

QUÆ *duo plurimum habent apud Deum hominesque ſanctitatis, Religio & amicitia, ea me ad proferendum in lucem ſacrum hunc Poëſeos fœtum impulerunt, & eumdem nunc commendant benevolentiæ*

Tuæ, Tuæque pietati. Totum hujuſce Poëmatis opus Religio concepit ac peperit: hæc amœniſſimos ſplendidi ingenii lepores conſecravit ſupremo Numini; hæc auctoris pectus inflammavit divino quodam afflatu ardoris, qui, ut in ipſius animo diuturnæ vitæ decurſu debilitatus nunquam eſt, ita in opere vivit flagratque ſemper, longo tanti laboris tractu nunquam extinctus. Eadem etiam majores mihi fecit ſpiritus, ut natum ſuis auſpiciis Carmen, in quo lineamenta quædam imperfecta reliquerat magni artificis impetus, quaſi Apelleam tabulam aliquâ ex parte conformare auderem; eadem nunc jubet munus hoc ſibi pretioſiſſimum ad pedes Tuos deferri. Semper enim Te, SANCTISSIME PATER, *Religio tulit in oculis; ipſa Tibi primis ab annis tenerum pectus imbuit amore ſuî. Te ſuo ſtatim impoſitum ſinu fingere ſtuduit ad eas artes, quæ ſupremam hanc, quam nunc obtines, dignitatem decent. Ideo Te collocavit in excelſo Sionis monte ſublimem, ut omnibus iis, qui pro Iſraële præliantur, ſignum exemplumque dares: atque adeò Te ipſius Dei Legatum in terris, Chriſtique Vicarium, ultro ſibi patronum depoſcit is liber, in quo Cardinalis,* unus ex electis viris ſtrenuis de cuncto Iſraël,

qui Moysis Christiani vigiliarum laborumque partem in se suscipiant, causam supremi Numinis adversùs Atheos tuetur, & ad tuendam adversùs Deistas Christi causam se se accingit.

SED *& alio jure* SANCTITATI TUÆ *debetur pium hoc clientelæ vectigal. Quem auctori amorem reverentiæ plenum injecerant cognitæ* SANCTITATIS TUÆ *virtutes, is hujusce frontem operis alio nomine, præter quàm Tuo, non sineret honestari. Omnium & Naturæ & artis Miraculorum spectator elegans, sagacior etiam animorum æstimator, cùm Italiam longo usu perspectam habere studuisset, inter plurima pulcherrimæ Regionis ornamenta, nihil ipsum & amore devinxerat magis, & admiratione commoverat, quàm conspicua in Te, excellentis ingenii altitudo, prisca integritas, bonarum artium studium ingens, subactum litteris ac subtile judicium, tenerrima eadem & animosa pietas, ardor in Religionem generosus, omnes denique egregiæ dotes, quas intelligenti viro in* SANCTITATE TUA, *patefecerat conjuncta Tecum necessitudo: quem sanè maximum ex Transalpinis itineribus fructum retulisse sibi videbatur. Me verò quem*

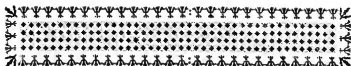
in intimos animi ſinus penitùs admiſerat, hos de Te ſenſus inter permultas magnificæ indolis opes, in illo ſæpe deprehendiſſe profiteor. O Virum, & Tibi, SANCTISSIME PATER, *& Eccleſiæ toti, & Patriæ, & mihi quoque eheu deſiderabilem! quorum omnium gloriæ conſulere me arbitror, dum illius conſulo memoriæ. Hoc illuſtre monumentum ex quo depoſuit in manus meas morientis amici manus, ipſius quidem animus & in Poëmate ſpirans, & toto meo pectore acceptus, meque in opere perpoliendo adjuvans, ſuadere mihi non deſiit, ut hunc ſui ingenii partum* Tuo *potiſſimùm patrocinio committerem. Hanc quam ex ipſo mihi videbar audire vocem, ſecutus ſum eo libentiùs, quòd* Tuarum *ego quoque virtutum teſtis, & alloquii* Tui *benignitate non ſemel perfuſus, ſummâ erga* SANCTITATEM TUAM *obſervantiâ, ac religioſiſſimâ veneratione cum præſtanti Viro maximè conſentirem.*

DUM *Tu igitur,* BEATISSIME PATER, *non moribus ſolùm* Tuis *ac legibus, ſed ſcriptis etiam puriſſimo Chriſtianæ eruditionis ſucco imbutis, Eccleſiam exornas, accipe teſtimonium hoc ſanctiſſimæ noſtræ*

Religioni redditum ab Eminentiſſimo Cardinali, quem amabas, ab eo quem ipſe amavit nunc oblatum TUÆ SANCTITATI, *curaſque meas velis Apoſtolicâ benedictione conſecratas. Hanc unam laborum his in terris mercedem toto animo concupivit*

SANCTITATIS TUÆ

Obſequentiſſimus, humillimus
& addictiſſimus ſervus
CAROLUS D'ORLEANS DE ROTHELIN,
Presbyter & Abbas.

PRÆFATIO.

TANDEM exit in lucem multis ab annis efflagitatum opus, cujus per totam Litterarum Rempublicam fama latè pervagata est. Quod enim in Principum virorum liberis publica exspectatio facit, ut eos vixdum ex incunabulis egressos multorum aures oculique prosequantur, eorum facta explorent, dicta omnia excipiant, spargantque in vulgus, affingant etiam aliquid aliquando; id in magni Cardinalis Poëmate, ex quo primùm inchoatum est, evenisse mirum videri non debet. Nec sanè obscurum esse poterat, quod in manibus tamdiu versaret Vir in tantâ luce collocatus: ac præterea, cùm id postulabat & ipsius rei natura & diligentia auctoris, ut in consilium adhiberet homines in maximis artibus, de quibus disputatio erat, præstantissimos; tum

ſi quæ fortè carmina recitaverat, eorum vis in audientium animos altiùs penetrans eos relinquebat aculeos, ut continere ipſi ſe non poſſent, quin eadem quoque, quantum memoriâ conſequi poterant, proponerent aliorum admirationi. Hinc quaſi ſubreptas auctori gemmas, iis ut opera ſua diſtinguerent, multi protulerunt, cùm Anti-Lucretium noſſe pars urbanitatis putaretur. Itaque, quod neceſſe erat, factum eſt, ut, dum per ora manuſque multorum verſus illi volverentur, attrita quædam, quædam aucta, alia perturbata aut variè depravata in publicum pervenerint; nonnulla etiam, quæ deinde auctor ipſe maturiore judicio perpenſa immutavit. Quæ igitur hactenus ex Anti-Lucretio derivata, nec ſatis ſincera, paſſim emanarunt; ea jam integritati ſuæ reddita, nunc in ipſo fonte haurienda proferimus.

Quanquam autem, qui libros alicujus poſt mortem auctoris edunt, de vitâ ipſius ſolent aliquid præfari, ut aut ab homine commendationem operi, aut ab opere laudem homini concilient, id nos tamen hoc in loco ſuper-

vacaneum fore duximus. Talis ille Vir fuit, ut tot inter ejus decora vel minimum ſit floruiſſe maximâ gloriâ Poëſeos: opus autem eſt ejuſmodi, ut aliorum ejus factorum claritate non indigeat. Neque verò magnarum rerum, quas geſſit, memoria unquam intercidet, & gentis Gallicæ conſignata faſtis, & politiſſimorum ingeniorum præconio teſtata.* Nam in utrâque Regiâ & Inſcriptionum ac Litterarum & Scientiarum Academiâ vitam ipſius moreſque eximiâ dicendi facultate perſecuti ſunt Viri iiſdem doctrinarum artibus, quibus ipſe præſtitit, excellentes Bozius & Mairanius, qui quam laudis mercedem illuſtribus ingeniis poſt obitum perſolverunt, eâdem ſibi mercede præclaram quoque famam paravere.

Ex duabus his laudationibus, quarum altera jam in manibus hominum verſatur, altera hactenus audita tantùm ſummum legendi de-

* Eloge de M. le Cardinal DE POLIGNAC, prononcé dans l'Académie Royale des Inſcriptions & Belles-Lettres, par M. De Boze.

Eloge de M. le Cardinal DE POLIGNAC, prononcé dans l'Académie Royale des Sciences, par M. De Mairan.

ſiderium reliquit, petenda eſt magni Cardinalis virtutum expreſſa effigies. Ibi octoginta annorum vita ſic oculis ſubjicitur, ut in tam longo curriculo pars omnino nulla ſit proprio ſuo ſplendore non inſignis. Ibi debitam ſibi admirationem vindicat ut à primâ ſtatim ætate maturos fructus efferens, ſic in extremâ virens adhuc, vigenſque ingenium: animus ingens, in maximis negotiis exercitatus, ac variis Europæ gentibus ad patriæ ſuæ gloriam oſtentatus; in proſperis non elatus, non demiſſus in adverſis, ſed utriſque altior & par ſibi: quanta mentis celeritas! quanta excogitandi vis! quanta facilitas ac mollities ad omnium animos fingendi ſe ſe ac flectendi! Neſtorea ut ſenectus, ſic ab ipsâ juventute facundia, quæ ad ſenſus audientium cum ſuavitate afflueret & illaberetur. Hæc & alia, quæ vel in occulto majora ſunt, lenitas, humanitas, natum ad amicitiam pectus, deſpicientia divitiarum, quarum pretium nullum noverat niſi quatenus ad largiendum ſuppeterent, ſtudium tuendæ Religionis, quam ex ipſius cogitatione nunquam removit

aut otii voluptas aut tumultus negotiorum, jam disertiſſimè tractata ſunt. Nos quibus tantum hunc Virum, quantus fuit, complecti totum non licet, ea duntaxat quæ ad Anti-Lucretii hiſtoriam pertinent, explicanda ſuſcipimus.

Cùm è Poloniâ rediens anno 1697 Abbas Poliniacus in Bataviâ aliquandiu commoraretur, plurimis in colloquiis cum acutiſſimo viro Petro Baylio, ſed qui in cauſâ Religionis tanquam in Sole caligaret, de iis quæ ſpectant ad Religionem velitatus eſt. Igitur incenſus ſtudio veritatis atque virtutis, concepit animo magnitudinem hujus operis, quo Lucretium Atheorum antiſtitem atque oraculum collato pede profligaret. Itaque paulò pòſt in Boni Portûs Abbatiæ ſeceſſu ſecluſus à negotiis ac ſibi redditus, quinque Anti-Lucretii libros conſcripſit. Hoc primum fuit Poëmatis rudimentum. Poſt quatuor annos Lutetiam reverſus de iis quæ chartis mandaverat, cum Malebranchio Metaphyſicorum principe communicavit. Is & propoſitum operis, & magis etiam opus ipſum admiratus, quædam tamen

reprehendit : id enim impunè licebat apud eum, qui moneri ſe quàm laudari mallet : & ex perſpicaciſſimi Philoſophi monitis nonnulla auctor ipſe emendavit.

Vigebat tunc temporis diſciplina Carteſii. Hanc Poliniacus, dum primam Philoſophiæ navaret operam adoleſcens, in ſcholas advenientem viderat ; hanc ipſe alacriter exceperat ſinu, adhuc à pleriſque & à magiſtro etiam ſuo repudiatam, ac publicâ diſputatione fuerat magnâ cum ingenii laude tutatus. Eam igitur quaſi filiolam ſuam amplexabatur : cúmque ex Carteſii ſententiâ ſuam ipſe ſententiam inſtitueret, celeberrimos ætatis ſuæ Carteſianos conſuluit, quos familiari cum ipſo conſuetudine junxerat conſenſio ſtudiorum. Adhibuit etiam Bolæi cenſoris aures, teretes illas & ſuperbas : is & annotavit quædam ; & univerſum Poëma, quod variis temporibus perlegit, prorſus conſonum eſſe judicavit incorruptæ antiquitati. Denique haud fere quemquam præteriit Poliniacus aut doctrinæ aut ingenii laude cognitum ſibi, quin ejus, cùm

facultas tulit, judicium periclitaretur.

Ex privatis doctorum hominum colloquiis in Aulam celeriter Anti-Lucretii fama perlata est. Exarsit repentè apud omnes cupiditas ingens audiendi, legendi, exscribendi. Quinetiam eos Principes, quorum oculos & aures vel paulisper detinere magnum erat, tanta ceperat Anti-Lucretii admiratio, ut apud eos ex eleganti oblectatione in studium verteretur. Nam & Cenomanensium Dux primum librum in Gallicum sermonem transtulit; & eamdem operam in plurimis Poëmatis partibus collocavit Serenissimus Dux Burgundiæ; nec puduit natas ad sceptrum manus transferre se ad illud opus, quo pertractando ipsa Religionis arma tractari viderentur. Hos sobolis suæ lusus egregios cognoscere concupivit LUDOVICUS DECIMUS-QUARTUS, qui ut erat ingenio magno, & acerrimo rerum optimarum sensu excellens, lectione mirum in modum delectatus, plurima memoriter complexus est; & ex iis quædam interdum palàm Abbati Poliniaco è re natâ alludens appositè proferebat.

Anno 1706 Romam à Rege miſſus Poliniacus, ut in Tremolii jam Cardinalis locum Auditor Rotæ ſuccederet, ſuſcepti laboris meditationem trans Alpes ſecum tulit. Nam ipſe ſibi Muſæum in mentis receſſu condiderat omni litterarum elegantiâ cultiſſimum, quò ſe ſe libentiſſimè proriperet, ſi nihil officii moraretur. Itaque in rhedâ, in ſtrepitu, in ipsâ turbâ facilè ſecum ipſe commentabatur.

Poſtquam ab erudito viro Lancizio medico ſuo multa de Anti-Lucretio præclara audiviſſet Clemens Undecimus, ejus ut cognoſcendi copiam ſibi faceret, ab Abbate Poliniaco poſtulavit: cui pluribus in colloquiis recitanti, cùm attentas aures præberet, vi Poëſeos & Latini eloquii nitore mirificè capiebatur Summus Pontifex, qui maximis virtutibus eximiam litterarum intelligentiam addiderat. Ipſi quidem placebat minùs doctrina Carteſii; ſed eam tamen quânam arte Religioni quaſi miniſtram ac famulam auctor adjungeret, mirari ſe fatebatur.

Nec deinde Ultrajecti, dum graviſſimas

totius Europæ curas agitaret Poliniacus, ipsi tamen suscepta ad tuendam Religionem studia exciderunt: quippe & subcisivis horis sermones eâ de re conferebat cum eruditis Batavis; & primum operis librum recitavit doctissimo Clerico; qui cùm multos versus mirabili memoriæ celeritate arripuisset, eos in menstrua scripta conjectos in publicum effudit: quo facto Poliniacum à pluribus recitandis absterruit.

Crescebat interim opus, cùm quidquid progrederetur auctor, in vastiorem se altitudinem ac velut profundum invehi sentiret. Affluebat enim fecundissimum ingenium nacta uberrima materies: dumque cum Epicuro præliabatur, in ceteros etiam Atheos Epicuro velut auxiliares arma convertebat. Spinosam igitur obiter proculcavit: in Hobbesium ex transverso impetum fecit. Quin & in causâ Religionis suspiciosus, atque *omnia tuta timens*, Lockium & Neutonum perstrinxit: quamvis hunc maximè ob Mathematicarum artium præstantiam admiraretur, & novam ejus de colo-

ribus opinionem unus omnium maximè approbaret : quam etiam, ubi ea primùm in Galliam appulit, à quibuſdam doctis hominibus minùs benignè exceptam publicis experimentis confirmavit. Et ipſi quidem gratias egit Neutonus plenâ urbanitatis epiſtolâ, quâ ſe affirmabat maximo cum deſiderio moriturum, ſi Anti-Lucretium totius Europæ votis tantopere expetitum legere ſibi non contigiſſet.

Comparatâ igitur magnâ ſylvâ rerum ac ſententiarum, ita decreverat, abſolutis adversùs Atheos decem libris, novum adversùs Deiſtas, quos vocant, certamen inſtaurare libris duobus, quibus & Religionis ab ipſo Deo traditæ neceſſitatem, & propagatam ad nos à primo parente labem, & Chriſti divinitatem demonſtraret. Id & in hoc ipſo Poëmate pollicetur ; & in calce hujus operis ad alterum illud jam flectere currum videtur. Habebat etiam in animo, id declarare fuſiùs ; nihil aliud fuiſſe Idololatriam, niſi quamdam *hæreſim*, quæ à primariâ Religione in pravum deflexerat ;

deflexerat: quod paucis delibat, Libro nono verſ. 885.

Has magno Cardinali dignas cogitationes, quas diuturnæ vitæ ſpatio negotiorum moles non oppreſſerat, non ultimus etiam morbus & proximæ mortis afflatus excuſſit. Nec profectò nefas fuit Chriſtiano morienti, reſpectare pauliſper fœtum hunc ſuum, qui præſertim cœleſtium rerum, quibus jam propior erat, imaginem objiceret. Cùm igitur affectum dolore corpus in cubili verſans, nihil uſquam levamenti inveniret, mente adhuc integer, recordatus eſt carminum aliquot ſuorum, quibus Libro primo verſu 1047, ægrotantem animum & rerum terreſtrium cupidine jactatum ac nuſquam quieſcentem cum ægro corpore comparat. Hos ſcilicet verſus, & omnis litteraturæ peritus, & in Italicâ verſatiſſimus, imitatus erat ex his egregii Poëtæ Dantis * Alighieri verſibus,

——Simigliante a quella' nferma,
Che non può trovar poſa in ſu le piume,
Ma con dar volta ſuo dolore ſcherma.

* Dante, Purgat. Canto 6°.

Hîc autem à multo acriore magiſtro, proprio ſenſu incitatus, eamdem ſententiam verſibus cecinit aliquot pulcherrimis, quos à familiaribus quibuſdam, qui aderant, exceptos ex eorum memoriâ delevit dolor, præter hunc ultimum Virgiliano affectu imbutum,

Quæſivit ſtrato requiem, ingemuitque negatâ.

Fuit hæc facundi ſenis, ut Tullii verbis utar, quaſi cygnea vox; ac paulò pòſt à rerum divinarum contemplatione ad res ipſas perfruendas evolavit.

Relinquebatur jam celeberrimum Poëma; ſed cujus varias partes variis temporibus perpoliendo, diſſolutas ac diſſipatas in unum corpus revocare nunquam curaverat. Hoc ut ederetur, opus erat amico, qualem Plinius * Octavio ſuo contingere exoptat, *& fideli, & erudito, & laborioſo, qui tantum curæ intentioniſque ſuſcipere & poſſet & vellet.* Talem ipſi, blanda amicitiæ conciliatrix, conjunctio voluntatum atque virtutum paraverat illuſtriſ-

* Plin. lib. 2°. epiſt. 10ª.

ſimum Abbatem Rothelinum; quem cùm & ingenio ſagaci præditum, & in omni vitæ officio imprimis diligentem longo ſuaviſſimæ familiaritatis uſu fuerat expertus; tum præterea noverat tam amicum ſibi, ut quidquid à ſe commendatum foret, id ille habiturus eſſet ſuis rebus ſanctius & antiquius; tam ſtudioſum Religionis, ut ipſius defenſionem vel à quolibet alio profectam promovere ac tueri maximè paratus eſſet.

Huic igitur Cardinalis paucis ante obitum diebus Anti-Lucretium, pretioſiſſimam hereditatis ſuæ partem, in manus tradidit; ac ſedulò recognitum ederet-ne an ſuppримeret, liberum ipſi de totâ re arbitrium permiſit. Is unus recenti Virgilio pro Tuccâ & Vario fuit. In medio dolore, quem ejuſmodi amici funus inuſſerat, hoc unum ſolatii nactus eſt, ut creditum ſibi cariſſimi Viri fœtum omni curâ foveret. Itaque rem vel ipſi Scriptori moleſtam ac difficilem impigrè ſtatim aggreſſus eſt. Quæcumque exemplaria paſſim abierant, inveſtigare; ea tum inter ſe, tum cum iis quæ ab

ipſo Cardinali acceperat, comparare; locos eoſdem ſæpius ac variè ab auctore retractatos penſitare etiam atque etiam, ut poſtremam ipſius manum agnoſceret; totum Poëma crebrâ lectione concoquere, ac mente & memoriâ comprehendere univerſum; tum conciſa minutatim ac ſine ullâ notâ confuſa innumerabilia fere additamenta, quaſi disjecta tantæ molis membra, ad quem quodque locum natum eſſet, in eo ſic includere, ut quadrarent: hæc & alia ejuſmodi eo plus habuerunt laboris, quo magis tacitum & obſcurum. Id autem ut efficeret, induendus illi fuit ipſe Scriptoris animus: quod quidem aſſequi nullo negotio poterat, propter eximiæ indolis cognationem. Nam germana in utroque ingenii facilitas, elegantia, ubertas: ita ut opus ipſum tractari ſe non ſentiret alienâ manu; nec tam amicus auctoris, quàm auctor ipſe ſibi ſuperſtes edendo Anti-Lucretio incumbere videretur.

Nec tamen ſuo unius arbitrio ſtetit Rothelinus. Peropportunè in Galliam adduxerat

ſtrenua doctos homines pernoſcendi cupiditas illuſtriſſimum Abbatem Cerati, perpetuum Univerſitatis Piſanæ Rectorem; qui cùm plurimas Europæ gentes, nobili doctrinæ commercio circumiret, quam ſecum magnam virtutis, humanitatis, ſcientiæ litterarumque famam attulerat, ubique reliquit ampliorem. Hujus limatiſſimo judicio, quod olim ipſe Cardinalis in opere conficiendo perſpexerat, in eodem digerendo plurimùm uſus eſt Rothelinus. Quinetiam quoſcumque noverat, quì aut de rebus ipſis, aut de poëſeos præſtantiâ judicare poſſent, eos omnes, quos potuit, modò adire ſingulos, modò congregare plures; recitandoque Poëmate eorum ſententiam explorare: quam deinde ſecum ipſe diligenter expendebat, ne quid vel pertinaciâ, vel obſequio peccaret. Hos tam multos nominare longum eſſet, partim aut ſplendore honorum maximorum, aut litterarum titulis jam inſignes; partim eâ modeſtiâ, ut cum eo qui nomina eorum efferret, ferè proditionis agerent. Supererant etiam pauci, neque illi quidem

infimi inter eruditos ordinis, quibus Anti-Lucretium recitare in animo habebat: quorum omnium suffragiis, quod amicis sæpe testificatus est, ultimum quasi punctum addere decreverat ejus sententiam Viri, quem ut summum juris in Galliâ dicundi moderatorem, ita supremum & severissimarum artium & politioris humanitatis judicem noverat; in quo Viro cùm omnia, quæ apud cæteros quos adierat, collecta in unum ingenii ac sapientiæ subsidia reperturum se intelligebat, tum amantissimam Cardinalis, quem ille carissimum habuerat, recordationem. Is Anti-Lucretio, quem in ipsis olim auctoris manibus nascentem viderat, ipse versaverat, optimis consiliis non semel ornaverat, ultimus arbiter destinabatur; ut quemadmodum hoc Poëma Viros non magis altissimo honoris gradu quàm omni doctrinâ eminentes Davias & Passioneos in Italiâ monitores ac patronos habuerat, sic & haberet in Galliâ Daguessæos.

Verùm hanc tantam consiliorum opportunitatem Rothelino præripuit immatura mors;

quam cùm insanabili pectoris tabe jam propiùs obrepere sentiret, ne priùs è vitâ discederet, quàm debitam amico exsolvisset fidem, conscriptâ ad Summum Pontificem dedicatione, Anti-Lucretium nomine suo vulgandum, authenticâ pactione nobis commisit. Nos aliquot difficultatibus diutiùs, quàm vellemus, retardati, opus bis posthumum, & parente & tutore orbatum, adoptandum nunc tradimus Religioni & Litteraturæ.

Absolutâ jam Poëmatis historiâ, liceat nobis considere parumper ad tumulum illustrissimi Abbatis; & non sine lacrymis respectare eum, cujus luctuoso interitu Pietas, prisca Fides, Litteræ congemuerunt. Heu lenitas! Heu morum æquabilitas! Quis illo cum vitæ suavitate severior? Quis cum ingenii venustate sanctior? Quidquid supererat aut Religionis officiis, quæ prima semper apud eum fuerunt, aut temporibus amicorum, id totum concedebat otio erudito. Ut amans litterarum, sic in Litteratos propensus, & sibi & cæteris collegerat cùm nummos antiquos, quàm multos & elegantes!

tum lautiſſimam ſupellectilem librorum, quibus commodandis non minùs, quàm legendis delectabatur. Inoffenſo vitæ curſu ad metam, quamvis citò, tamen placidè provectus, in longo mortis ſegniter adventantis proſpectu, nullo ſuo, magno & illuſtris familiæ & amicorum gemitu, acerbo quidem fato, at æternitati maturus extinctus eſt; perpetuo virtutum Chriſtianarum tenore, ſine ullâ oſtentatione, ſibi per omnia ſimilis & conſtans; cujus ſupremus dies id unum inſigne habuit, quòd ipſi fuerit rectè factorum ultimus. Verùm ſuarum laudum ut intimum teſtem, ſic optimum interpretem habuit clariſſimum Virum Freretum *, cujus ille probitatem ac fidem non minùs, quàm immenſam penè eruditionem fuerat conjunctiſſimâ neceſſitudine proſecutus.

Sed ne tam diuturnæ exſpectationi moras etiam addere longior Præfatio videatur, pauca

* Eloge de Monſieur l'Abbé DE ROTHELIN, prononcé dans l'Académie Royale des Inſcriptions & Belles-Lettres, par M. Fréret.

tantùm ſubjicientur, quæ noſſe operæ pretium eſt.

I°. Ex Libro nono, ubi Scriptor lampadem, ut ait ipſe, præferens, Lectorem in terræ mariſque viſceribus circumducere in animo habebat, ut ibi quoque ſummi Artificis manum deprehenderet, nihil exſtare repertum eſt, niſi titulum & viginti quatuor primos verſus, in quibus Auctor ad novam hanc viam ſe ſe accingit. Eos verò verſus Lectori invidere religio fuit; cúmque Libro decimo, quo collectis breviter prioribus faſtigium imponebatur univerſo Poëmati, deeſſet ipſum caput, ejus quod reliquum erat, noni Libri principio Rothelinus ſub alio titulo ſubjunxit.

II°. Vix neceſſarium videtur admonere Lectorem, in Lucretio refellendo, cujus in magnâ fœditate rerum ſincerum maximè & caſtum eſt loquendi genus, ejus etiam verba quædam aliis inſolita, veteremque ac ſingularem dicendi ſpeciem ac figuram ſæpe Poliniacum

expreſſiſſe. Quòd ſi videbuntur interdum exprobrari Lucretio abſurda quædam, quæ Lucretius à ſe deditâ operâ amolitur, ex attentâ lectione patebit ea eſſe ejuſmodi, quæ Poëta ſibi minimè conſtans aliàs rejiciat quidem; aliàs verò quaſi manu reprehenſa aſſumat. Et ſanè optandum eſt imprimis, ut poſtea nunquam Lucretius ſine hujuſce Poëmatis antidoto attingatur.

III°. Quanquam Auctor inſiſtit plerumque Carteſii veſtigiis, ab eo tamen aliquando diſcedit. Neutonum de coloribus, de naturâ ignis Boerhaavium, de quibuſdam aliis alios audire maluit; veritati, ſi ſatis explorata eſſet, addictus uni. In ipſo tamen hæſiſſe reperientur opiniones quædam, quæ jam ferè obſoleverunt. Hujuſmodi ſunt cùm alia nonnulla, tum quidquid affert tertio Libro, ut infinitum Atomorum numerum confutet. Reſpuit enim infinitum infinito majus aut minus; nec ſtare poſſe numerum infinitum ſtatuit. Neque tamen erat in rebus Philoſophicis ita peregrinus, ut

quænam his de rebus opinio jam invaluisset, ignoraret. Sed ex lectione plurimâ & ex longissimæ ætatis usu satis intellexerat, ut quamlibet liberam civitatem, sic & artium egregiarum Rempublicam multis esse rerum conversionibus obnoxiam. Multas opiniones emergere viderat, quæ cùm aliquandiu floruissent, ejectæ postea & explosæ fuerant; quasdam jampridem emortuas ac sepultas renasci & vigere. In eas igitur, quæ animorum potiri viderentur, non se se statim juvenili properatione conjecit. Ita se gessit in rebus Philosophicis, ut in Politicis vir cautus & prudens; qui quæcumque existunt studia partium, ad ea non vertit se se subitò & circumagit, sed eventorum maturitatem opperitur.

IV°. Fortasse severioribus viris arrideant minùs, quos ex Mythologiâ colores Poëmati suo, raròquidem & parcè, at interdum tamen illevit. Eos verò ita inspersos fuisse advertant, ut dum delectationi conducunt, nihil officiant veritati. Mythologiam enim aut Ethnicis lo-

quentibus accommodat, aut ita opponit Epicuri & Lucretii ſomniis, ut hæc vel ipſis Fabulæ commentis ineptiora eſſe oſtendat. Cùm verò primi Libri ſtatim initio reum peragit Epicurum, qui

Cœli tonitralia templa laceſſens,
Eripuit, fulmenque Jovi Phœboque ſagittas,

hoc ita intelligi debet, non id Epicuro crimini dari, quòd falſorum Numinum aras everterit; ſed quòd, quæ ſola tunc in Græciâ religio vigebat, eâ ſublatâ, neque ullâ aliâ ſubſtitutâ, omnem omnino Divinitatis cultum ſuſtulerit. Hanc eſſe Auctoris ſententiam patet ex his Libri noni verſibus:

Sic totum inſulſis deceptum fraudibus Orbem
Stulta Superſtitio pro Relligione ſubivit.
Illam, Epicure, tuis meritò convellere dictis
Fas erat: illa tuos verſus, argute Lucreti,
Promeruit; jam tum poteras præludere Vero.
Sed furor eſt, Divûm impuras dum ſubruis aras,
Unâ ſancta Dei templa involviſſe ruinâ.

V°. Cùm hujuſce Operis utilitas ad univerſos pertineat, eâ ne fraudarentur, qui Latinè neſ-

ciunt, cordi fuit illuſtriſſ. Abbati Rothelino. Itaque operæ pretium fore credidit, ſi ad id Gallicam in linguam vertendum eum impelleret, quem idoneum ſapientiæ cum tantâ venuſtate conjunctæ interpretem judicabat, clariſſimum juvenem De Bougainville, in Regiam Inſcriptionum & Litterarum Academiam ob maturiorem annis eruditionem nuper aſcitum. Hæc autem interpretatio ſummo ingenio ſummoque ſtudio jam concinnata, opus ipſum haud ita multo pòſt ſubſecutura eſt.

His præmiſſis, jam audiendus eſt Vates ingens, dum ingentem cauſam tuetur, ſæpe quidem antea defenſam, ſed à libidinibus, quæ nunquam ſilent, ſemper impugnatam; & quæ nunc primùm Latinæ Poëſeos inſignibus prodit magnificè decorata. Nam quæ à Paleario, Scipione Capicio & aliis fortaſſe nonnullis Poëmata de Religione naturali ſcripta ſunt, ea cùm hujuſce argumenti partem tantùm attingunt, tum Poëſeos nitore quantùm diſtent, ipsâ lectione aperietur. Liceat hîc coronidis loco ſubjungere verſiculos aliquot, quos Ab-

bas Rothelinus ab amico ſibi traditos typis mandari optavit.

PALLUIT, hæc legeret tremulo dum corde Voluptas,
Languiduliſque liber decidit è manibus.
Prodimur; illecebris Veri jam vincimur, inquit;
Prodimur: heu! nobis abſtulit ille roſas:
Auſus & ablatas Rationi aptare ſeveræ;
Jamque meos luſus perdere, luſus erit.

APPROBATIO.

ILlustrissimi Galliarum Cancellarii jussu, codicem manuscriptum legi, cui titulus est, *Anti-Lucretius*, *&c.* carmen, cum ipso argumento, tum eminentissimi Auctoris nomine commendatum; & ab omnibus Religionis bonarumque Artium studiosis, quanto expectatum cupidiùs, tanto avidiùs suscipiendum. Datum Parisiis die nonâ Martii 1746.

FOUCHER.

PRIVILEGE DU ROI.

LOUIS, par la grace de Dieu, Roi de France & de Navarre : A nos amés & féaux Conseillers les gens tenant nos Cours de Parlement, Maîtres des Requetes ordinaires de notre Hôtel, Grand-Conseil, Prévôt de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra : SALUT. Notre bien amé HIPPOLYTE-LOUIS GUERIN, Libraire à Paris, Nous a fait exposer qu'il désireroit faire imprimer & donner au Public un Ouvrage qui a pour titre, *Anti-Lucretius*, & la *Traduction Françoise par M. de Bougainville*, s'il nous plaisoit lui accorder nos Lettres de Privilege pour ce nécessaires. A ces causes, voulant favorablement traiter l'Exposant, Nous lui avons permis & permettons par ces Présentes de faire imprimer ledit Ouvrage en un ou plusieurs volumes, & autant de fois que bon lui semblera, & de le vendre, faire vendre & débiter par tout notre Royaume, pendant le tems de douze années consécutives, à compter du jour de la date desdites Présentes. Faisons défenses à toutes personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'impression étrangère dans aucun lieu de notre obéissance : comme aussi à tous Libraires & Imprimeurs, d'imprimer, ou faire imprimer, vendre, faire vendre, débiter, ni contrefaire ledit Ouvrage, ni d'en faire aucun extrait, sous quelque prétexte que ce soit d'augmentation, correction, changemens ou autres, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de ceux qui auront droit de lui, à peine de confiscation des exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Exposant, ou à celui qui aura droit de lui, & de tous dépens, dommages & intérêts ; à la charge que ces Présentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, & ce dans trois mois de la date d'icelles ; que l'impression dudit Ouvrage sera faite dans notre Royaume, & non ailleurs, en bon papier & beaux caractères, conformément aux Réglemens de la Librairie, & no-

tamment à celui du du 10 Avril 1725. qu'avant que de l'exposer en vente, le manuscrit qui aura servi de copie à l'impression dudit Ouvrage, sera remis dans le même état où l'Approbation y aura été donnée, ès mains de notre très-cher & féal Chevalier le sieur Daguesseau Chancelier de France, Commandeur de nos Ordres; & qu'il en sera ensuite remis deux Exemplaires dans notre Bibliothéque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle de notre très-cher & féal Chevalier le Sieur Daguesseau, Chancelier de France, le tout à peine de nullité des Présentes. Du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir ledit Exposant ou ses ayant cause, pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons qu'à la copie desdites Présentes qui sera imprimée tout au long au commencement ou à la fin dudit Ouvrage, foi soit ajoûtée comme à l'Original: Commandons au premier notre Huissier ou Sergent de faire pour l'exécution d'icelles tous actes requis & nécessaires sans demander autre permission, & nonobstant clameur de Haro, Charte Normande, & Lettres à ce contraires. Car tel est notre plaisir. DONNE' à Versailles le treiziéme jour du mois de Mai, l'an de grace mil sept cens quarante-sept, & de notre Regne le trente-deuxiéme. Par le Roi en son Conseil.

SAINSON.

Registré sur le Registre XI. de la Chambre Royale des Libraires & Imprimeurs de Paris, N°. 782. fol. 690. conformément aux anciens Réglemens, confirmés par celui du 28. Février 1723. A Paris le 15. Mai 1747.

G. CAVELIER, Syndic.

ARGUMENTUM

ARGUMENTUM
LIBRI PRIMI.

PROPONIT *quid hoc opere sit acturus : divinam Sapientiam invocat :* à v. 1. ad v. 33.

Quintium, quo nomine quemvis Atheum intellige, hortatur ut depositis præjudiciis, vacuas aures Rationi accommodet : à v. 33. ad v. 81.

Tum patrocinium Religionis adversùs Voluptatem aggressus, 1°. *ostendit institutum Epicuri de subvertendâ Religione, & unicè colendâ Voluptate, esse amicum libidini ac sceleribus ; at moribus, humanæ Societati, Virtuti & Rationi infestum :* à v. 81. ad v. 471.

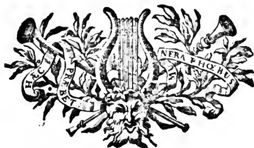
Adversùs Epicuri defensores ostendit, eum non in Virtute Voluptatem, sed in Voluptate Virtutem positam velle ; eversâque Religione, eversam simul ab Epicuro esse regulam omnem, non Virtutis solùm, sed etiam Veritatis: à v. 471. ad v. 593.

Suffragantem Epicuro Hobbesii de justi origine sententiam obiter refellit : à v. 593. ad v. 647.

Concludit Doctrinam Epicuri de Voluptate exitiosam esse & insanam : à v. 647. ad v. 683.

2°. *Voluptatem cum Religione comparat, ostenditque à Religione demum petendam esse veram tum in hac vitâ, tum in futurâ felicitatem*: à v. 683. ad v. 1083.

Victâ Voluptate, concludit Athei interesse plurimùm, Deum, an sit, investigare: à v. 1083. ad finem.

ANTI-LUCRETIUS,

SIVE DE DEO ET NATURA, LIBRI NOVEM, *AD QUINTIUM.*

LIBER PRIMUS.

De Voluptate.

MAGNUM opus aggredior, Quinti, de Numine summo
Dicturus. Quid enim toto præstantius Orbe est
Quàm Sator & Princeps Orbis? Quid dignius omni
Et curâ & studio & nostræ conamine mentis?
Quid, si metimur vires, magis arduum & audax,
Quàm rem infinitam brevibus comprendere chartis?
Rem, causam rerum, veram Rem: quam sua partim
Ostendunt celantque opera; & caligine luci
Permixtâ, veluti Solem trans nubila monstrant.

INDE hominum mentes sæpe in diversa trahuntur,

Num fati nexu, an positæ vi legis eant res.
Hinc alios dubitare quidem, at nescire videmus
Cur dubitent; optare tamen ne funditus esset
Arbiter humani generis, Judexque tremendus.
Quin alios pellax Epicuri dogma secutos,
Fortunæ arbitrio Mundum permittere, & omnem
Conculcare metum, vitæ mortisque futuræ
Securos. Tantum potuit suadere libido!

Hos contra bellum gerimus; Sectæque superbæ
Relliquias vanâ pro libertate rebelles,
Et celebrem, quo se jactat mala turba, Poëtam
Obruere est animus, Musasque ad vera vocare.
Sed quid ego hìc Musas? Te Causa & Regula Mundi
Omnipotens, æterna Dei Sapientia, Virtus,
Et Mens, & Ratio, vitæ Dux optima nostræ,
Ipsaque Lux animi, Te solam in vota vocabo.
Huc ades, & Vati longum da ferre laborem.
Per Te cuncta suo stant ordine, cuncta videri
Tandem, & nativis possunt emergere ab umbris.
In Te discendi nobis innata voluntas
Pascitur, & veri nunquam satiata cupido.
Incute vim dictis, propriamque ulciscere causam.

Tu verò, Quinti, præceps quem fortè juventus
Incautum abripuit, legique inimica Voluptas;
Aut acris vigor ingenii, plerumque recusans
Cum populo sentire, jugo subduxit, & ævi
Impulit æterni magnum tentare periclum;
Pone modum, quæso. Ne te auferat ebrius ardor,
Neu clausos radiis oculos opponat apertis.

Indociles animi primùm compeſce tumultus.
Utere mente tuâ. Procul anticipata repelle
Judicia; & recto librans examine lances,
Hanc demum, auditâ causâ, complectere partem,
Quam mens, & ratio veri ſtudioſa probabit.

O utinam, dum te regionibus infero ſacris,
Arentem in campum liceat deducere fontes
Caſtalios, verſis læta in viridaria dumis,
Ac totam in noſtros Aganippida fundere verſus!
Non mihi, quæ veſtro quondam facundia vati,
Nec tam dulce melos, nec par eſt gratia cantûs.
Reddidit ille ſuâ Graïorum ſomnia linguâ;
Noſtra peregrinæ mandamus ſacra loquelæ.
Ille Voluptatem & Veneres, Charitumque choreas
Carmine concelebrat: nos Veri dogma ſeverum:
Triſte ſonant pulſæ noſtrâ teſtudine chordæ.
Olli ſuppeditat dives natura lepôris
Quidquid habet, lætos ſummittens prodiga flores.
Illius ad plectrum ſuſpirant molliùs auræ;
Gratior & cœlo radius deſcendit ab alto.
Si terram aſpicias, nemorum tibi porrigit umbram;
Garrula per clivos elabitur unda virentes;
Lactea fertilibus decurrunt flumina campis;
Suave canunt pictæ volucres; perque humida prata
Nil niſi fecundoſque greges, armentaque monſtrat
Læta boûm; ſaltant pecudes, pecudumque magiſtri.
Æneadûm genitrix felicibus imperat arvis,
Aëriaſque plagas recreat, pelaguſque profundum.

SIC rident Muſarum hilari fucata colore,

Quæ de Cecropio mendacia ſonte propinat.
Talia & hoſpitibus præbebat pocula Circe
Littore in Auſonio, fugit quæ cautus Ulyſſes.
Cujus ad exemplum potiori jure monemus,
Quem tenet illecebris captum ſapientia mendax;
Soligenæ ſpernat fallacia munera Nymphæ;
Ne rudat in ſtabulis, demens, ſub pelle ferinâ:
Hortamur, fugiat Circen, ac ſe ſibi reddat.
Numinis hìc laudes, hìc Numinis omnia plena.
Pieridum ſi fortè lepos auſtera canentes
Deficit; eloquio victi, re vincimus ipsâ.
Tu modò non ſurdam noſtris da cantibus aurem.

Quid ſtrueret, Divos olim qui finxit inertes,
Ac ſimiles nullis; conſertaque ſemina rerum,
Et caſu cæcis inter ſe nexa catenis;
Æternas atomos quibus omnia nata gerantur;
Atque animos hominum pereuntes mortis ab ictu;
Ipſe libens aperit confidentiſſimus almæ
Præco Voluptatis, nulloque pudore fatetur.
Nempe gravi populos ſub Relligione jacentes,
Commoda cùm fugere ac votis pugnare videret,
Noctis ob horrorem Stygiæ, ſtrepitumque Acherontis;
Aut ævum infelix corde inter gaudia mœſto
Ægre agitare metu Superûm; & peccare trementes:
Continuò, fortem gentis miſeratus acerbam,
Numinis & famam & cultum convellere primus
Inſtituit; Cœli & tonitralia templa laceſſens,
Eripuit fulmenque Jovi Phœboque ſagittas;
Et mortale manumittens genus, omnia juſſit
Audere, ac leti pulſo terrore beavit.

Ipse quidem veritus ſectam infamare recentem,
Jure dato ſceleri cunctis ſi cuncta licerent,
Haud nullo voluit cohiberi pectora freno:
Quin, duce Naturâ, certum moderamen in ipſis
Deliciis, ſic fama refert, ſervare ſolebat.
Non odio Vitii tamen, aut Virtutis amore,
Cui Vitium Virtuſque nihil niſi ſomnia; tantùm
Ne dolor immodici comes, aut extrema capeſſens
Lætitiæ, placidam temeraret fortè quietem:
Aut æſtus irarum ex ambitione ſuborti,
Lictorumve metus, vel pro lictoribus ultrix
Cura ſecuta nefas, macularent præmia vitæ.

Sed non effuſos valuit componere motus;
Nec rexit, quas ipſe ſemel laxârat, habenas.
Quippe gubernator, dum perflant æquora venti,
Nutantem imprudens clavum ſi quando remiſit,
Nequicquam hortatur nautas, ut turgida vela
Colligere, ac tenſos properent ſolviſſe rudentes;
Quò venti fluctuſque ferunt, volat avia puppis.
Aut ubi ſaxifrago longùm obſtitit ardua moles
Torrenti, ſubitò, ſi prima repagula frangas,
Cetera, quà data porta, furens perrumpet aquæ vis.
Ergò ſtravit iter vitiis, ſpe luſus inani,
Cùm ſemel exegit moderantes omnia Divos.
Nec generi noſtro libertas reddita; verùm
Mutati Domini: regnumque infrena cupido
Invaſit, quod erat Divûm legiſque ſupremæ.

Nam quis Juſtitiæ locus, aut quæ regula morum
Eſſe poteſt, dum nil præerit quod legibus æquis

Contineat mortale genus, doceatque vel intùs
Congenito ſplendore animos, vel vocibus aures
Perſonet, ac poſſit certis oſtendere ſignis
Faſque nefaſque? Boni ſiquidem jam nulla futura eſt,
Nulla mali ratio; ſed peſſima & optima quæque
Vanus opinandi mos arguet. Omnia porro
Facta hominum in ſeſe, conſpectaque mente ſagaci,
Laudis & opprobrii vacua invenientur; idemque
Prorsus erit facinus, leto eripuiſſe parentem,
Aut ferro, amplexus inter, jugulaſſe cruento.
Nam quod in his rebus genitrix Natura miniſtrat
Humano generi lumen, te judice vanum eſt;
Ipſa tibi cùm lucis inops & cæca putetur.
Hinc ſcelus in tenebris admiſſum, obſcuraque virtus
In pari erunt pretio; pendebit utrumque vagantis
Arbitrio vulgi, nec erit niſi nomen inane.

Quæ ſimul ebiberit veſtro de fonte venena
Quilibet, in vetitum per ſe jam pronus & ardens,
Cui Natura ferox, cui ſanguis pectore fervet,
Quique Deos temnens omnique timore ſolutus,
Crediderit ſibi nil melius quàm vivere lautè,
Optatiſque frui; poſt funera quemque futurum,
Qualis erat nondum genitus; caſu omnia naſci,
Omnia diſſolvi; nec formidabile nobis,
Dum ſumus atque brevi mortales veſcimur aurâ,
Eſſe aliquid præter luctum infeſtoſque dolores;
Ecquid eum petulantem avidumque morabitur ultrà,
Si modò conſpectus hominum fugiſſe licebit,
Quin ſtupret, rapiat, jugulet, perimatque veneno,
Dum jubet ingenitus furor, & Regina Voluptas?

Nam quòcunque animi protruſerit impetus atrox,
(Quidquid in his rebus caveas, Epicure, monendo)
Illic votorum finis, ſupremaque meta eſt.
Nec Superis video demtis, quæ cauſa ſuperſit,
Quæ ratio, cur à placitis ſibi temperet unquam
Ille miſer, tantos & fruſtra comprimat æſtus.

Forte pudor, proprioque latens in pectore teſtis?
At, ſi nil peccaſſe putat, quî pœnitet ipſum?
Quî pudet? Iſte dolor ſceleris ſibi conſcia tantùm
Pectora ſollicitat, non eſt ea cura quietis:
Obtudit internos ſecura licentia morſus.
Nonne tuæ fuit artis eam obmuteſcere vocem,
Et ſacra congenitæ legis monumenta refigi;
Ne qua Voluptatis liquidos ærumna lepôres
Inficeret, neu quis veniens temerarius angor
Rumperet alterius jucunda oblivia vitæ?
Si tales acuunt igitur mihi pectora ſenſus,
Ut me peccandi vehementiùs urgeat ardor,
Quàm pudor aut metus; & nil me jam continet ultrà;
Non modò fas fuerit cunctas infringere leges,
Peccare officium eſt, unum ſcelus eſſe pudentem.

Hæc in Ariſtippum convicia fortè refundis:
Sed nec Ariſtippi fuerat ſententia pejor;
Solùm è doctrinâ quæcunque horrenda ſequuntur
Democriti atque tuâ, veracior ille profeſſus.
Quippe ubi pro ſumma rerum, pro fine ſupremo eſt
Quod me delectat, cúmque id mihi dulce videri
Non poſſit, quo comprimitur ſuccenſa libido,
Quin ego damnatam Venerem, quin furta maritis

Deteſtata ſequor, fraudes artemque Sinonum,
Et rabidos Bromii patris Evantumque furores?
Nam defraudari genium vetat alma Voluptas:
Ni potiar votis, mihi tunc dolor ingruit ingens;
Et nequeo, ſi me dolor afficit, eſſe beatus.
Quid me hominum leges, quid famæ cultus inanis,
Quid mala me tardæ revocent præviſa ſenectæ,
Forſitan & nunquam venturi incommoda morbi,
Cenſoriſve ſupercilium, quem ſibilat omni
Læta joco, plaudenſque ſuo ſibi flore Juventus?
Quin urbem exuro patriam, ſi paſcere flammis
Crudeles oculos juvat, & ſuperare Neronem?
Namque Voluptatem ſequitur germana Tyrannis.
Ille Voluptatis læſæ reus, ille virenti
Pungendus thyrſo, ſibimet qui infenſus & hoſtis
Abſtinuit Venere & vino, graviora ſecutus
Conſilia; atque ſui domitor ſudavit & alſit.

Hinc tua non mirum ſi te ſchola prodidit olim,
Præceptiſque tuis tua per præcepta rebellans,
Se Cyrenæis gregibus commiſcuit ultro.
Nam cùm crediderit demens, quæcunque doceres,
Quo potuit vitare modo, quæcunque vetabas?
Non ſuaſi ut facerent, ais, imò vivere juſſi
Pacatos, omnemque animo ſecludere motum.
Vivere juſſiſti pacatos! Qui bene nati,
Hoc ſine te faciunt; & qui malè, ſi bene vivant,
Torquentur. Porro juſſiſti vivere lætos:
Cúmque laborando, corpuſque animumque domando,
Lætitiam non inveniant, huc ſponte feruntur,
Eſt ubi lætitiæ ſeges, & fuga certa doloris;

Edocti per te ſibi nil poſt fata timendum,
Quidquid agant; ſibi nil ſperandum, quidquid omittant.

Sæpe Voluptatis causâ mittenda Voluptas,
Adjicis; interdum juvat abſtinuiſſe cupito.
Vera canis, fateor: contrarius at tibi pugnas.
Nam tu, namque tui ſimiles clamare ſoletis,
Lætitiâ melius nihil eſt, pejuſque dolore.
Nonne Dionæi reſonant his vocibus horti?
Nonne, & jucundi cùm ſit jactura, dolori eſt?
Ergò, ne doleas, quodcunque placebit habendum
Jure tuo; nec honos, nec fas obſiſtere poſſunt:
Atque Voluptati laxæ immittuntur habenæ.
Sin autem abſtinuiſſe bonum eſt, illudque fateris;
Cur me infelicem, ſi Relligionis amore
Abſtineam, vocitas? Te ſum felicior ipſo.
Nam tu, ſi vincis, tua te victoria torquet,
Me mea delectat: ſi mavis denique vinci,
Quàm ſic torqueri, confeſſus es: en data porta
Flagitio, vitiis retinacula nulla ſuperſunt.

Imò, inquis, ſuperant; pœnæ metus atque malorum
Quæ ſcelus & tandem patitur peccare libido.
At ſemel amotâ metuendi Numinis irâ,
Cur levior multo turbaret pectora terror?
An contemptor ego Superûm legiſque ſupremæ,
Humanas leges & judicis ora timerem?
Aut ſi me cupidum pœnæ brevis alligat horror,
Heu! miſer in laqueos recido, quos te duce fidens
Rumpere ſperabam: jam me dolor & metus angit,
Jam moveor, curâ ſed deteriore ſubactus;

Et gravis ipſe mihi cenſor, vix liber ab omni
Relligione, novas ſubeo ſimileſque catenas;
Atque minus dignâ crucior formidine mentem.
Ah! meliora precor. Si cui mactanda Voluptas,
Eſt mactanda Deo. Neque enim peritura merentur
Sic aliis præponi alia, ut præſentia cedant
Venturis. Igitur tibi nunc hodierna libido
Imperet; aut ratio ſi qua eſt permiſſa futuri,
Sic caveas, ut ſit melius præſente futurum:
Non, ut momentis redimas momenta, ſed omne
Lucreris, parvi jacturâ temporis, ævum.
Nullus enim prudens terram verſabit arator,
Si quantum illa ſinu bis terque inverſa recepit
Frumenti, tantum poſthac ſine fœnore reddat;
Omnis quippe leves labor irritus iret in auras:
Sed verſabit, utì modico de ſemine largas
Eliciat ſegetes, ac meſſibus horrea rumpat.

Ast Epicureus quamvis timor ille ſatis ſit
Nonnullis, qui ſe ad tempus fortaſſis & ægre
Contineant; haud propterea virtutis amantes
Efficere, atque animis vitium reſtinguere poſſet.
Nam virtutis amor multùm formidine diſtat
Carnificis, vel rumorum, vel carceris atri.
Plus vitii pœnâ, vitium execratur honeſtas:
Illo etſi poſſet felix evadere, nolit.
Nec tantùm refugit maculari crimine dextram,
Aut complere nefas; etiam voluiſſe recuſat:
Et meritò: quid enim prodeſt abſiſtere factis,
Si factorum alitur radix & cauſa cupido?

Pʟᴜʀɪᴍᴀ præterea non ulli obnoxia legum
Crimina patrari certum eſt, quæ tu quoque damnes;
Nam faciunt hominem nequam, tortoribus etſi
Non tradunt. Super his non currit calculus ater:
Nec reus arbitrium trabeati Judicis horret.
Immemor ut ſi quis benefacti damna rependat;
Si fremat invidiâ, cùm fert ſua præmia virtus;
Non ſtet promiſſis; arcana recludat; avarus,
Mendax, conſilii maleſani ſubdolus auctor;
Aut fidei ſine teſte ſuæ concredita tollat;
Ambitione tumens & honorum ſedulus auceps,
Contendat maculis alienam aſpergere famam;
Annonæ gravitatem, ex quâ diteſcere poſſit,
Aut patriæ cladem exoptet, funuſque parentûm;
Deneget auxilium rogitanti; prægravet omnes
Infra ſe poſitos, inopem viduamque gementem
Obterat; inſontem Judex pervertat iniquus
Venali trutinâ, & Dominæ ſuffragia donet;
Interea, quæ ſumma mali eſt, ſimulator honeſti.
Hæc, ſi aberit Deus ultor, in omnia proruet audax
Crimina, quem fallax trahit in tua caſtra Voluptas.
Et quidni faciat, quando nil ſanctius illi eſt?

Qᴜòᴅ ſi talis erit, magis illum ut mitia facta
Delectent, nec tam violento ferveat æſtu,
Ut deſiderio potiundi victus & exlex,
Humani turbare velit conſortia cœtûs;
Non ea doctrinæ laus eſt, quæ gaudia tantùm
Imperat, ac ſuadet genio indulgere procaci;
Naturæ potiùs placidæ & tranquilla petentis,
Quam fortuna dedit, non ars formavit; & unus

Materiæ parit occursus sine lege vagantis.
Sic mansueta bidens, lætis quæ montibus herbam
Aut fruticum teneros apices innoxia carpit,
Non habet unde lupo se præferat, atque leonis
Carnivoram rabiem & truculentas arguat iras:
Scilicet hanc mitem, hos fecit natura rapaces.
Credo equidem à placidis dirum nil posse timeri:
Sed quonam se more gerent, quos tetra libido
Protrahit in vetitum, magis ex obstantibus ardens?
Ceu violenta sitis fervore accensa febrili,
Quam decumbentis nunquam patientia vincet
Improba, sed lymphæ solo placaveris haustu.

Nulla quies animo Thesei, dum Phædra sorore
Gratior incestum venis instillat amorem,
Ni Phædram abducat tacitus, pactosque hymenæos
Deserat. Infelix Ariadne! Nil tibi filo
Direxisse vias per inextricabile textum
Proderit, ac vitam immemori servasse marito!
Nec jurata fides, meritis nec præmia tantis
Debita, nascentem poterunt extinguere flammam!
Uritur interea culpæ sibi conscius heros:
Quid faciet? Placitone furens pugnabit amori?
Sedatur citiùs victrix, quàm victa cupido:
Hinc animo pax alma redit; pax ista, Voluptas,
Hæc, Epicure tibi præludens, cogitat: ergò
Exsolvit nexus omnes, jura omnia rumpit
Perfidus; ignotis moribundam linquit in oris,
Ac duplices frustra tendentem è littore palmas.

Nulla quies animo Phædræ cùm vidit agrestem

Hippolytum, nulla eſſe poteſt, ni vicerit acre
Pectus, & in thalamos perſuaſerit ire paternos.
Uſque adeò inſanit, tam diro carpitur igni
Filia Paſiphaës! Ergò contemta peribit,
Cogeturque mori! Sed non morietur inulta:
Privignum inſontem perdet. Quot crimine ab uno
Crimina? Quot pravo cumulati in corde furores?

NATUS ad arma furit Macedo; ni perdomet Orbem;
Ipſe ſuî eſt impos; domitus nec ſufficit Orbis.
Dic age, dic Pellâ ceſſet regnator in urbe,
Ac dominos Aſiæ Perſas patiatur & Indos;
Quòd tibi deterior tranquillâ pace videtur
Gloria, tot curis, tam multo ſanguine parta.
Nonne vides, magni quid Cæſaris una cupido
Turbarum excivit populis, quot in Orbe tumultus?
Quot nutu quaſſata viri ſunt mœnia, gentes
Everſæ, quantis fluxit cruor undique rivis;
Cùm de Pompeio ac cæſis de civibus egit
Et patriæ priſcâ de libertate triumphum?
Dic, ut conſiſtat potiùs Rubiconis in orâ;
Et Romæ, cives inter gentemque togatam,
Securè vivat privatâ ſorte beatus:
Reſpondent ambo: ſedeas tu, quando ſedere
Tanta tibi; nobis eſt belligerare Voluptas.

DICERE non prodeſt igitur: mihi ſola cupido
In rebus ſervare modum; infeſtare quietem
Alterius fugio, mea ne infeſtetur; honeſtis
Artibus exornare animum, & virtute beari
Maluerim, quàm deliciis, quæ corpora mulcent:

Talis erat quondam noſtræ dux ille cohortis.
Eſto : etenim tecum ſuper his contendere nolim.
At cunctos homines agitat non una cupido.
Illa tibi fortè eſt : aliis diverſa probatur.
Porro quemque trahit ſua, non aliena Voluptas.
Quam ſi quiſque ſequi, ne ſit miſer, abſque futuri
Debeat intuitu, fas eſt quodcunque lubebit :
Et quo jure bonas tua te direxit ad artes,
Non alio impulſu, niſi quem dabat ipſa voluntas,
Te quia progenuit caſu Natura modeſtum ;
Hoc ipſo pariter mea me in ſcelus omne vocabit,
Non alio impulſu, niſi quem dabit ipſa libido,
Si pravum caſu Natura creârit eodem.
Et floccifaciam quidquid ſuadebis honeſti,
Si bona nulla mihi, niſi quæ jucunda videntur,
Aut nihil hâc vitâ melius proponere poſſis.
Nam jucunda meis hæc tantùm ſenſibus eſſe,
Quæ deſiderio ſunt convenientia, novi.
At deſiderium in nobis ex indole noſtrâ
Naſcitur, ut certis veniunt ſua ſemina terris.
En tua lex igitur facit ut mihi, non tibi credam.

Postremò dices, ſi non formidine, ſaltem
Componi rectâ poterit Ratione Voluptas ;
Quam non inſanam, non rerum extrema petentem,
Sed medio volumus contentam, ut leniter illâ
Gens humana frui valeat mortale per ævum :
Quo ſe more gerunt etiam ſine Numine gentes.
Verùm quæ nobis Ratio eſt, quam dicere rectam
Jure tibi liceat ; noſtræ qui munia mentis
Omnia, quin ipſas & mentes turpiter uni

Fortunæ

Fortunæ tribuis? Quæ certâ lege reguntur,
Hæc recta eſſe queunt; ſed in his quæ fortè cadentes
Progenerant atomi, nil certum, nil quoque rectum eſt.
Nativam qui legem internaque dogmata neſcit,
Seque putat caſu factum, nihil ille profectò
Cum rectâ commune ſibi Ratione fatetur.
Nam quod percipimus, fortuna eſt; atque ita quondam
Formari poterant homines, ut falſa putarent
Quæ nunc certa putant, & bis duo quinque viderent;
Pravum etiam & ſtultum, quod nunc laudabile ducunt.
Tale Voluptati frenum injeciſſe quid ergò
Te jactas, quod inane jubes vanumque putari?

Nam quod apud Sinas, ubi Solis prima renati
Tela micant, ſtudio celebres, legumque peritos
Fama refert quoſdam nullo mercedis amore
Virtutem colere, ac Vitium formidine nullâ
Pœnarum toto certatim excludere regno;
Non tamen eſt aliquâ ſine Relligione, nec omni
Speque metuque vacat ſpecioſa hæc Regula morum,
Et componendæ lex ferme Stoica vitæ.
Æternam ſaltem normam, Verique Bonique
Nativum exemplar non inficiantur, & Orbis
Neſcio quam veluti Rationem immotaque jura,
Quorum à legitimo minimùm deſciſcere cultu
Non modò grande nefas, ſed & irreparabile damnum.
At quæ jura tibi, quæ lex, quæ norma, quis ordo
Quem non intulerit caſus, menſve edita caſu?
Nil ſolidum tibi, nil verum, niſi ſola Voluptas.
Unde Voluptatem penes eſt adſcribere rebus
Juſtitiæ ſceleriſque notam, & jus dicere menti:

Ut sua cuique Deus jam fiat dira cupido.
Sic & Junones proprias, Geniosque Deosque
Restituis, casu nobiscum & sorte creatos.
Propria nam quidquid Natura requirit ab uno
Quoque hominum, hæc ipsi Venus est, Venus omnia subdens;
Hoc cohibenda minùs, quo quid vehementiùs ardet.
Non aliter quàm si patulo Neptunus hiatu
Aggeribus ruptis Batavos exundet in agros,
Claustraque dissiliant valido concussa Tridenti:
Mergitur omnis humus: quæcunque ferocibus undis
Objicies frustra, Neptuni tetra vorabit
Ingluvies: rabido satius parere furori;
Donec sponte suâ refluat, Corisque remissis,
Ingentes demum liceat sarcire ruinas.

Quòd si permittam rectæ Rationis ut usum
Agnoscas, atque id nusquam variabile lumen
Præficias & judiciis & moribus, ut sint
Ad normam; nobis ergò simul esse fateris
Nonnihil ingenitum, quo libera facta regantur,
Ante Voluptatem; nec princeps ampliùs illa
Censeri poterit, nec vitæ regula nostræ:
Imò pernicies hominum tabesque nefanda,
Illius indomitos Ratio ni temperet æstus.
Talis ad humanos usus convertitur ignis;
Optimus ingratum membris depellere frigus,
Extinctamque diem noctis reparare per umbram,
Et mollire cibum, & succos extrudere plantis,
In calcem, in vitrum lapides mutare perustos,
Et ferrum coquere & nigris fornacibus aurum:
Quem si incauta manus tractaverit, ecce cremantur

Tigna trabesque domûs; tectis furit excita vento
Flamma vorax; trepidi fugiunt per compita cives;
Fit clamor gemitusque; volant contagia pestis
Horrida, quæ nullis poterunt succumbere lymphis;
Templa ruunt; omni de culmine depluit imber
Torridus; eversæ fumant super ædibus ædes;
Urbs ubi magna fuit, cinerum tolluntur acervi.
Fervida sic toto bacchatur in Orbe Voluptas,
Ac genus humanum vitiis grassantibus implet.
Hanc si fortè jugo subigas Rationis amaræ,
En subversa tibi ruit à fundamine moles;
Nilque novi profers, quod non Academia pleno
Dixerit ore tonans & Porticus atque Lyceum.
Quòd si debuerit Rationem anteire Voluptas,
Ipsa suî & nostrî domina est, frenumque recusat.
Tum Ratio genitrix virtutum & regula vitæ,
Serva Voluptatis tibi, non Regina videtur.
I nunc, & vitium verbis obvolve modestis.

Sunt qui Gassendo freti duce, sic Epicurum
Defendant, nullum ut jactent genus huicce petitum
Esse Voluptatis, nisi quod Virtute paratur.
Hi fraudem ignorant Virtutis nomine tectam;
Fallacique viro nimiùm patienter adhærent.
Nempè quid est Virtus, quid Honestas, judice Graio
Quem verbis lusi tanto dignantur honore,
Tantis immeritum scribendo laudibus ornant?
An Recti constans atque obfirmata cupido,
Contra delicias, & cuncta pericula contra,
Propositique tenax, vel cùm malesuada Voluptas
Obstiterit, terrorve minantiaque ora Tyranni?

Non ita ; ſed placiti, quodcunque ſit, integer uſus,
Abſque dolore, metu, vel ſollicitudinis umbrâ.
Illa ſupercilio rigidi ſit digna Catonis ;
Eſt, Epicure, tibi ridens & blandula virtus ;
Carpere delicias cautè, vitâque fruiſci.
Non quod honeſtum in ſe pulchrumque eſt, hoc tibi gratum :
Nam ſi eſſet, quid Socratico, quid Pythagoreo
Tramite diſtares, quid Relligione ſeverâ ?
Sed tibi quod gratum, ſejunctâ labe timoris
Et curæ, ſubitò culpâ vacat, atque decorum eſt.
Abs te non igitur poſita in Virtute Voluptas,
Aſt in eâ Virtus ; tantùm ars eſt rite fruendi
Naturâ, non Naturam Ratione domandi.
Sed Virtus nulla eſt, niſi cùm frenata Voluntas
Subditur imperio rectæ Rationis, & omnes
Continet affectus, noſtro qui pectore ſurgunt,
Edomitoſque jugo reprimit, ſi quando rebellant.
Et quo majores poſcit victoria curas,
Tanto nobilior, tanto magis inclyta Virtus.

QUORSUM ergò tot conſiliis monitiſque ſalubres
Se primum docuiſſe vias Epicurus Athenis
Jactat, & ad mores totum applicuiſſe regendos
Ingenium, veræ ante alios Virtutis amicus ;
Si, quam voce tenus laudat, re interficit ipſâ ?
Demſit ubi, quidquid moderatur gaudia mentis,
Invitat cunctas moderanda ad gaudia mentes.
Non ſcelus, at ſceleri ſubjunctum ſæpe dolorem
Deteſtatur : id eſt, ſcelus ipſum diligit, imò
Commendat, ſi fortè metu aut mœrore vacabit :
Et ſtimulos acres jam ſponte ruentibus addit.

Eſt-ne igitur toties hominum inſtiganda libido,
Inviſis abſcedat uti, vel amata ſequatur?
Quam ſi præceptis arcendam à crimine cenſes;
Ne vaga prorumpat; cur hæc evertere tentas,
Quæ veſtris longè momento & robore præſtant?
Nam ſi, dum Superos tremimus, dum fulmen Olympi,
Terribileſque minas iramque Tonantis, & Orci
Supplicia, æternoſque Erebi exhorreſcimus ignes,
Peccamus tamen, ac terras ſcelera omnia mergunt;
Quid, ſi vindictæ nullus timor? Undique cædes,
Undique flagitia; atque hominem natum eſſe pigeret.

Si Virtutis eras avidus, rectique bonique
Tam ſitiens, quid Relligio tibi ſancta nocebat?
Aſpera quippe nimis viſa eſt? Aſperrima certè
Gaudenti vitiis, ſed non Virtutis amanti.
Ergò perfugium culpæ, ſoliſque benignus
Perjuris ac fœdifragis, Epicure, parabas.
Solam hominum fæcem poteras devotaque furcis
Devincire tibi capita, indignæque patronus
Nequitiæ tantùm ſceleriſque aſſertor haberi;
Cui tales animos vireſque atque arma miniſtras.
Degener ille Bonis etenim non ingruit horror
Quem perimis: ſibi nec reſtingui Tartara poſcunt,
Quos bene geſta ſatis tranquillant; ipſaque morum
Integritas, & parta quies moderamine caſto
Vindicat à miſerâ longæ formidine pœnæ.
His procul anguicomæ ſtrident crepitantque flagellis
Eumenides; procul his æterna incendia fumant.

Declamatorem, Quinti, me fortè vocabis,

Quòd Juſtum Rectumque Epicuri à mente recidam ;
Illum nec patiar titulo Virtutis abuti ;
Atque hilarem Sectam probrorum aſpergine tantâ
Commaculem. Verùm hancce notam ſibi ſolus inuſſit
Ipſe lubens, Mundo cùm legem, ac legis abegit
Latorem ; & noſtræ lumen Rationis oriri
Ex atomis voluit cæcis, ac ſorte coactis.
Rectum nempe quid eſt ? Illud quod regula firmat :
Et Juſtum ? Quod lex faciendum præcipit : ergò
Lex ubi nulla, nihil juſtum eſt ; ubi regula nulla,
Nil rectum eſſe poteſt. Ratio Virtuſque peribunt ;
Numine ſublato, neque lex, neque regula perſtant :
Ergò nil juſti, nil recti permanet uſquam :
Filia Fortunæ Ratio eſt, fictitia virtus.
Incipe nunc adeò, fallax Epicure, videri
Qualis es ; ac tandem mentitos exue vultus.

At non attendis, Ratio dum innata fugatur
Moribus ex hominum, atque animis proſcribere Juſtum
Conaris, pariter Verum ſimul omne fugari.
Nam Ratio noſtros non tantùm dirigit actus,
Aſt etiam quæ ſunt nobis extraria cernit
Intuitu firmo : nec falli cauta veretur ;
Nam ſilet in dubiis, donec lux clarior umbras
Diſpulerit : cùm ſplendor adeſt, teſtatur adeſſe,
Judicii tum certa ſui ; & quod judicat, hoc eſt.
Nam ſi res aliter quàm clarè conſpicit, eſſent,
Mentem perfida lux & non mage tuta tenebris
Falleret æternùm ; nil certi affulgeret unquam :
Quin & vis animi fœdè omnis vana jaceret ;
Et nunc inter nos quæ verba cupidine Veri

Conſerimus, ſonitu in ventos ferrentur inani.
Certum igitur nobis & ineluctabile, quidquid
Perſpicuè vivâ Rationis luce videmus.
Verùm ex fortuito concurſu principiorum
Si mentes noſtras & lucem effinxeris illam,
Quo pacto, tibi quod certum eſt, verum eſſe probabis?
Caſus erit quòd jam tibi ſic appareat. Imò
Sic potuere tuæ conjungi ſemina mentis,
Ut ſe aliter, quàm ſit, res omnis præbeat ipſi;
Et quæcunque tibi jam nunc manifeſta videntur,
Quo manifeſta magis, magis hoc contraria Vero
Sint in ſe: quod ſi acciderit, temere omnia dicis.
Majus parte ſuâ totum nunc credimus omnes;
Eſt fortaſſe minus: duplicatis quatuor, octo
Confieri; fortaſſe novem gignuntur. At illud
Haud quiſquam dubitat ſe ſe, dum cogitat, eſſe:
Quidni etiam hoc falſum? Rationis lege peremtâ,
Et lucem extinguis. Tua ſi doctrina manebit,
Ut Juſtum nihil eſt, Verum nihil eſſe neceſſe eſt.
Et quo Pyrrhonem gladio jugulare ſolebas,
Hoc temet jugulas, hoc tu procumbis eodem.

SED novus auxilio venit exſpirantis amici
Defenſor, Juſtum nativâ lege doceri
Qui negat, Hobbeſius: nam prædicat arte repertum,
Cùm cœpere homines ad propria commoda nati,
Atque ſuî tantùm reverâ ſemper amantes,
Alternis certare odiis, ac vivere rapto;
Tunc, inquit, ne vis latè daret omnia peſſum,
Ut pater & natus germanique, ut vir & uxor,
Ejuſdemque loci poſſent convivere cives,

In cœtus hominum quaſdam Prudentia leges
Intulit ad commune bonum ; queis publica ſenſim
Utilitas, longique mali experientia, quanquam
Invitos, timor imprimis parere coegit.
Hæc eſt, Hobbeſium ſi conſulis aut Epicurum,
Juſtitiæ, nec non & Religionis origo.

Qui de Juſtitiâ, de Religione profanus
Hæc ſine teſte refert, liquidò ſe prodit utrique
Infenſum ; ſed nil aliud probat. Haud ego gratis
Fingere vana ſinam. Vileſcit origine tali,
Nec vera eſt Virtus, quam ſola creaſſe putatur
Utilitas. Tamen hoc ipſo victoria quædam
Obtigerit nobis, omen pignuſque triumphi.
Cùm ſine Juſtitiâ, ſine Religione fatetur
Non potuiſſe hominum genus à feritate nefandâ
Primitus averti, ſequitur, ſi neutra manebit,
Priſtina continuò redituram ad crimina vitam.

Protinus hìc poſſem, ni quem ſequor ordo vetaret,
Pectoribus noſtris inſcriptam oſtendere legem,
Et Fas conſpicuum Rationis lumine puro,
Ante etiam Plebiſcita aut conſulta Senatûs ;
Et Naturam æquè Juſti Verique magiſtram :
At ne digrediar, præſens in tempus omitto.
Hoc tantùm dicam : ſi nulla Bonique Malique
Stet natura priùs, legum quàm edicta ferantur,
Jus nil juris habet ; ſed leges cæca libido
Condidit, & fluxo poſuit fundamine : vano
Juri ſervire, injuſto eſt ſervire Tyranno.
Nam cùm ex arbitrio jus pendeat omne, juberi

Id pariter potuit, positâ quod lege vetatur;
Quodque jubetur, idem potuit quoque lege vetari.
Jam verò commune bonum, quo nititur uno
Hobbesius, ridenda viri commenta refellit,
Et sua eum discors ludit Sententia: quippe
Si leges commune bonum genuisse putatur,
Ergò aliquid, nondum prognatâ lege, fatendum est
Esse boni: sua sunt igitur discrimina rebus.
Quin etiam, quò vecordem malè protrahit error
Hobbesium! Solis si justa injustaque dicat
Legibus enasci, sequitur, minùs esse nefandum,
Insontis letale viri in præcordia ferrum
Ultro demersisse, fidem quàm solvere pactam:
Cùm tunc demum hominem crudeli perdere dextrâ
Cœperit esse nefas, ubi pacto fœdere se se
Libera gens voluit prohibenti subdere legi.

Sed qui concedunt Jus Fasque fuisse necessum,
Ne propriis rueret vitiis humana propago,
Neve suî malesanus amor corrumperet Orbem,
Declarant quàm sit per se exitiosa Voluptas,
Quâ scelerum inventrix alitur crescitque cupido.
At quid susceptum fuerat mihi nempe probandum,
O Quinti? Positâ semel impietate Lucretî,
Exundare nefas. Ut apertis Æolus antris
Cùm subitò celeres emisit carcere ventos,
Illi obluctantes immensa per æquora currunt,
Spumososque cient horrendo murmure fluctus,
Terrorem, exitium, noctemque & fulmina portant,
Ac Cœlum & terras confertaque nubila miscent:
Sic vitia invadunt Orbem resoluta catenis,

Dum regnat Stygis atque Dei ſecura Voluptas.

Dic age : ſi qua foret regio ſine legibus ullis,
Ac ſine conſilio, ſine Principe, libera qualem
Abſque Deo Terram eſſe jubes; ubi præmia nulla
Virtutem, nullæ ſequerentur crimina pœnæ;
Sed neque Virtutis nomen, neque criminis eſſet;
Verùm quiſque ſibi Deus & Rex; hanc-ne libenter
Incoleres? In eâ velles traducere vitam?
Spinoſæ teneant illam, teneant Epicuri.
Attamen hocce boni genus eſt, quod lege ſolutâ
Relligionis, homo Graius provexit in Orbem:
Hoc populis donum, hanc pacem promiſit habendam.
Letiferum certè munus dedit. Hæccine tantis
Laudibus & famæ lituo moduliſque Camœnæ
Decantata viri Sapientia: quem neque magnus
Amphitryoniades, etſi tot monſtra peremit,
Nec Dea quæ glandem ſimilâ mutavit eduli,
Vitiſatorque pater, flavo nec Apolline natus
Morborum domitor, Sectæ ſi credimus iſti,
Humanam in gentem meritis æquare valebant?
Scilicet egregium ſpecimen bonitatis, iniquos
Solari, mercede ſuâ fraudare merentes!

Cœtibus humanis ergò damnoſa nocenſque
Diſciplina viri: ſed enim bona nulla, neque ipſa
Quæ cupidis mendax tanto promiſit hiatu,
In mortale genus confert; ea gaudia præter,
Quæ ſine doctoris monitu ſat cognita cunctis.
Nugaces velut aurifices pro divite venâ
Fumum dant avidis, & ſpem ſine meſſe perennem:

Credulus interea, paſcit quem vana cupido,
Dum falſis inhiat, veras deceptus in ignem
Fundit opes, & avaritiâ rem decoquit ipsâ.
Tales, qui fidunt Epicuro, crede futuros:
Ornatus animi virtutes, intima Recti
Semina, divitias humanæ gentis, amorem
Numinis & fratrum diſperdunt futilis ergo
Lætitiæ; quam ſi reverâ quiſque ſequatur,
Ipſe parum ſibi, nil reliquis conferre valebit.
Nam te ſæpe monet Lucretius, ut tibi tantùm
Provideas faciaſque ſatis, nec cetera cures.
Sic & Graius homo priùs hortabatur amicos,
Ne quis ab ingenti ſtudio, variiſque moleſtum
Redderet officiis hoc tempus labile vitæ;
Indueretque graves collo ſubeunte catenas,
Aut aliena gerens, Populive negotia tractans,
Aut miſerans inopem, aut lacrymans in funus amici.
Sic animum Sapientis in omnibus eſſe volebat
Lentum, & vitandi cauſâ mœroris inertem,
Ut domui, patriæ, toti eſſet inutilis Orbi;
Neſcius impensè quidquam ſibi velle ſuiſque;
Frigidus in cunctos & plumbeus, inque parentes;
Præcipuè memor intactam ſervare quietem,
Deque ſodalitio tantum decerpere, quantùm
Hinc propriæ augerentur opes arteſve fruendi;
Uno contentus ſe ſe, ſibi deditus uni.
Ipſa nec eximitur tali de lege Voluptas.
Sic etenim conſtans in libertate tuendâ,
Quâ ſine nil ſuave eſt, lepidum nihil atque venuſtum,
Atticus hic veſter, multo ut ſermone ſequaces
Edoceat, qui ſit mediis in floribus angor

Spinarumque metus, nimio ſi ardore legantur.
Propterea nexus animorum & vincla perhorrens,
Volgivagam Venerem præfert unius amori:
Proh pudor! En igitur pigræ ſapientia Sectæ!

Quos verò tenet aſſiduus flagranſque gubernat
Relligionis amor, non detrectare laborem,
Non ſtudiis animum certant exſolvere rectis,
Non & pervigiles in publica commoda curas
Abjicere; at conſanguineis, patriæque libentes
Impendunt operam; ſolis nec ſemper amicis,
Aſt etiam ignotis. Nec tantùm pectore mœſto
Cum lugente dolent, ſed re ſolantur egenos,
Atque favent miſeris: neque enim pretioſa recuſant
Vincula, queis hominum cœtus Natura ligavit.
Quin etiam bello, cauſiſque forenſibus adſunt;
Solliciti, cùm res humeris commiſſa requirit;
Tranquilli tamen interiùs, quòd iniqua peroſi,
Nil faciant, niſi quæ Ratio ſinit, imperat, urget;
Nilque boni linquant; quoniam pietate docentur,
Quid Deus imprimis, quid mens ſibi proxima teſtis,
Fœderis humani quid jura graduſque repoſcant.
Si neſcis, habet ipſa ſuos Heroas, alitque
Relligio; ſedenim ſtimulis melioribus illos
Exacuit, quàm ſpes incertæ laudis, & auri
Exitioſa fames, ac turbidus ardor honorum,
Quæ lacerant animos cuppedine cuncta vorantes,
Et ſuadent plerumque nefas. Mortalibus autem
Nil ſuadet pietas, quod Recto abſcedere poſſit;
Cùm nil reſpiciat, præter jus faſque ſeverum.
Dic ab utro meliùs fuerit cultoribus Orbis

Consultum, Graione viro, cui sola Voluptas
Et lex & Deus est; an eo qui Numen adorat?

Sed quoniam non vi, non assuetudine morum,
Non casu incerto, non scriptâ lege, sed ipso
Ducimur instinctu Naturæ, ut quisque putemus
Amplectendum illud quod nobis utile summè est:
(Hoc innatum homini saltem non esse negabis)
Hinc sequitur, quo quid plus utilitatis habebit,
Per se naturamque suam, durumve placensve
Id fuerit, reliquis esse omnibus anteferendum.
Ergò paciferæ si Relligionis amore
Nil erit utilius, si pestiferis Epicuri
Commentis nil pejus erit, quod utrumque probatum est;
Relligio vincat, nostræ sit regula vitæ.
Ex illâ siquidem venit observantia natis
In patres, famulis in heros, & civibus omnes
In rerum dominos: dominis venit ille vicissim
In cives amor; unde quies ac firma potestas.
Quisquis enim verè Supremum Numen adorat,
Sentit se partem populi per mutua vincti
Officia; hinc alios proprium si vertat in usum,
Se deberi aliis. Vestro sed dogmate contrà
Nil tutum superest; regnat pro jure libido;
Ridetur pietas, puerilis dicitur error;
Ipsa cadit Virtus, nativaque destruitur Lex;
Quam qui non audit, se tigribus atque leænis
Æquat, & humani cœtûs convincitur hostis.
Omnia namque ad se referens, se cogitat unum
Vivere, cùm vivat multis è millibus unus:
Centrum se mundi, rerum caput, atque Tyrannum

Fingit; & ipſe ſuo, quæ non ſunt ſubdita, ſubdit
Imperio; pariterque volens & peccat & errat.
Hinc natæ, Stygio tanquam de gurgite, voces,
Non dicto, non officio, pactisve ligari
Prudentem, ſed temporibus ſervire paratum:
Regnandi cauſâ violari poſſe ſacrum jus:
Nec parcendum illi quem læſeris. Impia ſanè
Dogmata, corruptæ præcepta nefaria Sectæ!
Hæc Epicureis aconita oriuntur in hortis.
Indomitus veluti quadrupes ubi frena momordit,
Par levibus ventis rapitur celerique ſagittæ;
Exſpatiatur agris, & foſſas tranſilit audax;
Tum ſi fortè tubam, aut equitis crepitantia flagra
Audierit, curſum ingeminat, fugit ocior Euro,
Inque leves nebulas volucri pede ſpargit arenam:
Juſſus reſtrictis tandem ſubſiſtere loris,
Non equitem ſentit, non lora; ſed impete cæco
Fertur, anhelantem donec feſſumque relinquat
Spiritus, ac tumidos vincat labor ipſe furores.
Haud ſecus illecebris dirâque cupidine raptus,
Pectore ſacrilego qui Sanctum Numen abegit,
Diſſimulat quidquid verax & conſcia Recti
Alto corde monet Natura, neque audit habenas:
Exhauſtus tandem jactante libidinis æſtu
Concidit, incaſſum ſuſpirans viribus ægris.

Et certè cùm nullus homo ſit ſolus in Orbe,
Qui datus eſt cunctis æquali jure fruendus;
Publica privatis præferri commoda debent:
Namque homines præſtat ſimul omnes eſſe beatos,
Quàm delectari, reliquis mœrentibus, unum.

Sic quivis aliena examine ponderat æquo.
At quoties res noſtra agitur, cenſere quod æquum eſt,
Haud minùs ac ſi res aliena ageretur, & ipſo
Naturæ ductu, & rectâ Ratione jubemur;
Nec monitore opus eſt, qui ſuadeat iſta docendo.
Ecce ego ſum & vivo; nil me mihi carius ipſo eſt;
Hinc vitam ſervare mihi, & ſervare beatam
Debeo, quantum in me fuerit: ſi debeo, juſtum eſt.
Aſt alii vivunt; his ſe nil carius ipſis;
Vitam adeò ſervare ſibi, & ſervare beatam
Jure pari debent: quod ſi fecere, probandi:
Si damnes, eadem faciens, injuſtus es. Ergò
Quiſquis juſtitiam ſequitur, ſi judicat inter
Seque aliumque, hoc præſtet idem diſcrimine nullo,
Quod duo diſceptans inter, neque nomine notos.
Quid faceret Juſto inſiſtens & iniqua recuſans?
Haud dubiè neutri permitteret alterius rem
Aut vitam eripere. Hoc igitur ſibi ſentit & ipſi
Non licitum. Sentit partem ſe totius Orbis:
Quoque modo partem toto videt eſſe minorem,
Hoc etiam humano generi plus, quàm ſibi certè
Deberi. Lux eſt eadem quæ pandit utrumque.
(Hæc libaſſe ſatis; dicentur pluribus olim.)

Effera tantum igitur potuit ſuadere malorum
Impietas, non Relligio; quæ prava coercens
Corda metu, ſpe recta fovet; cunctiſque ſuum jus
Spondet, & humanas vetat obbruteſcere mentes.
Quòd ſi ductores Danaûm, Calchante magiſtro,
Tentarunt fato lacrymabilis Iphianaſſæ
(Grande nefas) claſſi celeres arceſſere ventos,

Ac læſum ultricis Numen placare Dianæ,
Non hæc vera Dei fecit reverentia; fecit
Cæca ſuperſtitio & vani fallacia Vatis.
Sed talis nunquam immites cecidiſſet ad aras
Hoſtia, veſani dirâ ambitione parentis
Juſſa mori, ni cauſa mali damnoſa Voluptas
Sacrilego Paridem priùs inflammaſſet amore;
Ut jure hoſpitii violato, turpis adulter,
Raptam Helenam, bellique faces in Pergama ferret.

Verum, ne ſperes arte hac te poſſe beari,
Quæ lætis æternùm inhians & amara repellens,
Libera jucundo tentat præcordia ſenſu,
Dic mihi: num tibi res ſuccedunt, optime Quinti,
Ex animo ſemper, reſpondentque omnia votis?
Nam, ſi reſpondent, felix ſanè unus in Orbe es;
Conceſſoque hominum nulli te munere jactas.
Quanquam haud adſcribes proprio bona tanta labori,
Aut Sophiæ: neque enim rerum creat illa futuros
Eventus, at ferre monet quicunque creantur;
Nec dat Fortunæ legem, ſed dogmata menti.
Sin tibi difficilem vitam ſors dura paravit,
Continuò jam te miſerum nimis eſſe neceſſe eſt;
Qui lenociniis rerum ac dulcedine captus,
Mœroremque ſoles & quæque moleſta vereri.
Namque parem ærumnis mala inexpectata ferendis
Te non invenient: fracto, luxuque fluenti
Non aderit, quæ præſtet opem, conſtantia firma
Pectoris adversùm caſus quoſcunque parati,
Prorſus ut impavidum feriant ſtantemque ruinæ.
Nec ſolamen erit, Superûm tibi nota voluntas.

Pluribus

Pluribus ille malis obnoxius eſſe videtur,
Qui mala perpetuò formidat, avenſque bonorum
Non didicit curis animum durare ſerendo.
Ceu tener arboribus cùm flos adoleſcere cœpit,
Quem verni humectant rores, ac ſole tepenti
Mollibus in ramis pubeſcens educat annus:
Ah! ſi poſt Zephyri flatus auraſque ſalubres,
Intempeſtivo noctes Aquilone rigeſcunt,
Uritur, & foliis inimico frigore læſis,
Tabeſcit moriens, ac fœdo vulnere languet.

At me non animi fallit quid ad iſta reponas.
Pauca peto, dicis; non me tenet ardor habendi;
Non ego divitias, non vaſtas Regibus ædes
Invideo, nec quos miratur vulgus honores:
Non mihi regna velim curis mordacibus emta;
Non celebres magno mercari angore triumphos.
Sed, quæ juſta ſinu fundit Natura venuſto,
His fruor; abſtineo nullis; nec me pudet uſquam
Sugere mellitos genitricis ab ubere ſuccos,
Obvia cùm ſteterit coràm; quoſque ipſa benignè
Porrigit invitans, teneros decerpere fructus.
Non me geſta movent aliena, nec anxius error
Humani generis, cùm ſe deſævit in ipſum
Omnia percupiens avidè, metuenſque viciſſim.
Deſipiant alii; caput objectare periclis
Non dubitent, atque innumeros ambire labores;
Et pretioſa terant operoſis tempora nugis:
Ipſe meâ me involvo ſatis virtute beatus;
Et mihi vivere amo, donec breve tranſeat ævum,
Innocuam & facilem, ſine luctu & crimine vitam.

Sic ais: at mecum, quæ sint ea dicta, revolve,
Si vacat. Hoc primùm: non te talem esse negabo
Qualem te perhibes, feliciter hactenus usum
Sorte tuâ; scopulos vitasti, non tamen omnes:
Longum fortè tibi superest maris æquor arandum:
Sunt & adhuc nimbi, Scyllæ sunt atque Charybdes.
Esto; viam institeris quæ sit tutissima vitæ,
Multa quidem effugies aliis funesta pericla;
Sed tibi quæ impendent non declinabis, & unâ
Elapsus, confestim aliâ mergêre procellâ.
Nusquam certa quies. Inviti, quot sumus, alto
Volvimur Oceano; & cunctis suus imminet imber.

Nempe fames auri quæ turpes urit avaros,
Et quæ tecta solet Regales ire per aulas
Ambitio, famæque sitis, per tela, per ignes
Heroum stimulus, nullo te vulnere pungunt.
Nobile servitium sic te, nec dives egestas
Turbabunt: neque te miserum illâ ex parte putabo.
Sed si, quâ frueris jam nunc, formosa juventus,
Firma valetudo, tranquillæque otia vitæ,
Et quæ sufficiunt genio non multa petenti,
Protinus avellentur, utì fert alea rerum;
Florida nam sunt hæc, & florum more labascunt;
Si te desuetumque pati, & nil tale timentem
Corripient morbi, lites, incendia, bella;
Aut subitò vinclis oneratum in carcere tetro
Includet sævi lex imperiosa Tyranni,
Si, cui fidebas, nequam te prodet amicus;
Sive placens uxor misero abducetur amanti;
Immatura tibi rapient seu funera natos;

Si premet inſontem graſſata calumnia vitam;
Morſuque invidiæ ſi ægreſcet fama vacillans:
Quid facies? Quid tunc nunquam luxiſſe juvabit?
O Quinti! Quid aget tecum Natura? Novercam
Certè, non matrem dices; fruſtraque vocabis
Multa gemens. Aderunt elapſæ gaudia vitæ
Ante oculos; memoremque animum, ceu ſpicula figent.
Tumque recrudeſcens oppreſſo in pectore vulnus
Dejiciet tandem invitum, cogetque dolere.
Et deſiderio quis erit modus, atque pudori?
Ab vobis equidem didici finem eſſe malorum,
Spes ubi tota fugit, laqueum, triſtemve cicutam:
Pulchra Voluptatis ſanè ſolatia raptæ,
Præclarum auxilium, dolor additus ipſe dolori!
Sic miſer Aſſyriûm Regnator Sardanapalus
Poſt epulas, Venerem, levium & genus omne bonorum,
Languentis vitæ impatiens ac ſortis iniquæ,
Struxit in urbe rogum, ſeque & ſua tradidit igni.
En Epicureæ digniſſima meta palæſtræ.

Non ita, qui firmâ nixi morumque magiſtrâ
Relligione ſuper. Nam prætereuntia rerum,
Jam quaſi præterita heſternoque ſimillima ſomno,
Deſpiciunt: æquo pede calcant & bona vitæ,
Et mala, Fortunæque vices utriuſque caducas.
Nil breve, nil vacuum, nil quod marceſcere poſſit
Illos mente quatit ſolidâ: non aſpera frangunt,
Dulcia quos primùm non emollire valebant.
Communi quamvis hominum jactentur in undâ
Mortales, propriis quoque tempeſtatibus acti,
Stant contrà; medioque tenent vel in æquore portum,

Præſagi vitæ potioris: emuntque libentes
Immenſam æternamque brevi ſudore coronam,
Et ſcitè cupidi æternis fugientia mutant.

Nec tamen eſt, illos adeò ut virtutis avaræ
Inſimules, tanquam ſpes eſſet ſordida lucri,
Et quaſi damnoſæ fuga mercenaria culpæ.
Namque hominis natura bonum ſibi ſemper & ultro
Proſequitur, quoque inſtinctu deſiderat eſſe,
Hoc etiam eſſe bene. Id fateor, ſummamque bonorum
Eſſe Voluptatem; modò ſcilicet inde petatur,
Unde petenda venit; ſitque inconcuſſa Voluptas,
Sincera & vera, & nullis obnoxia damnis.
Nam quid velle poteſt homo, ni vult eſſe beatus?
Aut quid amat, niſi quo ſperat ſe poſſe beari?
Hoc unum variis quærunt in moribus omnes:
Vos per delicias, & lenimenta dolorum;
In quibus, ut vento, fluviique fugacibus undis,
Ut molli pelagus quam ſæpe volutat arenâ,
Ut fumo ſtipulis qui ſe flammantibus effert,
Nil ſtabile eſt; ubi ſe Veri ſpes conſcia fundet.
Illi, aſpernantes ævi quæ falce metuntur,
Quodque Deo minus eſt, non famam extendere pulchro
Contemtu rerum, atque oculos percellere plebis,
Ut Cynici, cupiunt; non, ut Zenonis alumni,
Se torvis onerant virtutibus, unde ſuperbi
Incedant, & ſe tacitâ venerentur acerrâ:
In Virtute Deum, atque Deum in mercede requirunt.

Ac velut integros fontes ducturus in hortum
Nequaquam fodies puteos in valle paluſtri,

Limus ubi, ſtagnanſque lutum, graveolenſque bitumen;
Sed potiùs rupem herbiferam, ſeu frigida collis
Viſcera tentabis ferro, quâ parte latentem
Juncus, & adnaſcens venam ſignabit arundo;
Limpida tunc demum quærenti ſe exerit unda:
Sic ad ſinceros tantæ mercedis amantes
Pura venit, fruſtraque aliis quæſita Voluptas;
Quam violare dolor nequit, aut corrumpere luctus:
Conſtantiſque boni tot ſunt in amore ſapores,
Illecebræque, tuis ut Bacchanalibus (etſi
Vel centum vigeas juveniſque valenſque per annos)
Illò pervenias nunquam aut accedere poſſis,
Nedum æquare piæ momenta breviſſima vitæ.
Nam quod amant, & ſemper habent, & ſemper habebunt;
Quoque magis redamant, magis & redamantur ab illo:
Nec finis metus eſt: neque quidquam ſurgit amari
Floribus ex iſtis, atque hoc de fonte lepôrum,
Conſcius unde animus ſe ſe ipſe remordeat unquam:
Verùm ut creſcit amor, jus cauſaque creſcit amandi.

Si tibi præterea non formidanda videtur
Mors, hominum terror, quanto hanc animoſiùs illi
Expectant? Vitæ illa tibi, poſtremaque rerum
Meta eſt: his vitæ poterunt quam ſæcula nulla
Claudere, principium. Tua ſpes, nil funditus ut ſis,
Atque omnis moriare: Fovet ſpes lætior illos,
Mercedem meritis amplam poſt fata parari.
Hæc ſpes ipſa ſibi merces, certumque ſalutis
Augurium, æternique boni præcepta Voluptas.
Ut videas, vel dum in terris hoc ducitur ævum,

Naturæ donis potiora occurrere dona;
Cultoreſque Dei jam te magis eſſe beatos.

Quid ſi autem invenies quod credimus, ultima cùm te
Suſtulerit tenebriſque perennibus obruerit nox,
Nempe Deum ultorem, quem non cognoveris antè,
Vel potiùs notum famâ neglexeris? Eheu!
Horreſco reputans: tibi luditur alea, Quinti,
Magna nimis. Quoquò te vertas, fit tua pejor
Conditio noſtrâ. Neque enim, ſi fallimur, hujus
Erroris dabimus pœnas: ſors æqua manebit
Nos omnes; uno ſimul involvemur inani:
Tu, ſi deciperis, contrà; ſine fine futurus
Infelix. Cur tanta igitur diſcrimina tentas?

Injucunda hæc ſunt tamen atque obſcura; reponis:
Nec patior dictis me duci, ut gaudia certa
Quæ me circumſtant, & qualiacumque ſatis ſunt,
Poſthabeam dubiis; amenſque horrore futuri
Obvia dimittam; juſſus quodcunque dierum eſt
Projicere, incerti ſpe fœnoris, & mihi longam
Accelerare necem, vivuſque intrare ſepulchrum.
Nec ſum is, cui ſapiant peregrinæ, quas mihi jactas,
Deliciæ; non me pulcherrima ſomnia tangunt.

Et quid ſuademus dimittas? Vincula, Quinti,
Vincula; quæ non res tibi, ſed te rebus amatis
Subjungunt. Quid projicias? Quæ tu ipſe potitus
Faſtidis plerumque, novis in rebus idipſum
Perpetuò captans, quod te jam ſæpe feſellit

Expertum, liquitque avidum, & meliora volentem.
Ceu lectum peragrat membris languentibus æger,
In latus alternis lævum dextrumque recumbens:
Nec juvat: inde oculos tollit reſupinus in altum:
Nuſquam inventa quies; ſemper quæſita: quod illi
Primùm in deliciis fuerat, mox torquet & angit;
Nec morbum ſanat, nec fallit tædia morbi:
Sic tibi ſpem eluſam irritat, non corrigit error.
Hydropi ut miſero ſitis arida poſtulat undam,
Et vocat unda ſitim. Sic perdita defluit ætas:
Et vacuus rerum excedis, pertuſaque ſemper
Dolia nequicquam vexas fugientibus undis.
Tormenti genus, omnis amor: ſi fervidus optes,
Emoreris; vel ſi tepidus, nil carpis amœni.
Quid memorem curas, ipſoque in lacte venenum,
Quod mixtum illecebris dolet, invituſque fateri
Cogitur, ac tantâ deflet Lucretius arte?
Curam horreſcenti non eſt quærenda Voluptas:
Ambarum genitrix, ambarum cauſa cupido
Dulcibus illiciis captos ad triſtia ducit.
Sæpe bitumineis per ſtagna vaporibus ignes
Accenſi noctu volitant, oculoſque videntum
Alliciunt: captus maleſuadâ luce viator
It quò flamma vocat, villam ratus; inque paludem
Præcipitans, altâ miſer irretitur in ulvâ.

Hos igitur laqueos fugiens, quo denique damno
Juſtus eris, prudens, caſtus, fortiſque, piuſque?
Tanti-ne eſſe hominem conſtat? vel, ſi illa probari
Non poſſent, quæ certa voco, quæ ſomnia dicis;

Nonne bonum immenſum, purum, immutabile, præſens
Quærere pulchrius eſt, quàm turbida, parva, caduca
Sectari? Certum ſibi finem in rebus agendis
Propoſuiſſe Deum, cujus de fonte benigno
Nil non ſperare eſt, quàm caſu ſemper agentem
Fortunam, & cæcas atomos hinc inde volantes,
Atque Voluptatem fragili fundamine nixam,
Adduxit quam heſterna dies, quam craſtina tollet?

Durum opus eſt, ais. At gratis bona nulla parantur:
Nonne etiam ipſa tibi venit emta labore Voluptas?
Ignotus Deus eſt, inquis. Sed noſcere quanti eſt!
Cujus res agitur, lite hac pendente? Dei-ne;
An tua? Si obſcurum eſt vitam poſt fata futuram,
Clarius eſt-ne tibi penitus nihil eſſe futurum?
Si liquet, oſtendas; etenim vulgata neganti
Hoc incumbit onus: ſi non liquet, inde timendum.
Nil metuis; certique loco tibi ſtare videtur
Quod dubium eſt; ſequeris dulces pro luce tenebras;
Nempe placent: placet exitium: nox te illa necabit;
Et conſanguineus leti ſopor iſte profectò eſt.
Una ſalus hanc mortiferam turbare quietem,
Et malè torpentes animi compungere ſenſus.
Alterutrum quin ſit, non, ut confido, negabis:
In dubiis porro, quæ pars eſt tutior, illam
Recta ſequi ſuadet Ratio. Si fama referret
Graſſari ſylvâ in magnâ tectiſque viarum
Flexibus, hoſtiles turmas agmenve latronum;
Auderes, vel in ambiguo, tentare minaces
Inſidias, atque infami te credere ſylvæ?

Rem tibi, ni fallor, priùs inclarefcere velles.
Hìc major metui locus eft. Saltem hoc ego dictis,
Dum caligantes difcuffero pleniùs umbras,
Eviciffe putem; quàm fit fententia fallax
Et damnofa, Deum noftris quæ mentibus aufert;
Quàm variis intexta dolis, quàm plena pericli:
At contrà; quàm fint folatia firma piorum,
Quos bona nulla movent, nifi quæ infinita putentur.

ARGUMENTUM
LIBRI SECUNDI.

Quid priore Libro effectum sit, quid deinde efficere sibi proponat, indicat : à v. 1. ad v. 24.

Totum Epicuri Philosophiæ corpus breviter exponens, Vacuum & Atomos ex Epicuro explicat. Hæc refellere aggreditur ; ac primò artem Epicuri in Diis convellendis perstringit : à v. 24. ad v. 200.

Tum in hoc Libro sibi assumit Vacui refutationem. Hoc aut Deum, aut corpus, aut nihil esse ostendit : à v. 200 ad v. 329.

Spatium cum Numero ac Tempore comparat ; probatque tria hæc pariter meros esse rerum aspectus, non res, neque quidquam à rebus ipsis diversum. Spatium nihil esse, nisi mensuram ipsam corporis ; Inane, omnis omninò corporis absentiam : à v. 329. ad v. 600.

Epicuri discipulis, qui tamen Deum esse agnoscunt, aperit Magistri fraudem Vacuum astruentis, ut Deum destruat. Retorquet adversùs eos objectionem ex hypothesi destructorum repentè in aliquo loco Corporum petitam : à v. 600. ad v. 650.

Moveri Corpora posse sine Inani demonstrat : à v. 650. ad v. 719.

Explicat fluidam ac fusilem naturam Ætheris, qui Vacui vicem peragit in movendis Corporibus : à v. 719. ad v. 812.

Omnia plena esse probat : à v. 812. ad v. 865.

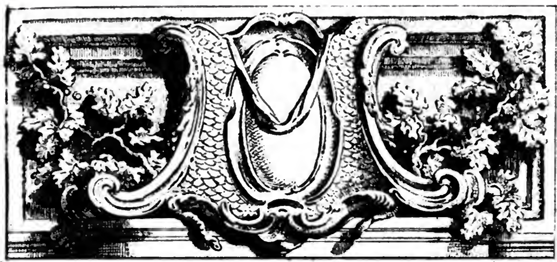
Newtoni Vacuum refellit : à v. 865. ad v. 992.

Redit ad probandum nihil non in Mundo pressum esse ; quod ostendit variis experimentis : à v. 992. ad v. 1072.

Varios Corporum affectus, qui Vacuo tribuuntur, perluciditatem, mollitiem, fluorem ac raritatem à Vacuo non oriri ostendit : à v. 1072. ad v. 1158.

Concludit Vacuum illud Epicureum meram fabulam esse : à v. 1158. ad finem.

ANTI-LUCRETIUS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVEM,

AD QUINTIUM.

LIBER SECUNDUS.

De Inani.

NE vitio vertas, quòd eos tibi fortè timores
Reddiderim, quos abſtulerat facundia Vatis
Romani, potumque in dulci nectare virus.
Non ego te miſerum volo, Quinti, ſed ſine fuco
Felicem; in tuto poſitum, expertemque pericli,
Non incautum, & per jucunda in triſtia euntem.
Propterea primo rerum ne crede colori.
Sæpe venenatus latuit ſub floribus anguis:
Sæpe ſalutiferos habuit gravis herba ſapores.
Alternant humana viceſque à tempore ſumunt:
Hærent perpetuo mœrorque & gaudia nexu.

Vidi ego, nimbosum ſtringentibus aëra ventis,
Nudatos triſti ſentes horrere pruinâ;
Vere, coronari ſertis ac fronde virenti.
Vidi etiam Zephyris turgentia vela ſecundis
Exultare ſalo, & plaudentes ire per undas;
Mox ruere in ſcopulos, & cæco vortice mergi.

Nec fuit hæc mihi mens, ut pronâ credulus aure
Acciperes, tibi quæ nondum perpenſa paterent.
Hoc unum volui primùm & contendere pergo,
Ne votis blandita tuis doctrina Lucreti
Faſcinet ingenuam, magico ceu carmine, mentem;
Quin priùs experiare quibus ſit fulta columnis.

Principio geminas, exploſo numine Divûm,
Æternas, per ſe ſtantes Epicurus in Orbe
Conſtituit rerum cauſas: corpuſcula prima
Materiæ; ſpatiumque, in quo moveantur, inane.
Namque locus niſi ſit vacuus, quo pulſa recedant
Corpora, res, inquit, poſſet non ulla moveri:
Sed quantum premeret veniens, tantum altera, plenis
Omnibus, officeret venienti, & cedere nollet.
Hinc toto gravis Orbe ſopor, ſteriliſque veternus.
Inde patet ſolidis quâ re liquentia diſtent:
Pluribus hæc loculis conſperſa vacantibus; illa
Perpaucis. Et denſa pari diſcrimine pugnant
Cum raris. Vacuum magis aut minùs omnia replet.
Præterea nullo finitum tempore, nullo
Limite vallatum, nullâ mutabile causâ,
Immotum & conſtans, longè latéque profundum eſt,
Quanquam incorporeum, penituſque intactile; mentem

Ut si tantùm habeat, jam sit Deus. Errat in illo
Profluus ac volucris minimorum exercitus, æquè
Fine carens, numeroque; ac frontibus undique pugnat
Adversis: qui jure pari, nisi mente careret,
Vota hominum accipere, & posset Deus alter haberi.

SCILICET æternas, immortalesque docebat
Esse Atomos: quarum conventu cuncta repentè
Surgere; discessuque eadem resoluta perire:
Cùm nihil ex nihilo fiat, possitve relabi
In nihilum. Solidâ quoque eas pollere volebat
Simplicitate; suis quòd nexibus omnia fundent
Corpora: sed simplex nisi sit quo singula fiunt,
Principium assignari aliud, semperque necesse est
Ipsi principio; donec veniatur ad unum,
Cui tandem primæva rei tribuatur origo.

UNDE Atomos ut principio sic fine carentes,
Mortisque expertes, individuasque, perennesque
Esse jubet: venit omnis enim mors corporis uno
Particularum ex discidio, queis constitit antè.
Pars itaque est Atomus, non Totum; at tota sine ullis
Partibus, aut Vacuo. Quare impenetrabilis esse
Ponitur; atque ad eam ventum est cùm fortè secando,
Tum cessare labor, præcidendique potestas.
Et minima est porrò: nam si paulo amplior, esset
Non sine particulis, ac simplicitate careret.
Quapropter tactus hominum fugit; ac bene multas
Unum in concilium congestas esse necessum est,
Ut feriant nostros facto velut agmine sensus.

Hæc ſunt, ſi qua fides Epicuro, exordia rerum,
Semina Materiæ, quibus eſt natura creata
Omnis, & aſſiduâ renovari prole videtur.
Sic ſemel orta manet, ſuperæ nihil indiga Mentis:
Donec, utì certam caſu concreta figuram
Induit, hanc olim caſu disjecta relinquat.
Semina nil præter motum formaſque requirunt.
Namque per immenſi dum cæca vagantur Inanis
Imperium, ac celeri tranant ſpatia omnia curſu,
Accidit ut, variis cùm ſint affecta figuris,
Perpetuò varias inter ſe concita plagas
Accipiant, reddantque; ex quo pars juncta cohærent,
Et pars diſſiliunt; prout ipſo verberis ictu,
Formarumque modis potuit contingere. Sicut,
Sole per anguſtam radios mittente feneſtram,
Pulveris emoti ramenta minuta videmus
Ire, redire, leveſque diu volitare per auras,
Alternis certare occurſibus, & quaſi ludum
Sparſim agere inter ſe; donec vi denique motûs,
Cuncta ſolo depreſſa cadant, aliiſque locum dent.

Nec tamen innumeras his omnibus eſſe figuras
Crediderìs; finita etenim ſunt limite quodam
Formarum genera: at finitur limite nullo
Seminium cujuſque typi, cujuſque figuræ.
Nam, verbi causâ, ſunt infinita rotunda,
Innumerique cubi, infinita triangula, quadra,
Ceteraque id genus; at ſolùm bis mille figuræ,
Ter-ve, quater-ve: nihil nam refert quantus earum
Sit numerus, numero finitas eſſe ſatis ſit.
Qualia ſunt variis herbarum ſemina formis

Prædita;

Prædita; ſi fingas eſſe infinita per Orbem
Lactucæ, fœni, viciæ, lentiſque, thymique,
Et quot alunt horti, montes; ac florida prata:
Nec tamen herbarum toto viſuntur in Orbe
Innumeræ ſpecies, quibus exornata niteſcit;
Temporibuſque ſuis veſtit ſe dædála tellus:
Perpaucis ut verba ſonis diverſa creantur
Per cœtus populórum, & poſſunt plura creari
Ac prodire novis hominum ſermonibus, etſi
Necdum ſunt, nec forſan erunt. Sic tibia cantus
Omnigenos tibi parva dabit: ſic fiſtula Fauni,
Diſparibus tantùm ſeptem compacta cicutis.
Sic, dum preſſa gravi ſignatur pagina prælo,
Qui foliis inventa ſuis aliena propagant,
Bis duodena ſibi ſcripturæ elementa legendæ
Uſurpare ſolent, totidem diſtincta per arcas,
Quadratis donec veniant digeſta tabellis,
Unde leves atrata bibunt veſtigia chartæ.
Ut variis repetita modis, ac ſæpe recurrens
Innumeras eadem componit littera voces;
Concentus ſic per varios, nexuſque jugales,
Paucæ perficiunt opera infinita figuræ.

Quòd ſi ita diſſultant Atomi averſæque recedunt,
Ut nihil arripiant, & vincla injecta recuſent
Diſcordes, nullum inde poteſt coaleſcere corpus.
Hinc odia & lites; hinc rixæ & jurgia. Verùm
Si faciles primo contactu fœdera jungunt,
Naſcitur extemplo nova res, & in Orbe renidet;
Ac ſpecimen certum concordis habetur amoris.
Jam ſi diſſiliunt partim, partimque cohærent,

Atque intercepti connexæ fortè relinquunt
Pluſve minuſve loci, mollis vel dura oritur res,
Aut levis aut gravis, aut liquens aut mole ſuâ ſtans.
Ramoſis è principiis quæ corpora caſus
Texuerit, ſi ſint arctè compacta, rigeſcunt;
Si laxè, minimo videas lenteſcere motu.
Sic ex hamatis fieri contingit acerba;
Dulcia ſed fiunt ex levibus atque rotundis.

Nec prætermittam quo motu hæc omnia fiant.
Nempe graves Atomos ferri omnes ſponte deorſum
Edocuit, celereſque pari deſcendere lapſu:
Cùm gravium caſus interſita ſola morentur;
Nil autem occurrat medium, per Inane, quod obſit.
Ergò Atomus præceps venit è regionibus altis;
Cùmque in diſſimilem ruit offenditque cadendo;
Si renuat jungi, ſubitò reſilire coacta
Tollitur in ſuperas, unde illuc venerat, oras:
Altera donec ei ſe tandem adjungere poſſit.
Sic Solem, Lunam, & quæ paſcit vividus æther
Sidera, ſive ſuis radiis immota coruſcant,
Sive repercuſſo palantia ſole refulgent,
Partus fortunæ varios, ludibria caſûs,
Strenuus inventor, nata & concreta ferebat:
Sic terras etiam, ſic undas, aëra & ignem,
Fructus omnigenos, homineſque feraſque Deoſque:
(Nam ſinit ille Deos, pecus immortale, putari,
Dummodo poſſe nihil, nihil & curare putentur)
Hinc animos hominum, ceu corpora cætera naſci
Atque mori; nec Materiæ, nec motibus ullum
Eſſe genus cauſæ, poſſit quæ jure timeri.

Est operæ pretium, Quinti, myſteria tanta
Scrutari pedetentim; illaſque evolvere cauſas,
Quæ per ſe ſtantes, Epicuro judice, Numen
Funditus excludunt. Etenim ſi vera profatur,
Non eſt ut trepides vano terrore Tonantis;
At ſi falſa, Deum credas timeaſque neceſſe eſt.

Primùm oro obteſtorque velis advertere mentem,
Quanta Neoclidæ ſapientis, quo duce pugnas,
In detrectandis fuerit fallacia Divis.
Proh dolor! Hoc cives potuit deludere fuco!
Scilicet ille Deos non auſus pellere Athenis
(Socratis injuſtâ nece, Protagoræque recenti
Territus exilio) tamen ut re tolleret ipsâ,
Ridiculos fecit; rerum quæcunque geruntur
Immunes, etiam ignaros; procul omnibus Orbis
Partibus extorres; tantùm intermundia quædam
Incolere, atque illic æterna per otia lætos
Vivere permiſit, regionis inanis inanes
Indigenas. Verùm ne quis cùm plebe putaret
Hæc illi perſuaſa animo, prout ore ſonabant,
His ſuper exulibus quæ non pugnantia dixit?
Mitto deſidiam & languens ſine viribus ævum.
Sed nihil eſſe poteſt in Toto præter Inane,
Atque Atomos. Atomis & Inani ſingula conſtant.
Singula propterea fiunt pereuntque viciſſim,
Quòd veniant Atomi ſemper, ſemperque recedant.
Dic, Epicure, mihi; qualis natura Deorum eſt?
Ex Atomis? Ergò non immortalis. Inanes
Te voluiſſe Deos igitur fatearis oportet.
Cùmque dares illis non corpus, ſed quaſi corpus;

Et plenas humore ſacro, quaſi ſanguine, venas;
Et formam humanæ ſimilem, ſubleſtaque membra;
Has te non puduit populis obtrudere nugas?
Porro utcunque Deos Epicurus noverit, eſto:
Saltem divinæ vel ſunt ſine corpore mentes;
Noſtraque mens adeò ſine corpore ſtare valebit:
Vel ſunt corporeæ, tamen immortale per ævum
Duraturæ; igitur mens immortalis & eſſe
Noſtra poteſt, quamvis conſtaret corpore. Cernis
Quàm malè Graius homo doctrinæ arcana nefandæ
Diſſimulet, propriique operis fundamina ſolvat.

Jam verò hoc Spatium quod, eodem judice, per ſe eſt,
Hoc Vacuum ſine quo ſuaſit nil poſſe moveri,
In quo Materies, inquit, facienda fuiſſet,
Si poſſet fieri quondam, nec ſtaret ab ævo;
Iſtud Inane quid eſt? Si per ſe corporis expers;
Tempore ſi nullo finitum, limite nullo
Vallatum, nullis variabile motibus, ac ſi
Eſſe ſuum è propriis Naturæ viribus haurit;
Aut Deus, aut nihil eſt. Etenim cùm maxima certè
Argumenta Dei jam confitearis in illo,
Et ſolæ deſint ipſi mens atque poteſtas,
Cur deſint, ego nec video, nec dicere poſſis.
Quidquid enim per ſe eſt, quale eſt, tale eſſe neceſſum eſt;
Atque adeò ſic eſt, quia ſic non eſſe repugnat.
Ergò ſi Spatium per ſe ſe dixeris eſſe,
Per ſe infinitum, per ſe immutabile dicis,
Per ſe mente carens, ac per ſe viribus orbum.
Eſſe igitur debet ratio certiſſima quædam,
Cur infinitum, immenſum, immortale, quieſcens,

Dotibus haud valeat tantis conjungere mentem,
Atque poteſtatem; per ſeque quod obtinet ut ſit,
Per ſe animâ careat, nec vi quoque polleat ullâ;
Sic, ut mentem illi, vel vires eſſe repugnet.

Quæ tantum, ni fallor, abeſt ut juncta repugnent,
Ut potiùs rear inter ſe non poſſe revelli.
Nam quidquid per ſe eſt, infinitum eſſe neceſſe eſt
Omni parte ſuî penitus, nec tempore tantùm
Atque loco, ſed & omnimodis; cunctaſque profectò
Quotquot ſunt, aut eſſe queunt, comprendere dotes.
Illius eſt natura ut ſit; quodcunque per Orbem
Eſſe poteſt, ipſum eſt, aut derivatur ab ipſo.
Quænam erit hæc igitur peregrina, vel intima cauſa,
Quæ rem infinitam reſtringat finibus ullis?
Nonne homini mens eſt aliqua, & vis inſita quædam?
Aſt homo non per ſe eſt: & quod per ſe eſſe fateris
Atque infinitum, ſine vi, ſine mente putetur?
Elige. Si Spatium per ſe eſt, Deus ipſe profectò eſt.
Si Deus eſſe nequit, nihil eſt, aut corpus idipſum eſt.
Eſſe negas corpus; nihil eſt. Quodcunque lubebit
De nihilo dicas, hoc de ipſo dicere Inani
In promptu eſt: Atomos tollas ac reſtet Inane,
Reſtabit nihil. Ex Atomis quodcunque lubebit
In vacuo facias, fiet quoque ſemper idipſum
In nihilo. Vacuum fateor non eſſe creatum;
Quidquid enim nihil eſt, per ſe nihil eſſe neceſſe eſt,
Immotum & cunctis æquè eſt penetrabile rebus;
Namque repugnaret, quod non eſt, poſſe moveri,
Aut motis obſtare. Etiam immortale fatebor;
Nam quî deſineret, quod nunquam cœperit eſſe?

Immensum hoc sensu; mensurâ nam caret omni,
Quod nihil est. At tu pugnas tecum ipse, Lucreti,
Cùm statuis magni tenebroso in gurgite Inanis
Currere præcipites Atomos atque ima petentes.
Nam spatii immensi quænam sint ima? Repulsam
Deinde pati, & revocare gradum, atque ad summa reverti:
Nam spatii immensi quænam sint summa? Negasti
Quodlibet in Vacuo centrum, dextram atque sinistram,
Et rides qui dant finem & quasi mœnia Mundo;
Nonne meo potiùs digna est sententia risu,
Quæ superas partes Immenso fingit & imas?
Dicere nec poteris fundi seu culminis expers,
Cui fundum, culmenque, & tot tabulata dedisti.
Ni fallor sunt hæc urgentia tela; sed istud,
Si potes, inflexo declina corpore telum.
Ecce Atomus venit è regionibus infinitis;
Hanc intercipias, quæso, jubeasque reverti
Unde venit: quanto intervallo temporis illuc
Perveniet? nunquam, dices, quia tempore nullo
Exsuperare potest spatia infinita viarum.
Non superare potest? ergò nunquam exsuperavit;
Cùmque huc appulerit, spatia hæc finita fuerunt.

At verò locus ille vacans, quem semina rerum
Haud bene juncta simul, velut arcto in carcere claudunt
Captivumque tenent, pars est totius Inanis;
Aëris ut pars est aër conclusus in antro.
Pars ea secreta est aliis, penitusque remota,
Quas aliæ claudunt Atomi: ergò partibus extra
Se positis constat Vacuum; ergò corporis instar
Omnino est: imò si res est, corpus idipsum est.

Quidquid enim è multis conſtabit partibus, illud
Corpus erit. Quòd ſi Vacuum ſine partibus eſſe
Dixeris, haud ſpatium eſt; ſpatii nam ſegmina plura
Tota Geometrice diſtinguit, & id ſtudet unum,
Menſuram ut ſpatio, & reſpectus mille figuris
Inveniat, ſcindens partes & partibus æquans;
Quas tu, ſi Vacuo tollas, nihil eſſe fateris:
Et, ſi concedas, etiam fatearis oportet
Ordine diſtingui & cunctas conſtare ſeorſum.
Nam quæ Solis habet corpus, non eſt ea certè
Quæ Terras, aut Lunam, aliud vel continet aſtrum:
Et quæ læva mihi, non eſt ea quæ mihi nunc eſt
Dextera. Cuique ſua eſt ſtatio & ſtationis origo,
Atque loci cauſam proprii locus ipſe requirit.
Quapropter vellem adſtrueres, quæ cauſa tot inter
Diſcretas ſpatii partes, elegerit uni
Cuique locum: ut variis variæ regionibus omnes
Conſidant; & finitimis jungantur, & abſint
Longinquis. In Materiâ par cernitur ordo;
Cujus ego pariter cauſam abs te aliquando requiram.

Quòd ſi naturâ talem contendis ubique
Partibus eſſe ſitum; ſitus ergò (cerne quid auſis)
Non jam ex eventis rerum, natura ſed ipſa eſt:
Nec magis à rebus, quàm natura ipſa revelli
Uſquè poteſt. Falſum hoc demonſtrant omnia paſſim
Corpora; demonſtrant Atomi, quibus hæcce vel illa
Nil quod naturæ eſt adimit poſitura vel addit.
At ſi materiæ per ſe pars nulla repoſcit
Hunc aliumve ſitum, nativo cur ſibi jure
Hunc & non alium ſpatii pars obtinet omnis?

Immotas, equidem novi, tuus ille magister
Vult Spatii, non Materiæ, consistere partes.
Vult Spatium per se quale est; at corpora casu
Condita per motum, quo semina juncta cohærent,
At verò gratis hæc, & sine vindice, dixit,
Ut permulta, vafer; quæ nec ratione probavit,
Nec sine doctrinæ potuisset omittere damno.
Tantus cum tenuit delendi Numinis ardor!
At Spatium hoc ipso per se non esse revici,
Quòd per se non sit quale est: ac proinde roganti
Danda mihi ratio est, cur sic ab origine primâ
Dispositæ fuerint partes illius, ut esse
Dispositas nunc vis; cur quæ mihi dextera nunc est,
Non sit læva. Deum facto qui denegat Orbi,
Non habet unde rei possit depromere causam.
Quippe aliter poterant Spatii consistere partes,
Incolumi Spatio. Modus est: ubicunque fateris
Esse modum, certè moderantem hìc esse fatendum est.
Hinc sequitur Spatium, si quidquam est, esse creatum;
Et causæ majoris opus, causæ omnipotentis.

VERÙM, ais, ut Numeri sunt fixa elementa, neque ullum
Expungi valet, aut innatâ sede moveri;
Sed cui nomen erit septem, sex inter & octo
Ex se naturâque suâ perstare necesse est:
Temporis ut per se suus est quoque partibus ordo;
Nec lux hesternam prævertere crastina lucem,
Aut hodierna potest: Vacuum sic omne quiescit;
Naturâque suâ tale est, quale esse videmus.

RECTE cum Numero Spatium & cum Tempore confers;

Sunt etenim, veluti viſum eſt mihi ſemper, eodem
De genere; aſpectus rerum, & mera nomina, non res.
At Spatium, tu rem per ſe ſtantem eſſe volebas,
Et diverſam à Materiâ penituſque ſolutam,
Immotam, æternam, cujus penetralia corpus
Occupet, atque omni valeat pervadere motu.
Quin hæc de Numero, quin hæc de Tempore dicis?

Sed Numerus nihil eſt in ſe niſi copia rerum,
Cui partes individuas, atque ordine certo
Compoſitas damus; ut cernendi regula vera
Sit nobis, quoties unum addere ſæpius uni,
Et ſummas placuit collectas addere ſummis.
At quoniam ille modus res æquè adhibetur ad omnes,
Sive ortæ jam ſint, ſeu quondam ſint orituræ;
Creditur eſſe aliquid, quamvis re ſit nihil ipsâ.
Ingenium huc etenim noſtrum delabitur ultro,
Communis rerum ut ratio, res eſſe putetur.
Hocce modo Spatium tu rem veram eſſe putaſti,
Quinimo rem magnam, infinitéque patentem;
Corporibus cunctis Spatium quòd ineſſe videres.

Sic fugiens ac perpetuò reparabile Tempus,
Quo non viſa priùs veniunt ad luminis auras,
Quo monumenta ruunt, populi labuntur & urbes,
Dum ſeipſum renovat, nullâque ætate ſeneſcit,
Falcigerum fecere Patres, ac prolis edacem
Saturnum. Hoc autem rebus diſtinguere ab ipſis
Si cupias, nihil invenies; quanquam omne per horas,
Perque dies, annoſque & ſæclis addita ſæcla
Metimur tempus: nam res diſtinguimus ipſas,

Dum ſervant illæ motum placidamve quietem,
Ac non deficiunt. Cùm verò ſemper eandem
Participent maſſam redivivi temporis omnes,
Id quod participant, ſive unà ſive ſeorſum,
Æternum immenſumque aliquid per ſe eſſe videtur:
Ceu grandis rota volvendo quæ plurima ſurſum
Extrahit, ac deorſum volvendo plurima trudit:
Aut ingens fluvius quo partim littora circùm
Fecundata nitent, partim corroſa fatiſcunt.
At ſi res eſſet, quando fluxæ illius omnes
Particulæ pereunt ſimul ac venêre, nec unà
Stant unquam, aſt abigunt ſe ſe excluduntque viciſſim,
Certè, quod refugis, ſemper res illa veniret
Ex nihilo; in nihilum ſemper collapſa rediret.
Quod nimis à rectâ quoniam ratione vagatur,
Hoc etiam atque etiam teneas, nihil eſſe reapſe
Temporis atque Loci ſpatium quodcunque vocamus;
Sed tantùm in noſtrâ conſiſtere mente, meroſque
Ingenii, quorum Natura eſt inſcia, partus.
Si res nulla foret, nec tempus, nec locus eſſet.
Tempus utì mutabilium conſtantia rerum eſt;
Impenetrabilium locus eſt diſtantia rerum.
Sed nihil à rebus differt diſtantia rerum;
Ut nihil à rebus rerum conſtantia differt.

At cujuſque rei locus à re diſcrepat ipsâ,
Continuò dices: nam corpus tollere promtum eſt
Interea remanente loco qui corpus habebat.
Nequaquam. Verùm idcirco remanere videtur
Corporis ablati locus is, quia quæ priùs illud
Cingebant, illo non ſunt abeunte remota.

Verus at ipſe locus, ſpatium ſeu corporis ipſum
Non manſit, fugiente ſimul cum corpore fugit.
Si locus interdum re ſumitur abſque locatâ,
Tunc intelligitur tantùm vicinia rerum,
Quæ perſtant in circuitu: ceu fluminis alveus
Decurrentis agros inter ripaſque manentes.
Sic vagina locus gladii, craterque liquoris
Dicitur. Atque adeò vox eſt, quâ nempe ſolemus
Declarare ſitus rerum; atque ubi quæque ſit, illic
Non ſimul eſſe aliam. Sed fruſtra quæritur, an ſit
Ambitus ipſarum rerum locus; an cava forſan
Illa ſuperficies, quæ corporis extima tangit;
Aut intermedium quiddam ſine nomine vanum:
Res eſt ipſa, ſuâ quæ circumſcripta figurâ eſt.

Sed quoties Vacuum à naturâ corporis omni
Secernis, corpus pariter facis; addere poſſem
Et ſolidum, quamvis vanum ac penetrabile dicas.
Nam tibi ſexcentas Atomos aut collige plures,
Quas ita diſponas ut conglomerentur in Orbem,
Atque locum in medio vacuum teretemque relinquant;
Quales, conflictu pluviæ labentis in undam,
Cernimus attolli tenues ſuper æquore bullas:
Cùm ſphæræ in faciem clauſum hoc conſiſtat Inane,
Quolibet à puncto deduci linea recta
E regione poteſt ad punctum quodlibet; ergò
Per centrum toties tranſibit, & angulus inde
Plurimus exiſtet. Metiri ſic licet unà
Cum ſolido vacuum; longè, latè atque profundè
Extenſum invenies, propriâque inſigne figurâ,
Qualem Atomi dederint quibus eſt circum undique cinctum:

Area quadrati velut est quadrata; rotundus
Ut quoque sit positus liquor in cratere rotundo:
Ergò corpus erit. Nam quoquoversùs habebit
Dividui naturam, & corporis appendices.
Nempe tibi radios in eo signare licebit
Atque superficies, & sphæram æquare cylindro.
Quidquid Cartesius, Bernulli, Leibnitiusque
Tradiderint, post Hippocratem Euclidemque magistros;
Quæque Syracosiâ sunt demonstrata Mathesi;
Hæc eadem ostendes illic, & certa probabis.
Ac velut innumeras condenso in marmore constat,
Permixtasque simul rerum omnium inesse figuras,
Quæ scalpro educi possunt oculisque videri,
Saxea sustulerit quoties velamina ferro
Docta secare manus lapidem ac rescindere gibbos:
Haud aliter Spatii moles, quam dicis inanem,
Continet in gremio rerum simulachra, tametsi
Tantùm oculis animi, non corporis innotescant.

Imò, particulas ut Materiæ esse probabo
Dividuas, Spatii tales fatearis oportet.
In Spatio pars nulla potest sic parvula fingi,
Quæ non vicinas, quibus undique cingitur, omnes
Contingat: dextram tangit simul atque sinistram;
Inter utramque jacet media, & discludit utramque.
Ergò ni cunctas libeat confundere, duplex
Præbet utrique latus, superis quoque præbet & imis:
Quotque in circuitu socias habet, ecce tot illi
Sunt latera. Hoc verò stupeas: quot inesse minutæ
Particulæ Spatii partes tibi fortè videntur?
Innumeræ. Centro fingas Telluris ab imo

Filum ære aut ferro directum ad ſidera duci
Per medium Solis corpus, paulumque moveri
Sic, ut ſummus apex Atomo non ampliùs unâ
Excurrat: (Spatii minimas hoc nomine dicam
Particulas) motu hoc pars omnis concita fili
Quàm longè extenſum eſt, at non æqualibus ibit
Momentis; etenim velox minùs inde futura eſt,
Quo magis eſt centro Terræ motûſque propinqua;
Et multo breviora quidem ſub corpore Solis,
Quàm ſupra Solem ſpatia explebuntur, & infrà
Decreſcent ſemper, fientque minora gradatim:
Et tandem minima in Telluris partibus imis.
En tot habet partes Atomus peragrata ſupernè,
Quot ſunt illa viæ toto diſcrimina filo.
Quid? ſi nullus erit finis, tantumque minutam
Produces fili ſeriem, quantam eſſe putabis
Vim Spatii; qui limes erit, quæ pauſa ſecandi?
Materiem à Spatio quis jam diſcernere poſſit?

IMPENETRABILITAS, inquis, quam corpora ſervant,
In Vacuo non eſt. Imò eſt; eademque profectò.
Confundi partes Vacui non poſſe fateris;
Nam ſi confundas, punctum redigentur in unum,
Extenſique nihil, ſpatii nihil inde futurum eſt:
Non poſſunt igitur ſe ſe penetrare viciſſim.
Corporibus penetrantur, ais. Penetrantur Inani
Corpora; num dices ideo penetrabile corpus?
Quidquid habet certo ſejunctas ordine partes,
Quarum aliæ diſtent aliis, quantumlibet illud
Alterius res naturæ pervadere poſſit,
Impenetrabilibus compingitur ex elementis.

Quare pro nihilo Spatium, aut pro corpore sumas.

Et certè Spatium nihil est, nisi corporis ipsa
Mensura. In rebus quamvis nullum esset Inane,
Materies constare tamen, te judice, posset:
Nam sunt naturæ duplices, quarum utraque per se est:
At spatio sine Materies constare nequiret:
Per se se quia Materies extenditur omnis;
Et spatium res omnis habet, quæ extenditur. Illud
Non habet à Vacuo, quòd constet partibus æquè
Impenetrabilibus: spatium ergò possidet in se
Materies aliud Vacuo; quodque ipsa teneret
Per se, vique suâ, sublato prorsus Inani.
Si verò præter spatium, quo prædita semper
Materia est, aliud jungas quod Inane vocabis;
Jam duo sunt spatia. Alterutrum excludatur oportet:
Nam frustra venit, & res est temere addita rebus;
Ex qua Materiem si quis tibi diceret ortam,
Protinus, è nihilo quia tunc foret orta, negares.

Si vis exemplo dignoscere quid sit Inane,
Aspice mensuram fugitivi temporis albo
Pariete signatam; pictis ubi ductibus horæ
Nigrescunt, & justa per intervalla notantur.
Cernis ut adverso conspersam lumine Solis
Planitiem gradiens porrectæ cuspidis umbra
Percurrat: credas ferro descendere opaco
Fusci aliquid ferro simile, obscurumque colorem.
Umbra tamen nihil est, mera tantùm absentia lucis,
Quam rectà venientem illas acus obvia partes
Parietis illustrare vetat, quibus imminet: unde

Parva ſit eclipſis, motûs nota certa diurni.

Sed niſi ſit Spatium & diſtinctum à corpore, dices,
Regula menſuræ nulla eſt; neque corporis unquam
Indubitata poteſt moles alicujus haberi:
Et, ſi revera fixum atque immobile non eſt,
Exemplar veræ jam deficit omne quietis,
Quîcum collatus queat innoteſcere motus.
Nulla capi poterit diſtantia certa locorum;
Mutabuntur enim ſemper; nec terminus ille
A quo diſcedunt quæ corpora cunque moventur,
Certò apparebit, veluti nec terminus alter
Ad quem perveniunt. Id ineluctabile ducis,
O Quinti, vanum tamen eſt, paucíſque refellam.
Corporibus cunctis tu certam adſcribere molem
Tentares fruſtra. Quæ nobis parva videntur,
Convexo tranſpecta vitro majora pateſcunt;
Viſa Microſcopio creſcunt iterumque iterumque:
Linea fit digitus, vel pes, prout vitra ſecantur.
Unum etiam in Cœlo ſidus perſæpe videre eſt,
Quod Teleſcopio duplex reperitur: & ambo
Sidera cæruleus diſtinctè ſegregat æther.
Miſcuerat Stellas diſtantia corpus in unum,
Miſcuerat pariter ſpatium. Proſpectus ut omnes
Contrahit effigies rerum aut producit, eodem
Omnino ritu ſpatii ſimulachra. Quid ergò
Menſuram Spatio tentas adſcribere certam,
Quæ nec Materiæ eſt? Metiri ſenſile corpus
Per ſpatium, res eſt inſulſi plena laboris.
Qui magnum in ſeſe aut parvum quæſiverit, errat;
Inveniat certè nuſquam, niſi conferat unà

Cum ſpatio ſpatium, corpus cum corpore; majus
Tunc demum atque minus liquidò reperire licebit.
Haud aliter varii per concita corpora motus
Ut dignoſcantur, nullâ ratione neceſſe eſt
Fixas in Mundo & ſtabiles conſiſtere metas;
At ſatis eſt poni ſolâ vi mentis, & illa
Non mutare locum inter ſe, quæ proxima circùm
Verſantur; licet ipſa locum ſimul omnia mutent.
Ambulat in navi puppim proramque viciſſim
Nauta petens; greſſus totidem ſimileſque profectò
Sunt, ſeu navis eat propulſa faventibus auſtris,
Seu maneat deſes, ſeu convertatur in orbem.
Ad navim referas greſſus; ſunt unius omnes
Menſuræ, pariter procedunt ordine recto:
Ad pelagus referas; nunc recti, nunc quoque curvi,
Nunc & producti, nunc retrogradi eſſe videntur.
Quòd ſi præterea Terram tu rere moveri,
Tunc alias illis menſuras atque figuras
Attribues. Verùm ſine tot reſpectibus, illos,
Quales nauta creat, tales cognoſcere promtum eſt.
Nil igitur ſpatium refert immobile poni.

Jam tibi compertum eſt, quid Inanis nomine tandem
Signetur: nempe eſt abſentia corporis omnis,
Quam ſibi *Phantaſiæ* fingit fallacia noſtræ;
Mens quoties non rem, ſed rerum prorſus inanes
Contemplata modos, unâ in ratione moratur
Extenſi; non extenſum conſiderat ipſum:
Haud ſecus ac numeros, & ſenſim labile tempus;
Queis non ulla viget natura, nec ulla ſubeſt res.
Inde receptaclum cunctis exiſtimat ultro

Corporibus

Corporibus commune dari, quia perſpicit, illic
Nunc ubi corpus adeſt, aliud potuiſſe reponi.
Nimirum illud *ubi* ſecretum à corpore quovis
Immotumque putat, dum corpora cuncta moventur:
Tanquam debuerit Fabricator ſtrenuus Orbis
Quærere ponendis loca primùm commoda rebus,
Et ſtatuenda priùs fuerit rerum area, quàm res.
Hoc molitur opus ſibi mens, hoc aſtruit Orbi:
Nec rerum locus à rebus mage diſcrepat, ipſa
Quàm moles. Suus ergò ſibi ſunt corpora fundus:
Reſpectus non res Spatium eſt. Sic annulus omnis
Poſſidet in medio proprium atque immobile centrum,
Semper idem, ſemper medium, quócunque feratur.
Quid verò eſt centrum hoc? An res eſt priva, quieſcens;
Per ſe ſtans? Minimè. Locus eſt, quo ducere ab orâ
Si lubeat radios, æquales eſſe videbis.
Talibus è loculis Spatium immortale, quietum
Conflatur. Sunt hæc Vacui fictitia membra.
Commentum eſt igitur, quod tanti ducis, Inane,
Magnificumque nihil: quo dum ſua corpora doctor
Atticus infercit, fieri qui poſſe negabat
Ex nihilo quidquam, nihilis nugacibus implet
Omnia: dumque Atomis Vacuum immiſcere laborat,
Immiſcet nihil, ac nolens facit omnia plena.

SUNT qui Materiâ Spatium diſcludere certant,
Quanquam utriuſque Deum ingenuè cauſam eſſe fatentur.
Miror ego illuſos Epicuri fraude, doloſus
Qui Vacuum inſtituit, Vacuo ne cauſa daretur;
Et, quibus eſſe probat Spatium, probat eſſe neceſſum.
Dicit enim: Spatium omne Deus ſi quando creaſſet

E nihilo, partem in nihilum dimittere poſſet,
Stantibus interea reliquis; hoc denique facto,
Accidet in Vacuo Vacuum, & fodietur Inane.
At verò Spatii quæ pars deſtructa putatur,
Non periit: ſiquidem planè una eademque remanſit
Servatas inter Spatii diſtantia partes
Quæ priùs, atque ideò Spatium: quod proinde reverti
Si nequit in nihilum, è nihilo prodire nequivit.
Sic dum tu Vacuum, pellax Epicure, tueris,
Eſſe negas Vacuo cauſam; gaudeſque malignus,
Omnem operam Divis adimendo, tollere Divos.
Tun' adeò dignus quem tantum Numinis hoſtem
Gaſſendi ingenium ſolers, multique recentes,
Pectore qui caſto Numen coluere, ſequantur?

Attamen objiciunt: Si jam Deus aëra vellet
(Velle poteſt) hujus cellæ evaneſcere totum
Protinus, ac nihilo, cellâ ſed ſoſpite, reddi;
Nonne locus cellæ interior, ſupereſſet inanis?
Nequaquam. Spatii nam ſi penetrabilis æquè
Ac pleni Deus eſt opifex, diſperdere corpus
Ut potis eſt, potis eſt etiam diſperdere Inane.
Deſtruat: en vobis veſtra hæc objecta repono:
Quid de parietibus fiet? quodcunque futurum eſt
Aëre ſublato, id ſublato fiet Inani.
Propterea, qui nunc aër diſterminat oras,
Si totus pereat ſuffecto corpore nullo,
Tunc Spatium quod erat jam non erit ampliùs, etſi
Fingitis eſſe ſuper; ſed cum pereunte peribit
Corpore conſumptum; ut conſumptâ re numeratâ,
Nemo eſt qui numerum dicat ſupereſſe. Quid ergò

Oras inter erit? Nihil, inquam; atque hoc Nihil ipsum
Quod foret, absumente Deo Spatium illud inane.
Verùm oræ non se tangent, hìc Lockius instat;
Dividet oppositas eadem distantia moles
Quæ priùs: immotas etenim persistere dictum est.
Ast etiam id dederat, Spatium ipsum posse revelli:
Si Spatium non intererit, nihil ampliùs ergò
Intererit. Dices; nihil hoc Vacuum esse futurum.
Aut igitur Vacuum penitus nihil esse fateris;
Aut si vis aliquid, simul & dabis esse necessum.
Ergò vel Spatium tolli non posse Supremi
Numinis arbitrio vult Lockius, atque Epicuro
Consentit, paribusque volens prosternitur armis;
Vel, si consentit nobis, temere ista docebat.

Nec tibi propterea, vano hoc phantasmate pulso
Funditus, hinc ægre videantur posse moveri
Corpora. Nàm liquidi semel, in quo cuncta moventur
Si bene naturam perspexeris, ilicet omnis
Ante oculos motûs ratio manifesta patebit.
Quippe volubilibus liquentia corpora constant
Partibus, ac tersâ circumundique fronte politis.
Nullaque, vel certè minima est, quæ vinciat illas,
Copula; sed leves præterlabuntur eundo:
Lubrica quandoquidem latera, ac detrita volutant.
Altera Materies liquidis subtilior ipsis
Intervalla tenet, citus ac diffusilis æther.
Sit nunc te monstrare satis: celebrabere quondam
Fusiùs, ô nostrâ toties dicenda Camœnâ,
Vivida Materies; quâ permanante geruntur,
Latè convexo quæ fiunt omnia Mundo.

Hac perfuſa, ſimul magis ac magis undique fluxa
Corpora redduntur, flectique & cedere promta;
Cùm levibus primùm fuerint exercita plagis.
Illinc mobilitas in partibus. Aſt ubi merſum
Quodlibet in fluido corpus transfertur ab unâ
Sede aliam versùs, ſimul hanc ut deſerit, illam
Occupat; & puncto fit utrumque in temporis uno.

Rem res dum pellit, quæris quò pulſa recedat:
Huc ubi erant aliæ quas expulit ipſa viciſſim:
Hæ quoque propulſant alias, iſtæque recedunt
Huc ubi erat pellens, aut illi proxima. Qualis
Dum ſtabilem circum rota fervida volvitur axem,
Trochlea ſeu fluxos effundit ſtridula funes,
Pars partem ſequitur Vacuo ſine; nec prior ulla eſt,
Quam non poſterior junctim premat, inque ſequatur.
Non alia eſt liquidis ratio, ſerieſque movendis.
Nam licet haud ea ſit conſtantia partibus, atque
Inteſtina quies, duro quæ corpore perſtat;
Nulla tamen ſine finitimâ tangente profectò eſt,
Aut hac, aut illâ, quâ prætereunte teratur.
Nec ceſſant in perpetuo contagia motu.
Principiis quippe in ſolido ſitus unus & idem
Permanet; in fluido mutabilis & vagus errat:
Hæc genera inter ſe haud alio diſcrimine pugnant.

Aspice, ut erecto ſtet lympha incluſa canali,
Quam ſubtus retinent poſtes. Si quando recluſis
Laxetur valvis, ſubitò fluit acta ſuopte
Pondere præcipitans. At non erumpit ab imo,
Quin delapſa ſimul tantum decreſcat ab alto

Vertice, deſcendatque humentis maſſa cylindri.
Aëris huic autem propiùs conjuncta columna,
Quam ſibi cedentem proporro ſublevat humor,
Tollitur aſcendens juxtà, ſeque ipſa relictum
Deprimit in Spatium, quo decidit unda reſidens;
Non intermiſſo contactu : ſeque viciſſim
Et latices infrà ſupplent, & deſuper auræ.

Sic pulſo ſemper locus eſt, Spatiumque liquori,
Quò ſe ſe, priſcâ ejectus ſtatione, receptet.
Nec momentum horæ eſt, quo non ſit tota relicti
Area plena loci: quia non ſuccedere ceſſant
Contiguæ partes, quas corpus mobile trudit.
Hoc pacto baculum ſi propulſaveris unâ
Parte movens, ibit ſimili pars altera greſſu.
Haud aliter funis longè porrectus, ab uno
Si capite excutitur, paulatim ſubſilit omnis,
Et flexu curvos imitatur mobilis angues.
Contortuſque chalybs jugi vertigine thecam
Exagitat; duplici ſuſpenſam cardine cogit
Circumagi preſſo latere intus, & omnia junctim
Inſtrumenta movet; quia ſtrictè cuncta cohærent:
Unde fit impulsûs nunquam diſciſſa propago.
Jam quæ de toto liquidorum corpore dixi,
Hæc de principiis liquidorum intellige & ipſis.

Novi equidem, quicunque volunt (in verba magiſtri
Nam jurant) primas per ſe conſiſtere partes
Materiæ ſolidas, immortaliſque figuræ,
Et tamen abſimiles, velut ipſe Lucretius, illos
Nec ſolidi motum in fluido, nec particularum

Inter se fluidi, quamvis tenuissima quæque
Ponatur, quovis animi comprendere nisu;
Ni Vacuum fingant. Namque omnia corpora condunt
Talibus ex Atomis, quæ, dum in diversa vagantur,
Destitui Spatio nequeant; semperque necesse est,
Ut variæ linquant varia intervalla figuræ,
Corpus ubi nullum est, aiunt. Quod linquitur ergò
Et vacat, hoc nihilum dici, Spatiumve, locumve
Non refert; satis est linqui, penitusque vacare.

Haud mirum, è falso si plurima falsa sequantur.
Sed, quod Materiæ naturam hanc, sive figuras
Attinet (in quo uno totum fundatur Inane)
Id non rejicio tantùm, ingeniique dolosi
Commentum affirmo; faciam, convictus ut ipse
Rejicias: ubi nempe Atomos, & corporis ortum
Exsequar. Interea, quid sit purissimus æther,
Quoque modo partes liquidorum interfluat, audi.
Hujus particulæ non simplicitate rigentes
Æternâ, non duritie, velut antè putabas,
Unius aut formæ semper molisque tenaces;
At levitate suâ, motûsque labore perennis
Dividuæ, frangi faciles, iterumque coire,
Et quocunque loco quamcunque capessere formam,
Non ullo quamvis interpungantur Inani,
Usquè valent omnes penetrando implere lacunas;
Quinimo impediunt ne possint esse lacunæ.

Ceu globulos unà si quis congessit eburnos,
Semina triticea, aut chalybis ramenta vel æris,
Interjecta videt loca passim tenuia, quò non

Eſt rigidis aditus; verùm facilè influet omnis
Injectus liquor, atque ſinus penetrabit hiantes.
Aſt horum angellis non ſe inſinuaret acutis,
Si formam globuli ſervarent prima liquoris
Semina; ſed jaculi ſeſe in pungentis acumen
Producunt, modulos & componuntur ad omnes:
Flexibilis quaſi cera cavo compreſſa ſigillo.
Sic ubi Grajugenûm veſtigia docta ſecuti
Sculptores altis excudunt æenea ſigna
Porticibus, ſimulacra ſolent effingere primùm
In gypſo, ceràque linunt; hinc tota madentis
Argillæ maſsâ tumulant; ſparſimque relicto
Tramite perfundunt liquefacti fonte metalli:
Cera fluit; ſequitur fugientem torridus humor;
Et frontem Alcidæ, nervoſaque membra capeſſit.

Ergò vices Vacui peragit ſubtilis abunde
Materies; quæ dum ſpatiis ſe accommodat æquis
Aſpera particularum inter, facilique receſſu
Pulſanti minùs obſtat, idem eſt ac ſi nihil obſtet:
Quidquid enim minimum eſt, nihili tandem inſtar habetur,
Illapſis adeò ſaxis licet unda reſiſtat,
Attamen illa cadunt; quoniam minùs unda reſiſtit,
Quàm premitur. Sic cedit aquis labentibus aër,
Quas paulum repulit. Sic nunquam præpedit æther
Aëra, quin deorſum tendat, ventiſque feratur.

At ſi totum, inquis, plenum eſt & Inane negatur,
In cubico pede Materiæ ſubtilis erit vis
Non minor obſiſtens fodienti ſive ſecanti,
(Omnis Materies propriâ nam mole reſiſtit)

In pede quàm cubico lapidis, plumbive, vel auri.
Falleris, ô Quinti : neque enim, quod fortè putabas,
Per vim Materiæ propriam memorata reſiſtunt;
Sed per contextum, qui partes jungit in illis.
Materies, ut iners, haud per ſe motibus obſtat :
Tantùm ex affrictu & vinclis plexuque tenaci,
Aut contrà poſito motu in diverſa ferente.
Nimirum vim vi potis eſt opponere nullam :
Motibus apta quidem ſumendis, apta quieti;
Sed nec ſponte petens motum, nec ſponte quietem.

Pervia ſint igitur quòd quædam corpora, vel non,
Quòd ſuffurentur motum, ſenſimque retardent,
Aut citò reſtinguant abſorptum, ac denique tollant,
Hoc elementorum non vis, non ſumma, ſed unus
Efficit ille modus, quo ſunt elementa ſoluta,
Vel connexa ſimul; quo ſunt abraſa, vel hirta.
Eſt in aquâ plus materiæ quàm in corpore ligni;
At digito penetrabis aquam, non ligna : Metallis
Eſt aditus facilis, quando ſunt igne liquata.
Demonſtrat pondus propriæ quantùm inſit in illis
Materiæ : ſic Mercurio ſubtilior aër,
Aëriis æther longè ſubtilior auris;
Nec moles conſtans elementorum æthere in ipſo,
Cujus particulæ magis ac magis attenuantur.
Hoc unum teneas animo, paſſim eſſe liquores
Immerſos aliis alios, unáque fluentes;
Atque alios aliis textos ſubtiliùs; & qui
Præ cunctis longè tenuiſſimus eſſe videtur,
Poſſe iterum minimo cauſæ advenientis ab ictu
Comminui magis atque magis, ſemperque reſolvi.

PLENUM igitur motus rapidos aliquando morari
Et variare poteſt, & detorquere refractos,
Dividere, inque aliam ex aliâ transfundere partem;
Non penitus prohibere: imò per corpora ſervat,
Et regit, ut ſocio coaleſcant plurima nexu;
Quod puro in Vacuo nunquam ſperare liceret.
Corporum enim partes medium per Inane ſolutæ
Neſcirent ſervare fidem, jamque agmine rupto
Diverſæ hàc illàc fugient, & in ordia prima
Dilabentur, utì pulvis projectus in auras.
Nam niſi corporibus ſtipentur corpora, eorum
Partibus haud teneant nexas ſua vincula partes,
Singula laxa fluant. Quòd ſint plena omnia, rebus
Hinc ſua durities: durâ quæ mole cohærent,
Undique, ceu pleno Mundi cratere, premuntur.
Hoc adeò certis promtum eſt deprendere ſignis.
Dimidios pulchrè levati marmoris orbes
Si lapſu oppoſito, ne furtim interfluat aër,
Aptè inter ſe ſe jungas, jam nulla virûm vis
Diverſo poterit junctos divellere niſu:
Hos etenim preſſu valido denſata coercet
Materies, firmiſque tenet complexa catenis.
Hinc quoque difficili diſcinditur unda natatu,
Atque obluctantes vix vi propulſa lacertos
Certatim reprimit, pectuſque fatigat anhelum,
Et, quaſi diſcidium metuens, findentibus obſtat.
Vimineam pariter virgam ſi fortè coruſcas,
Illam incurvari modò lentarique videbis,
Tum ſtrident auræ tenues, tum ſibilat aër;
Unde repulſari pleno liquet aëre virgam.
Sic etiam, tonitru nubes quatiente fragoſas,

Prævertit fulgur ſtrepitum; quia pervolat ignis
Ocior, aëriæ ſed noſtris auribus undæ
Tardos important loca per conferta ſonores.

DENIQUE cur ſe ſe parvo clinamine flectit,
Quæ venit ætherias à ſidere miſſa per auras
Lux oculis, etſi, quantum in ſe eſt, recta feratur?
Nempe abrumpit iter, radioſque intrata refringit
Quæ medio cœlum terraſque interluit æſtu
Materies diverſa, magiſque minúſque reſiſtens;
Ac lucem exiguis amfractibus ire parumper
Detortam cogit: ſed non detorta meatus
Per vacuos, nihil eſt ubi quod detorqueat, iret.
Quippe moras nectunt, quamvis liquentia, paſſim
Corpora, circuitum propter quo mutua ſe ſe
Excipiunt, ſedes & commutare jubentur:
Quod non accideret, ſi quovis impete fractus,
Et quâ percutitur liquor, illâ parte dehiſcens,
Objicibuſque vacans, venas aperiret inanes.
Ergò ſtant pleno, ſunt quanquam libera, Mundo
Corpora; quæ laxè in vacuo ſi ſparſa natarent,
Diffluerent paſſim; nec certo fœdere poſſent
Accipere, acceptoſque aliis tranſmittere motus.

PROPTEREA miror tam docto, tamque ſagaci
Neutono Vacuum placuiſſe, ut motibus aptum
Sidereis. Etenim, dum certos atque perennes
Aſtrorum curſus, cum vi obſiſtente fluenti
Conciliare nequit, diſcordanteſque Planetis
Ducere tranſverſim per conica ſegmina curat
Communi ingenitæ gravitatis lege Cometas,

Nil reperit melius, quàm ſi tollatur ab omni
Æthere materies agitanda; globique ferantur
Attractu vario rapti per Inania. Dicam
Tanti pace viri, quo non ſolertior alter
Naturam rerum ad leges componere motûs,
Ac Mundi partes juſtâ perpendere librâ,
Et radium ſolis tranſverſo priſmate fractum
Septem in primigenos permanſuroſque colores
Solvere; quî potuit Spatium ſibi fingere vanum,
Quod nihil eſt, multiſque priùs nihil eſſe probatum eſt?
Quâ ratione valent in eo denſiſſima volvi,
Et ſervare ſuam volvendo corpora molem?
Attractus mitto varios, & pondera nullis
Exponenda modis, niſi motûs vera propago
Contactu fiat, pulſumque à corpore corpus
Tendat eò ſemper, quò vis direxerit illud:
Quippe ſuus deinceps erit his locus. Attamen urget
Me ſtudium Veri: metuo, ne ſurculus ille
Letiferi erroris, Gaſſendo nuper amatus,
Defenſore novo ſperet ſe poſſe tueri;
Atque hominis magni famâ tituliſque reſurgat.
Huic ergo liceat phyſicas opponere cauſas.

CONSTAT enim corpus quodcunque movetur in orbem,
Aufugere à motûs centro, ſibi cùm nihil obſtat;
Molirique fugam aſſiduè, ſi fortè quid obſtet.
Cœleſtes igitur ſphæræ, cùm ſemper in orbem
Et proprio ſuper axe, & circum immobile centrum
Volvantur, Vacuo ſi currant undique cinctæ,
Scilicet à ſtatione procul, rectâque recedent,
Et centri immemores & curſûs antè peracti,

Ceu validâ emiſſus fundâ lapis exit in auras,
Et metam aſſequitur ſubitò, & prævertitur Euros:
Fortior à gyro eſt illi, & directior ictus:
At lapis erumpat, diſtento fune per orbem
Ut primùm actus erit, ſi non retinacula fundæ
Præpediant. Ergò fugient vaga ſidera, vaſti
Perque vias Nihili faciles, per aperta locorum,
Impete ſervato, penetrabunt futile regnum;
Donec in objectam, quæ motus fortè retundat,
Materiem inciderint, aut tangant mœnia Mundi.

PRÆTEREA cujuſque brevi reſoluta peribit
Maſſa globi: quoniam partes hinc inde rotatu
Disjiciet latè ſparſas per Inane quietum;
Ut rota curriculo collectas vibrat arenas.
In tenues Atomos primùm Atmoſphærion ibit;
Inde ſuperficies; dehinc interiora ſequentur.
In ſubjecta ſibi radios malè prodigus aſtra
Diſperget nunquam redituros Delius ignis.
Corporibus denſis gravitas quoque nulla futura eſt.
Quin levitatis erunt majoris, & ociùs ibunt
A centro: ſi quidem plus, quàm rariſſima, motûs
Accipient. Qui poſſe trahi per centripetam vim
Reſpondebit, eum quæ ſit vis illa rogabo.
Namque manus fundam exagitans, hoc miſſile ſaxum
Centripetâ non vi, ſed fundâ continet ipsâ.
Pulſantes equidem vires intelligo, nuſquam
Occultas magiciſque pares, tantumque valentes,
Ut non centrifugæ poſſint obſiſtere contrà,
Sed gravitas etiam creſcat, dum corpora centro
Accedunt propiùs. Videor mihi cernere terrâ

Emergens, quidquid caliginis ac tenebrarum
Pellæi Juvenis doctor conjecerat olim
In Phyſicæ ſtudium; ſolitus dare nomina rebus
Pro cauſis, unoque ſecans problemata verbo.

Vis ea, quæ centro promanans corpora cogit
Ad centrum, ac toto circùm diffunditur Orbe,
Aut nihil eſt, aut Materiem toto Orbe requirit
Diffuſam, quà vis à centro ad corpora tendat.
Sphærarum centris igitur nunc præfice mentes,
Quæ cum centrifugis decertent viribus, imò
Victrices propriis circumundique corpora frenis
Contineant, retrahant fugitiva, elapſa reducant,
Ellipſeſque creent, non veros motibus orbes;
Atque ideo, quoties tentat deſcribere corpus
Tangentem (quoniam perimetri linea curva
Ex infinitè parvis tangentibus extat
Innumeris) toties reſtringant atque recurvent,
Interdum laxare velint, ac lora remittant.
Ceu puer intextam chartis & vimine lento
Alitis effigiem credit levioribus auris
Fune regens: aut in triviis multiplice filo
Ludicrorum hominum jocularia membra moventur.

Simplice nec filo Neutoni fabula pendet,
Texentis varias vario pro tempore leges:
Hoc vel tota poteſt uno convicta refelli.
Nam ſi Materiæ venis Attractus inhæret,
Ac ſine pernicie nequit interituque revelli,
Vis ea per cunctas fluit undique prædita partes
Ingenio ſimili: ſimili regit omnia ritu:

Inſita nam toti, membris lex omnibus una eſt.
Ergò cuncta pari ratione trahentque trahenturque,
Et leges omnis Natura ſequetur eaſdem.
At neque corruptis turbatæ moribus urbes
Diſſona tot decreta, & tot diſcrimina legum
Effudêre unquam; tua quot doctrina profudit.
Nam, Neutone, tibi quoties vaſto æquore rerum
Res nova ſe ſe aperit; toties convertere vela
Cogeris, atque alias Attractûs fingere formas.
Ecce alio ſe more regunt per Inane Planetæ,
More alio Magnes, alioque Electrica virtus.
Sic tua circumagitur quâvis verſatilis aurâ,
Et vaga per varios errat ſententia flexus:
Atque adeò rudibus non diſcrepat inſtrumentis;
Uno quæ poſitu dant unum ſtridula carmen:
Sed quoties juvat inde novos extundere cantus
Et variare melos, toties mutare neceſſe eſt
Effœtam compagem & pauperis organa Muſæ.

Quòd ſi ridiculum eſt tales confingere cauſas,
Et vires intermedio quocunque carentes,
In vi centripetâ nil non è viribus ortum
Centrifugis agnoſce lubens. Quapropter Inanis
Abjice commentum, quo Mundi tota periret
Machina, nec poſſent ulli conſiſtere motus.
Verùm corporibus quæ ſit gravitatis origo,
Hæc, ubi labentes Atomos per Inane refellam.
Materiæ demum quî poſſit ſumma fluentis
Et volvi pulſu aſſiduo, & parere moventi,
Sic, ut nulla tamen fiant diſpendia motûs;
Quæque peregrinos adducat norma Cometas;

Hæc, ubi cœleſtes fluxus & ſidera dicam.

Nil igitur vaſto in Mundo non undique preſſum eſt.
Inverſis hærent ideo ſuſpenſa lagenis
Vina, cadoque negant ſe effundere ſubtus aperto,
Si non immiſſus laticem depreſſerit aër.
Sed mirere magis: rapido cùm turbine venti
Inflixere ſalo nubes, ac fervidus hauſit
Inter aquas nimboſque interceptum aëra vortex,
Tortilis actutum pelagi de fluctibus unda
Tollitur, & cœlo caput inter nubila condit:
Curſitat erectum commota per æquora flumen,
Deprenſis miſere nautis, ac navibus ingens
Exitium; ni quâ perrumpant arte columnam,
Et ſeriem undarum, jugi quas antlia ductu
Extrahit, aura levis propere intromiſſa recidat.
Tum cadit horrendo præceps cum murmure gurges.

Hinc etiam totis licet inſtes viribus, unda
Comprimitur nihil aut paulum: ac ſi plumbeus undæ
Plenus uter multo validè quaſſabitur ictu,
Aut nihil offendit contuſum malleus utrem,
Verberibus caſſis innoxius uſquè reſultans;
Aut, ſi percutias iterum vehementior, exit
Guttatim, & ſolidi per cæca foramina plumbi
Exſudat potiùs quàm condenſetur aquæ vis,
Ac ſeipſam adſtringat ſpatio contenta minori.
Cur tamen in vacuas non ſe corpuſcula ſedes
Conjiciunt, ſi perfugiis, quot credis, abundant?
Protinus abſimilem dices obſtare figuram.
Irrita ſunt igitur ſpatia hæc, & inepta juvandis

Motibus, ingreſſum illa negant ſi partibus undæ.

Non ſic aëriæ partes, cùm fortè premuntur.
Conſtringi patiuntur enim, & ſubſidere norunt,
Et coacervari, donec vi denique magnâ
Diſſiliant, rumpantque moras, & vincula ſolvant,
Cuncta repentinis lacerantes obvia rimis;
Ac ſonitu horribili fugiant per aperta viarum,
Si modò cœperunt aliquâ ferviſcere flammâ.
Sulphureas veluti nubes, cinerumque procellas
Undique viſceribus calidis Ætnæa vorago,
Saxaque toſta vomit, nigrâ fuligine cœlum
Suffundens, aperitque novis latera ampla ruinis;
Et ferrugineos eructat faucibus ignes.

Discrimen tantum vacuis ne per aëra crebris,
Et per aquas paucis tribuas? Facit ætheris ardor,
Quo ſcatet aërius, ſed parciùs humor aquoſus
Conſeritur; fluit unde minùs, minùs unde liqueſcit.
Sic, ubi vallâtas exercitus obſidet arces,
Ignivomum ſpirant fabrefacta tonitrua Martem,
Fulmineoſque globos immani pondere torquent,
Pulveris accenſi tanta eſt violentia! Turres
Præcipitant, muroſque & propugnacula frangunt:
Pulſa tremit reboatque procul conterrita tellus.
At ſi tam multis terebratur inanibus aër,
Non eſt, offenſus cur tam gravis intonet; ibunt
Pervia particulæ per ſpiramenta ſilentes:
Impetus eluſi vaneſcet flaccidus ignis,
Et fumum imbellem jaciet per inania cœli.
Unde ciet tantos igitur vis flammea motus?

Nempe quòd implexum priùs, adſtrictumque catenâ
Solvat, & abruptis jam liberet aëra vinclis;
Cui via turgendi nulla eſt, ni corpora vibret
Cuncta procul niſu, quo dilatatur, eodem.

TUNC ſit in aërii lento ſubtemine textûs,
Quod fieri planè ſinuato cernis in arcu,
Miles ubi torquet nervo pulſante ſagittam.
Nervus enim intenſus curvati cornua ligni
Contrahit; hinc adeò patulos convexa meatus
Pars aperit, ſtrictis obturat concava fibris:
Verùm æther de more vias ingreſſus hiantes
Non habet, intercluſo abitu, quò tendere poſſit.
Ergò premens valido contortas impete fibras,
Corrigere & preſſu aſſiduo producere certat.
Nervus obeſt: nervum ſedenim ſimul atque remiſit
Arcitenens, laxante manu, retinacula ceſſant.
Propterea tum liberior ſe ſe explicat arcus,
Et reſilit nervus partes diſtractus in ambas:
Quâ vi pulſa repentè fugit, rapiturque ſagitta.
Sic ventoſa ferit tenui catapulta fragore;
Sic tacitas vibrat pyrio ſine pulvere glandes.
Compreſſi ferreâ quot ſunt in arundine flocci
Aëris, en tot habes arcus reſilire paratos.

NEC propius vero eſt quod ais, perlucida quando
Corpora ſunt quædam, tenero ſeu mollia textu,
Aut fluida, id totum vacuis compluribus inter
Conjunctas Atomos tribui, acceptumque referri.
Nam ſi res, Quinti, ſic ſe ſe, ut dicis, haberet,
Quæ perlucida ſunt, quæ mollia, quæque liqueſcunt,

Hæc leviora forent, quàm quæ transmittere lucem
Densa negant, solidâque & durâ mole cohærent.
Quod tamen in molli secus evenit atque fluenti
Mercurio. Certè is non mobilitatis honore
Cedit aquæ; quin se se etiam calefactus in auras
Evehit, insinuatque poris; nam cuncta minutim
Scrutator penetrat volucri corpuscula fumo:
Tantùm humectando non est, neque tactus adhæret.
Multa tamen vincit, solido quæ corpore constant,
Mercurii gravitas. Auri rigor omne metallum
Vincere duritie, lapidesque, ut pondere, cunctos
Debuerat; quàm molle tamen, quàm ductile nosti.
Dura natat glacies; levior pars dura metalli
Partibus ejusdem liquefactis, ut probat usus.
Cera natat lymphis; ceram omnis sorbeat humor,
Si perluciditas à multo oriatur Inani;
Non oleum nitidâ veheretur opacius undâ,
Non rigidus pumex, non lento cortice suber.
Fossilium quoque rex adamas, quem parturit una
Dives opum & Phœbi radiis melioribus ardens
India, non durus simul ac perlucidus esset.
Perlucere etenim multis ab Inanibus ortum,
Duritiem excludit paucis ab Inanibus ortam.

At verò quæ sunt directæ pervia luci
Corpora, clathrorum ritu compacta videntur,
Ac strue multiplici foliorum reticulata.
Mollia si fuerint, laqueos imitantur Arachnes;
Ut rivi labentis aquæ, seu limpidus aër.
Si prædura, silex velut est crystallina, crates
Ferratas referunt, queis pervia sæpe domorum

Claudimus, ut facilis detur tranſpectus in hortos.
Permeat exiles aditus pars altera lucis,
Altera cancellis offenſa retunditur; unde
Reſplendent crates partim, partimque videri
Ulteriora ſinunt, ac ſi nihil inter adeſſet:
Interea caulas puriſſimus occupat æther.
Hinc ſi pronus aquam ſpectes in margine ponti,
Protinus illa ſoli tenuem declivis arenam
Exhibet, ac nitidis conchylia mixta lapillis:
At mare ſi magnum proſpectas littore ab alto,
Luminis ingentem tranſverſa per æquora tractum
Aſpicies; Phœbi nam ſe radiantis imago
Projicit in planum, tremuliſque reflectitur undis.

Præterea vitrum candens, atque ipſa, rigore
Depoſito, cernis molleſcere cocta metalla;
Non interjectu Vacui diffuſilis, imò
Corporis advectu, quo vincula cæca repentè
Diſſiliunt, fitque ex geminis mixtura liqueſcens:
Quando volatilibus jaculis per ſulphura ſerpit,
Et ſalium frangit nexus, parteſque ſolutas
Diſſipat irriguus, variéque interſecat ignis.
Sæpe nec ipſa operi vis ignea ſufficit: addi
Nempe ſolent nitrum ſolvendo & alumina ferro,
Quæ referent, obeliſque viam rimentur acutis.
Quin etiam ipſe adamas ferrum qui ſpernit & ignes,
Ære repercuſſa excipiat ſi ſpicula Solis,
Traditur humeſcens fluere accedente ſmaragdo.

Huc accedit, uti, quoties rareſcere corpus
Contigit, admiſſæ veniant in viſcera partes,

Quarum abitu denſum, ejecto velut hoſpite, fiet.
Sic aqua conceptis ebullit fervida flammis,
Pellitque in teretes dilatatum aëra bullas:
In glaciem concreta riget, ſimul avolat ignis
Exiguus, qui particulas agitare ſolebat.
Aſt hujus miranda quidem natura videtur,
Quòd ſalis haud æquo plus unquam ſorbeat; omne
Quod ſupereſt, fundo intactum ſatiata remittat:
Nec minùs interea fucum, varioſque colores
Ebibit: & quoties vim certam ardoris adepta eſt,
Sic ſtat, & adjunctis nihilo magis ignibus ardet.
Quare diſſimiles in eâ, multoſque meatus
Abſit ut eſſe negem; ſolùm nego prorſus inanes:
Aëre nam fœtos, & partibus ætheris aio,
Quæ non effugiunt ſemper; nam creſcere lympham
Cernimus adjectis ſalibus, quos lympha reſolvit.
Ligna quoque in ſpatium, ſi quando irrepſerit humor,
Amplius evadunt; contracta humore fugato
Areſcunt, rimiſque brevi finduntur hiulcis.
Tantum prorſus abeſt, ut corpora vana tumeſcant,
Atque incremento cava dilatentur inani.

Quos igitur Vacui tractus toto Orbe putabas
Hactenus immenſos, & non auctoris egentes,
Ut foret abſque Deo quiddam, ſaltemque creata
Non eſſent ſpatia, & velut incunabula Mundi;
Ociùs abjicias animo; loculoſque vacantes
Corporis in medio cujuſque; hæc omnia temnas,
Delirantis uti luſus & ſomnia ſectæ.
Ecce vides, ut ſit fragili malè credita fundo
Machina, quam falsâ deceptus imagine rerum,
Exſtruis in Vacuo, penetrabilibuſque lacunis.

ARGUMENTUM
LIBRI TERTII.

Quintium ad capessendam Virtutem hortatur. Tum hoc Libro de Atomis quærendum proponit : à v. 1. ad v. 63.

Exponit Epicuri consilium in fingendis Atomis. Deinde quæstionis hujus hanc distributionem instituit : 1°. *Per se non esse Atomos.* 2°. *Non esse numero infinitas.* 3°. *Non individuas, ac proinde non immortales.* 4°. *Non propriâ gravitate præditas.* 5°. *Non eo, quo donantur motu, posse inter se coalescere. Hoc Libro tres primas partes exsequitur; postremæ duæ, quæ motum Atomorum spectant, ad sequentem Librum pertinent :* à v. 63. ad v. 111.

1°. *Atomos per se non esse ostendit, quia non omni dote ac facultate pollent; quia singulæ possunt non esse; quia Inane sine Atomis esse potest :* à v. 111. ad v. 182.

2°. *Innumeras esse non posse probat, quòd majore Inani circumscriptæ sint; quòd earum numerus & augeri & incolumi Mundo imminui possit; quòd quidquid à Numero incipit, in Numerum desinat; quòd ut Spatio, sic Numero finitas esse oporteat. Ostendit quàm absurdum sit illud Epicuri commentum, in Atomorum classibus numero finitis Atomos numero infinitas collocasse :* à v. 182. ad v. 510.

3°. *Negat immortales esse Atomos, & individuas; easque dividi posse confirmat ex eo quòd sint figuratæ. Hic affert argumenta præcipua quibus probatur Materiam in infinitum dividi posse; solvitque Epicureorum eâ de re objectiones :* à v. 510. ad v. 803.

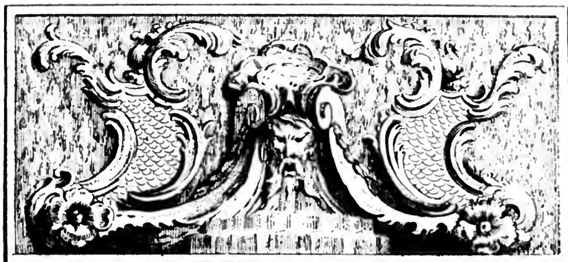
Absurdam esse ostendit Spinosæ unitatem : à v. 803. ad v. 873.

Ex eo quòd dividuæ sint Atomi, concludit eas ex naturâ suâ solidas non esse, ac proinde fabro indiguisse ut coalescerent; quod consequi quoque demonstrat, ex eo quòd necessariæ non sint Atomorum figuræ : à v. 873. ad v. 1018.

Anaxagoræ homœomeriam confert cum Atomis, nec magis absurdam probat : à v. 1018. ad v. 1047.

Concludit Materiam è nihilo factam; Deum non constare è Materiâ; quod Epicurus quærit in Atomis, id in solo Deo inesse : à v. 1047. ad finem.

ANTI-LUCRETIUS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVEM,

AD QUINTIUM.

LIBER TERTIUS.

De Atomis.

FELIX qui veras avidus cognoscere causas,
Sensus assurgit supra, nullumque secutus
Ductorem, præter lumen Rationis amicum
Vimque animi, reliquis mortalibus invia tentat
Ipse loca, explorat rerum caput, atque per omnes
Naturæ latebras ire imperterritus audet.
Illum non anceps Regum favor, aut levis aura
Fortunæ, miserisque bonis contenta Voluptas
Dimoveant, Veri sanctum ut deponat amorem.
Scilicet haud satis est rivos spectare fluentes,
Aut herbâ in molli patulæque sub arboris umbrâ

Proſtratum, nitido radiantes rore lapillos
Mirari, ac tremulo labentes murmure lymphas,
Et flores quos nutrit aquarum lacteus humor,
Ac bibulo ſemper viridantem ceſpite ripam :
Fontem ipſum indagare juvat, penituſque latentes
Rimari venas laticumque exordia prima.
Quorſum igitur nos corporibus circumundique ſepti,
Materiæ decus ac formam externumque nitorem
Miramur tantùm, ſummoque in cortice rerum
Ludimus ? Internam cur non penetramus in ædem
Naturæ, atque adytis immitti poſcimus ipſis ?
Quàm pulchrum eſt in principiis, in origine rerum
Defixiſſe oculos & nobile mentis acumen !
Pervolat huc Sapiens; nugæ ſunt cætera Vulgi.
Hinc nullus digno Vates extollere verſu
Pythagoræ magni poterit, magnique Platonis
Illuſtres animas : ingens quibus inſtitit ardor,
Se primum, auctoremque ſuî & primordia cuncta
Quærere contemplando. Hos non tenuere paterni
Deliciæ moreſque ſoli, quin protinus omnem
Ægyptum & Syrii luſtrarent littora ponti;
Incoluit primùm quas alma Scientia ſedes :
Atque viros ibi conſulerent ſapientipotentes
Longævoſque, & doctrinæ monumenta vetuſtæ :
Civibus ut tandem non vellera murice tincta,
Non aurum aut gemmas, aſt aurea dicta ferentes,
Ditarent patriam nova per commercia Veri.

Hoc animo, Quinti, Naturam inviſere tecum
Dulce mihi : dulce eſt altos intrare receſſus,
Et præferre facem, & greſſus firmare labantes.

Ne te, quæſo, viæ capiant mala tædia longæ.
Sunt rigidi, fateor, trito ſine tramite montes,
Sunt duræ cautes, ac ſpinis horrida paſſim
Virgulta, & foſſæ juga per ſalebroſa profundæ:
Macte animo tamen interea dum alludere conor,
Defeſſamque tibi rerum aſperitate moleſtâ,
Non injucundo ſolari carmine mentem.
Haud ſecus in ſylvis, ac frondes inter opacas
Ingenitum carmen modulatur muſicus ales,
Dum fovet implumes fœtus placidiſſima conjux:
Nam ramo nunc ille ſedens, nunc præpete pennâ
Huc illuc circumvolitans, noctesque dieſque
Invigilat cuſtos; liquidâ tum voce canorus
Perſonat omne nemus: molli hæc abſcondita nido
Suaves aure bibit numeros, oblita laboris;
Et vix aſſiduæ ſentit faſtidia curæ.

Nunc ſupereſt Atomos ut perſpiciamus in ipſas:
Altera nam ſectæ baſis eſt. An firmior hæc ſit,
Cognoſces: vix crediderim, quia non ſibi conſtat
Ipſe parens Atomorum; & tanquam erroris amore
Ebrius, interdum proprio ſe confodit enſe.

Primùm infinitas, infinitoque natantes
In Nihilo poſuit. Nimirum utrumque volebat
Æterno è ſolio pellendi Numinis audax
Conatus. Nam ſi per ſe ſe, ac ſemper ab ævo
Stant omnes, numero quis eas includere certo,
Utque tot, haud plures eſſent decernere quivit?
Tum ſi, ut progenerent aliquid, temerarius illis
Accidere occurſus debet, quo plurima, caſu

Conciliante, cohors glomeretur corpus in unum;
Infinita foret ſparſæ niſi materiæ vis,
Fortunæ credenda joco, & concreſcere promta,
Rarò vel nunquam potuiſſent corpora gigni.
Quinimo ſi magnum adeò ſupereſſet Inane,
Undique diffugerent, ac per deſerta locorum
Uſquè vagarentur Naturæ elementa; nec eſſet,
Cogere qui tandem ac diſperſa reducere poſſet.
Sic Spatium immenſum Minima infinita popoſcit.
Nec tamen hîc aliquâ ſine libertate locari
Fas erat, ut quodam poſſent coaleſcere motu.
Nam ſi denſa nimis, nimis & ſtipata fuiſſent,
Non aliunde impulſa quidem & motoris egena,
Torpebant, ſomnoque gravi infecunda jacebant.
Unde ſoluta eadem ſimul atque frequentia fingi
Par fuit, & proprio gravitatis percita niſu,
Quando hic præ cunctis ultroneus eſſe videtur.

Ingeniosa quidem hæc; verùm ratione ſagaci
Si fuerint excuſſa, ruunt fundamine nullo.
Ac veluti ſcenis agitur dum fabula noſtris,
Ludificant oculos ſpectacula vana tuentes,
Et mentitarum capiunt dulcedine rerum:
Ut modò porticibus longis ſimulacra Deorum
Aurea marmoreas inter mirere columnas;
Et modò præcelſas turres, arcuſque ſuperbos;
Aut claſſem in portu ventis dare vela parantem,
Exſtanteſque mari ſcopulos, incurvaque longè
Littora fluctifrago pelagi ſpumantia rore;
Nunc impendentes ſylvarum cautibus umbras;
Inde vorax Erebi barathrum, & Plutonia regna,

Hinc placidum nemus Elysii sedesque beatas:
At pulchrum aspicias posticâ parte theatrum,
Nil præter telasque leves leviterque perunctas
Cernis, & avulso ruit omnis machina clavo.
Sic introspectum fallacis dogma Epicuri
Concidet, inque suum evanescens ibit Inane;
Quando nec innumeras, nec progenitore carentes,
Non individuas, immortalesve, nec ultro
Labentes Atomos, nec eo concrescere motu
Quo dicuntur agi, mox ipse fatebere victus.

PROTINUS in mentem revoces quod dicere nuper
Me memini, cùm de Vacuo lis orta vigeret;
Rem prorsus nullam per se constare potesse,
Quæ simul haud esset genere omni prædita dotum.
Deficiente aliquâ, rem cernimus esse creatam;
Et majorem illi causam præcellere. Quidquid
Ex alio non est, nequit ullo limite claudi.
Et cur, quod per se est, non dotibus affluet illis
Cætera quas habeant queis per se stare negatum est?
Dii vestri, quos in latebras Epicurus adegit,
Ut mollem ducant secura per otia vitam,
Dii vestri, quos fortuito corpuscula nexu
Compegere, velut tibi res compingitur omnis,
Per se se non sunt; felices attamen illic
Æternùm vivunt, ac lætâ pace fruuntur:
Et felix, Atomus quæ per se est, esse nequibit?
Multa valent homines membrorum robore partim,
Et partim ingenio; per se non esse fateris:
Si per se est Atomus, cur ipsi nulla potestas?
Te malè naturam rerum docuere magistri.

Quæ tenet æternum propriis à viribus ævum,
Atque est idcirco, quia per se debuit esse,
Et non esse nequit; res illa, utcunque vocetur,
In se habeat totum esse, ac totum posse, necesse est.
Numen habes, Numen tibi nescius adstruis ipse.
Cur Epicurus enim numero docet innumerali
Esse Atomos? Quia ponit eas auctore carentes.
At si auctore carent, cur illas non quoque dixit
Ut numero, sic mente, ac viribus infinitas?
Cur non esse Deos voluit? Nam nomine tanto
Dignior est Atomus, quæ per se stare putatur,
Quàm Divi ex Atomis temere incurrentibus orti.
Hanc tamen invalidam facit & Rationis egentem;
Hos ratione animi donat, vitâque beatâ.
Naturæ nihil æternæ concedit avarus,
Omnia fortuitæ. Quàm sint hæc dissona, sentis?

TANDEM igitur falsi vestigia blanda secutum
Ductoris te pœniteat, dulcissime Quinti.
Divinos pudeat tam parvis rebus honores
Decrevisse. Leves micas, tenuissima segnis
Materiæ ramenta, meri ludibria casûs,
Per se naturamque suam constare putabas!
At certè quidquid per se est, sic esse necessum est,
Ut cùm percipitur, simul ipsum eluceat esse;
Et, si ponatur penitus non esse, repugnet.
Hæc Atomis tribui nequeunt. Vis, ordine dicam?
Scilicet hæc Atomus, quæ nunc mihi jungitur, esse
Ut sine me poterat, poteram sic esse sine illâ.
Æternùm in Vacuo potuit disjuncta vagari,
Æternùm poterit. Cùm ergò sit inutilis Orbi,

Ponamus non eſſe: ruent num cætera rerum?
Nequaquam. Non hanc igitur perſtare neceſſum eſt;
Illiuſque loco, ſatis eſt ſi perſtet Inane.
Unius hinc Atomi ratio non poſtulat, ut ſit.
Quòd ſi unam è rerum naturâ expungere poſſim,
Expungam geminas, expungam quatuor, omnes
Denique. Namque omnes nihil excellentius in ſe,
Naturam quod ſpectat, habent, quàm parvula quidquid
Ac ſimplex Atomus reverâ poſſidet omnis.
Nulla igitur per ſe, ſi per ſe non fuit una.

IMMENSUM qui præterea ſibi fingit Inane,
Rem quaſi perpetuam, certè ut rem cogitet, ipſi
Nil atomis opus eſt: intelligit eſſe reapſe
Magnum aliquid, quod Materiâ ſecernit ab omni.
Ergò Materiæ molem totam eſſe ſuâ vi
Non modò non vincit, fieri ſed poſſe fatetur
Ut nil Materiæ ſit funditus omne per ævum.
Olli Materies eſt adventitia Mundo.
Quare igitur per ſe, quare infinita putatur?
Sed faciam, ut verum noſcas; utcunque Lucretî
Obſtrepat, & contrà decantet garrula Siren.

INNUMERAS vis eſſe Atomos, ſed majus Inane
Innumeris Atomis. Quânam compingitur arte
Infinitum illud malè parcum, & parte reciſum,
Quod jam ſtare nequit, quoniam pede claudicat uno?
Nempe infinitum infinito poſſe putaſti
Eſſe minus? Nonne hoc ipſo, quòd creſcere poſſit,
Mancum ac finitum eſt? Quod majus, nonne minori
Semper limes erit? Porro non æquat Inane

Materies, quia non explet; ſed libera fertur
Per medium, vacuos & paſſim linquit hiatus;
Major, ſi nullum ſupereſſet Inane, futura.
Quapropter quemcunque locum deprendis inanem,
Illic Materiæ finem ſimul eſſe fateris.
Nam ſi pertendam infinitas æquoris undas,
Littora tu digito monſtrans ubi deſinit æquor,
Me ſubitò falſi convinces: haud ſecus & te
Convincam, oſtendens vacuum ſine corpore purum.
Aſpice ut ambo ſibi noceant obſtentque viciſſim,
Quæ tu fraterno nexu conjuncta putabas;
Et mediam regni partem infinita gemella
Subripiant, lacerentque immani vulnere totum.
Elige; nam regno alterutrum decedat, oportet.
Sed caveas; quia Materiem ſi tollere mavis,
In nihilum jam cuncta ruent; ſi tollis Inane,
Non eſt, Materia ut poſſit ſtipata moveri.

Quid vetat, objicies, ne ſurſum linea duplex
Ducatur ſine fine quidem, tamen una profundo
Exeat à centro Telluris, & altera tantùm
A facie? Tunc ſunt expertes limitis ambæ,
Nec tamen æquales. Vanos imitare Sophiſtas,
O Quinti! Geminas habet utraque linea partes:
Hac ſunt æquales, quâ ſunt ſine limite; ſed quâ
Ponis inæquales, finitas eſſe fateris:
Limes enim eſt illis, ubi primùm exordia ſumunt.
At tua Materies nuſquam eſt ſine limite, quando
Mergitur in Vacuo quod ab omni parte redundat.

Ergò dormitat præclari dogmatis auctor,

Innumeras cùm vult Atomos, quibus addere poſſem
Vel plures; nondum ut penitus repleatur Inane.
Nam locus eſt cunctis. Fingamus millia centum
Adjungi: num propterea complebitur? Eſſet
Finitum, poſſet ſi centum millibus olim
Compleri. Porro non tantùm hæc millia fas eſt
Adjungi, verùm bis, ter, quater, ampliùs, imò
Millia mille modis iterum repetita. Profectò
Craſſior eſſe poteſt globus hic Telluris & Undæ,
Quàm nunc eſt; paulo fieri quoque denſior Aër;
Partibus & cunctis Vacui ſuccedere corpus;
Nil etenim prohibet, quod nunc ſit inane repleri.
Ergò Materiæ tumefactam creſcere molem,
Perque novas Atomos augeri poſſe fatendum.
Creſcere ſi poſſit, nunc finitam eſſe neceſſe eſt.

Augeri ut poterit, poterit quoque, ſoſpite Mundo
Imminui: demtis ſiquidem ſuccedere Inane
Corporibus promtum eſt; Vacuumque ut corpora ſupplent,
Sic Vacuum, nullâ jacturâ, corpora ſupplet.
Nunc porro demas Atomorum, nam licet, unam;
En, quam jactabas immenſam, ſumma repentè
Fit minor: at centum ſi demſeris; ecce minorem
Semper habes. Immenſum ergò majuſve minuſve
Eſſe poteſt, quàm nunc reverâ eſt. Perge, Poëta,
Quid ſtas? Æternum pariter dic poſſe putari
Longius aut brevius. Riſum teneatis, amici!
Confutare pudet, liquidò quæ falſa videntur.
Partibus adjectis veluti res creſcere nunquam
Infinita poteſt, nequit & decreſcere demtis.

PRÆTEREA cùm quæque Atomus finita ſit in ſe,
Quotquot erunt, vel ſi plures quàm intelligis, eſſent,
Haud unquam in numerum poterunt coaleſcere tantum,
Qui non deſcriptos habeat circùm undique fines.
Nempe ſat eſt numeri primordia ducere ab uno.
Namque hæc dividuis natura eſt inſita rebus,
Ut quæ principium, finem quoque norit: utrâque
Parte nihil: rerum hæc extrema; fugâque perenni
Exit in hoc tandem, quidquid promanat ab illo.
Quare infiniti finitas dicere partes
Quæ ſtent ûnà omnes, numerumque ſuâpte putari
Naturâ plenum, qui non augeſcere poſſit,
Abſurdum eſt. Vel enim quiddam potes addere ſummæ;
Atque ita limes erat: vel non potes addere quidquam;
Exhauſta eſt igitur numeri & præcluſa poteſtas:
Unde infinitus ſimul ac finitus habetur:
Quod pugnans rectâ procul à Ratione recedit.
Quidquid habet numerum, per ſe innumerabile non eſt.
Quidquid & extenſum eſt, menſuram admittat oportet.

QUÒD ſi autem numeros vulgò ſine fine patentes
Dicimus, idcirco quia poſſunt creſcere ſemper,
Nilque vetat ſummæ ſuperaddi cuilibet unum;
Obſerva numeros, ut fuſiùs antè probavi,
Re nihil eſſe quidem, mera ſed phantaſmata rerum,
Solius ingenii fœtus prolemque caducam.
Scilicet hoc ipſo quod poſſumus addere ſummæ,
Summam infinitam re ipſâ nullam eſſe fatendum eſt.
Ergò cùm liqueat, quidquid numeratur, id eſſe
Finitum, & partes numerari poſſe minutas,
Quarum conflatur denſo è glomeramine totum;

Hinc

Hinc ſequitur, quidquid multis coaleſcere ponas
Partibus aggeſtis & conſiſtentibus unà,
Haud infinitum poſſe, immenſumve putari:
Atque ita Materiæ ſummam, quæ in ſemina parva
Dividitur, certos intra conſiſtere fines:
Quodque infinitum eſt, unum ſimul eſſe reapſe;
Cui nullæ partes adimi aut accedere poſſint.

CERTE Materies, quócunque extenſa pateſcat,
Infinita nequit, ſi non immenſa, putari.
Porro Materies nequaquam immenſa videtur
Hoc ipſo quòd ſit variis affecta figuris,
Atque in multigenas claſſes, te auctore, tributa.
Hoc etiam, Quinti, tua per documenta probabo.
Qui Spatium putat immenſum, velut antè docebas,
Hæc immenſa vocet, ſpatium quibus omne tenetur;
Ut vocat æternum, quod nullo tempore non eſt.
Pars etenim Spatii quæcunque relicta ſuperſit,
Res ibi deficiens non eſt immenſa profectò.
Multimodis igitur cùm ſit diſtincta figuris,
Atque ideo in multas Atomorum ſumma cohortes
Sit diviſa, tuo præceptoriſque Poëtæ
Judicio, quæcumque cohors immenſa putetur,
Hac opus eſt unâ Spatium ſimul omne repleri.
Terminus eſt illi, quod non penetratur ab ipsâ.
Porro, dic ſodes, gens infinita cuborum
An toto, quantum eſt, Spatio protenditur una?
Haud certè: ſiquidem globulis jam non locus eſſet,
Nec ſpiris, triquetris, rhombis, mucronibus, hamis.
Conica gens totum ſola exæquarit Inane:
Quò nunc Pyramides, quò diſci, quóve cylindri

Migrabunt; juvat his Spatium ultra quærere ſedes.
Nulla igitur Spatium immenſum ſola occupat. Ergò
Nulla immenſa poteſt, nulla infinita vocari.
Dant aliis aliæ finem accipiuntque viciſſim.
Sed quæ ſunt finita loco, finita neceſſe eſt
Sint etiam numero; quare ſub quâque figurâ
Innumeras Atomos conſiſtere poſſe negandum.
Porro finitas Atomorum dicere formas,
Atque ideo claſſes, queis dant ſua nomina formæ,
Cogeris. Hinc ſequitur concluſam limite certo
Materiæ ſummam: cùm non coaleſcere poſſit
Undique finitis è partibus infinitum.
Sed quoniam Spatii quodcunque relinquis inane,
Æquè infinitum eſt atque id quod corpore comples,
Inde liquet Spatii ſummam non poſſe repleri,
Ni nova Materiæ ſumma infinita creetur.
Quæ nunc ſparſa natat Vacuo, quàm curta breviſque eſt!
Ampla videre mihi videor quæ dolia vulgò
Aſſervant inter cava fundamenta domorum
Teutones, aut cryptis gelidoque in monte reciſis
Porticibus, veteri ſacrata palatia Baccho:
In quæ ſi jaceres quantùm capit amphora vini,
Hoſpitibus, pro! quanta mihi vindemia! dicens;
Imò quàm tenuis, dicam, ſi dolia cernas.

Et cur, ſi numero ſunt infinita, volebas
Semina Materiæ Spatium quæcunque pererrant,
Finitis tamen inter ſe diſtare figuris?
Haud equidem ignoro quid ad hæc contraria forſan
Invitum te compulerit. Cùm nempe videres
Non infinitas paſſim conſurgere rerum

In mundo ſpecies, at finibus eſſe coactam
Quamque ſuis, nullamque novâ ſplendeſcere formâ,
Intellexiſti, quamvis agnoſcere nolles
Quid foret, eſſe aliquid certâ quod lege domaret
Effuſam vim Materiæ, frenoque protervam
Luxuriem & rapidos poſſet compeſcere motus.
Mens erat; at tibi Mens fabricâ procul exulat omni:
Ergò Materiæ potiùs reſecanda poteſtas,
Ipſaque per certas formarum, ſub duce nullo,
Diſtribuenda fuit legiones atque catervas:
Ut reſponderi poſſet quærentibus, inter
Quadrupedes quare nil grandius eſt Elephanto?
Cur non centimanos Briarei de ſtirpe Gigantes,
Centauros, Scyllas, aut qualis fingitur Argus,
Semiboveſque viros edit Natura creatrix,
Et Satyros; at ſe generatim ſecla propagant;
Nec ſurgunt nova monſtra, ſed omni gente parentum
Naſcuntur ſimiles atque omni tempore fœtus?
Scilicet innumeras Atomos in quâque repoſtas
Claſſe quidem, at non innumeras occurrere claſſes.

O miſerum effugium! Tua ſi corpuſcula per ſe
Conſiſtunt, dominoque carent, ac ſponte regunt ſe,
Dic mihi, quæ virtus, quæ cauſa potentior ipsâ
Materiâ, paucas ad claſſes illa redegit
Semina, quæ nobis æterna, immenſaque jactas?
Dic age, nam debes: factique ediſſere cauſam,
Si potes; aut gratìs hæc omnia ficta fatere.
Nempe tuis aptas Naturæ geſta repertis,
Qui tua Naturæ geſtis aptare reperta
Debueras: nec te tamen extricas labyrintho.

Nam si Atomi sunt innumeræ sub quâque figurâ,
Saltem infinitæ generis cujusque creati
Res fierent; passimque Lupi, passimque Leones,
Et pecudes passim, lapides, plantæ exorerentur,
Atque homines; omnis semper daret omnia tellus:
Nec volucres aër, nec pisces unda teneret.
Quæ via nascendi cunctis animantibus una est,
Infinita foret. Nullo de sanguine patrum
Improvisus adesset equus, bos, ales & anguis;
Non sensim vires, non augmen adeptus ab annis,
At vegetus grandisque, & jam perfectus adulto
Corpore; seminibus confestim ac sponte coactis.
Nam quæ facta semel, fieri cur posse negares?
Poma sine arboribus, sine terrâ & semine fruges
Affluerent; interdum alieno tempore messis
Cresceret; inque mari medio consurgeret arbos.
Omni luce novi soles, nova sidera cunctis
Noctibus; innumeri diverso crine Cometæ
Nunc pervulgarent peregrino lumine cœlum,
Nunc levitate pari fugerent, oculisque videntûm
Eriperentur, & immenso haurirentur Inani.
Namque infinitis debent concurrere semper
Infinita modis, ullo nec limite sisti;
Quando infinitum numero non clauditur ullo.

Aspice tesserulas, queis ludicra bella geruntur
In tabulâ, vario quam segmina picta colore
Distinguunt. Primâ pedites in fronte locati,
Regem & Reginam, famulos equitesque tuentur,
Nec positæ gemino desunt in margine turres:
Quisque suâ solet ire viâ, miscentur & intrant

Alternis inimicam aciem; fit plurima cædes
Hinc atque hinc, donec cedat Rex undique captus.
Interea quoties pugnæ variatur imago!
Quàm diversâ etiam, quàm multiplici positurâ,
Objicibusque novis pugnantûm invertitur ordo,
Invertique potest! Non sunt tot in æquore fluctus,
Nec tot habent sylvæ frondes, aut gramina campi.
Quid, si infinitis ageretur ludus utrinque
Tesserulis; an summa foret finita modorum?

Nec juvat innumeros alibi confingere Mundos
In quibus omnigenûm scateat sine limite rerum
Copia, quæ nostro parcè conceditur Orbi.
Nam si reverâ starent, quos exstruis, Orbes,
Quâ ratione probas nostratibus esse replendos
Corporibus; nec posse novis coalescere formis
Tot concurrentes Atomos, nova semper ut illic
Ac penitus nobis incognita corpora gignant?
Namque modi quibus hæ partes concrescere possunt,
Non tantùm multo sunt plures partibus ipsis,
Verùm infinitè plures. Quæ nexibus ergò
Diversis poterunt diversè corpora gigni,
Sunt infinitè magis infinita. Quis autem
Tantum infinitum tantâ virtute coërcet,
Ne, sibi permissum atque omni variabile casu,
Det species aliquando novas, veteresque vicissim
Diffingat? Fixa est adeò si norma creandis
Corporibus, qualem servat Natura perennem;
Si rerum genera & certa & finita videntur;
Esse modum finemque Atomis frenumque necesse est.

NATURAS porro ſimiles non ſola figura
Principiorum, ut fortè putas, at certus eorum
Nexus & ad leges quidam ſtatus efficit ordo.
Quin aliam ſpeciem referentia prorſus ab iiſdem
Principiis aliter digeſtis corpora fient.
Ut nive candidior limus, quem Serica regna
Finxerunt dudum, quique his jam fingitur oris,
Piſtus utrâque manu figuli, cedenſque moventis
Arbitrio, currente rotâ, dat monſtra Deorum
Omnigenaſque feras & Eoi munera ponti:
Ex illo nunc forma viri, nunc urceus exit.
Qui cibus in noſtros facilis convertitur artus,
In cane fit canis; atque leo, ſi fortè leonis
Venerit in ſtomachum. Ros idem gramina campi,
Hortorum flores, frumentaque nutrit in arvis.
Phocarum veluti rector, quem fabula narrat
Multimodis oculos hominum eluſiſſe figuris.
Nam villoſus aper, durum atque immobile ſaxum,
Flamma vorax, fluviuſque liquens erat, ac ferus anguis;
Mille novas iterum ſpecies iterumque daturus,
Arcto ni premerent fugitivum vincula nexu:
Humanos donec repararet denique vultus.
Unde licet paucæ varient elementa figuræ,
Res tamen innumeras & qualiacunque creabunt
Corpora, non ſpecie tantùm, ceu reris, in unâ;
At multas itidem ſpecies, quot cudere poſſunt
Innumerabilium nexus, quos eſſe probavi
Prorſum infinitos. Unde infinita videres
Et rerum genera, & generis cujuſque creata
Corpora, ſi verè ſub qualicunque figurâ
Innumeras Atomos totus comprenderet Orbis:

Ergò quadrupedes immani maximitate,
Aut formâ horribiles; Polyphemos, atque Chimæras,
Gorgonas, Harpyaſque, ac ſeptem faucibus Hydros.
E quadris, duplici tantùm quæ picta colore,
Sic incredibilis formarum copia prodit,
Mutatis ſæpe ordinibus, textuque quadrorum;
Unde pavimentis veniat decor atque venuſtas.

ÆMULA Naturæ (quanto minor inferiorque)
Mens humana, tamen vi freta laboris & arte,
Quam Ratio ſolers parit, experientia firmat,
Mixturis elementorum, quæ paucula novit,
Spe lucri proprios nova corpora finxit in uſus,
Et ſpecies, quibus abſtinuit Natura, creatis
Addidit; igne coquens, unguenta & pharmaca fecit,
Granaque ſulphurea, & vitrum, urenteſque lapillos;
Inſitione dedit priſcis nova germina truncis;
Juſſit & ignotos animalia prodere fœtus,
Robuſtumque genus mulos invexit in Orbem.
Et tuus ille opifex Mundi, rerum unicus auctor,
Omniparens caſus fundo tam divite pollens,
Non facit hæc! Brevis huic virtus, aut curta ſupellex.
Eſſe Atomis fines igitur frenumque neceſſe eſt.
Verùm, quod per ſe eſt, frenum fineſque recuſat:
Ergò ſtare ſuis non poſſunt viribus unquam,
Et cauſam agnoſcunt Atomi, Numenque ſupremum.
Hic Deus, hic certè eſt, fruſtraque, Epicure, reclamas.

NUNC igitur ſpatio immenſo finita vagari
Si dederis, nullo coaleſcent ſemina nexu.
Nempe mari magno ſi longè diſſita venti

Navigia impellent aliquot rectoris egena,
Nunquid fortunâ tandem fore credis, ut uſquam
In claſſem coëant, & conſociata ferantur
Fluctibus Oceani, quantos tegit orbita ſolis,
Quantùm & tranſverſus Mundi protenditur axis?
Diſgregat in Vacuo certè diſtantia major
Finitas Atomos: per inania magna ſolutæ
Convenient nunquam; ſpatia infinita vagando
Non tranare niſi infinito tempore poſſunt.
Pro! Quàm operis disjecta tui malè membra cohærent!

At ſi Materiam claudunt circumundique fines,
Illam ultrà, quæris, quò ſit ventura ſagitta
Quam bonus arcitenens valido contorſerit arcu.
Ex errore tuo dubium tibi naſcitur illud.
Ultra Materiem nihil eſt; mittes ne ſagittam
In nihilum? Nihilo non eſt locus: ergò reſiſtet,
Nec poterit telum vetitos erumpere fines,
Et vires fruſtra effuſas mirabitur arcus.
Nec ſine corporibus locus eſt, nec mobile quidquam
Abſque loco: Spatium ſi funditus omne revellas,
Mors erit hæc motûs; aliſque repentè reciſis
Miſſile, jam nullo in directum tramite abibit
Injuſſum per iter raptantibus ætheris undis.

Æternas finxiſſe Atomos totius ut Orbis
Principium foret abſque Deo, nuſquamve creatum,
Atque infinitas, quod utrumque probata refellunt,
Haud ſatis eſt viſum implacato Numinis hoſti;
Verùm immortales etiam affirmare neceſſum
Huic fuit; ut cunctis etſi non dotibus, ævo

Mentiri Numen ſaltem, ac ſupplere valerent.
Et quia corporibus mors eſt, elementa reſolvi
Cùm cœpere, ſuos ac tandem rumpere nexus,
Idcircò nullis compactas ex elementis,
Verùm perfectâ pollentes ſimplicitate,
Ac ſolidas Atomos; minimaſque & vulnere nullo
Dividuas fecit; ne morti occumbere poſſent.

Nunc, individuas igitur non eſſe, probandum.
Res acta eſt: etenim variis exſtare figuris
Dixiſti: poſſunt ſine partibus eſſe figuræ?
Fac tibi quadratas, teretes, triquetraſve, licebit;
Plurimus extremas exaſperet angulus oras;
Sint aliæ cuneis ſimiles, aliæque cylindris;
Spirales aliis flexus, vel acumina fingas;
Permultis hamus, mucro, vel adunca proboſcis,
Cornua, vel dentes, rami, perplexaque fila
Promineant; quaſdam ſpeculo magis effice planas:
Denique ad arbitrium forma, prout eſt opus, omni
Ut poſſint hærere modo, facilique coire
Congreſſu: da quoſque ſinus, da quaſlibet anſas,
Tu pater, ac figulus: tandem necte, aſſue, texe;
Sed mihi ne minimas, ſic ut minus eſſe queat nil,
Neve haud compoſitas, immortaleſque profectò
Dixeris, ut pote quæ non conſtent partibus ullis;
Et cùm principiis careant ipſiſſima rerum
Principia, haud unquam in res ullas poſſe reſolvi.
Nam circumcidi poſſunt, fierique minora,
Atque in perpetuum frangi, quæcunque figuris
Prædita ſunt. Ita quadratis mutare rotunda
Cædendo promtum eſt; iterum quadrata rotundis.

Quámque diu ſupereſt hamus, vel mucro, vel uncus;
Vel quæcunque poteſt Atomum ſignare figura,
Semper ibi ſupereſt aliquid quod radere poſſis.

Aut illis igitur formam concedere nullam
Cogeris, atque anſas abradere funditus omnes;
Jamque adeò nullius erunt primordia molis:
Aut ſi vis illas aliquâ irretire catenâ,
Quo meliùs poſſint nexus ſociare maritos;
Jam tibi principiis Atomi, ceu cætera conſtent
Corpora. Nec dicas quid primum in rebus ineſſe
Perpetuum, ſimplex, ſolidum, immortale, neceſſum;
Corporeumque ſimul: quoniam non ampliùs iſta
Conciliare potes; tibi nec jam impune licebit
Dividuas Atomis auferre ac reddere partes.

Quin etiam, ut velles omni ſpoliare figurâ
Quæ tibi Naturæ corpuſcula prima videntur;
Diſcrepat id quanquam Vero placitiſque repugnat;
Ne ſpoliata quidem, penitus ſine partibus eſſent.
Namque ubi nectuntur (ponamus talia necti)
Totane cum ſociis conjungi dixeris? An non?
Si tota; eſt igitur penetrabile corpus, & unum
Ex duplici fiet ſemper, nec mille decemve
Millia vel minimam poterunt extollere molem,
Totaque Materies Atomum redigetur in unam:
Quo quid ineptius eſt? At ſi non tota cohærent;
Ergò per partem. Sic nunquam eſt partibus orba
Materies. Ab eâ partes ſi demſeris, aufers
Naturam, & nihilo reddis: nil poſſidet unum
Et ſimplex; menti laudem hanc permittit habendam:

Ipſa ſed extenſa eſt; atque hujus particula omnis,
Ut pars totius, in partes ita ſectile Totum eſt.

Tres itaque annectas, ut fundamenta futuri
Corporis, in medio poſitam ſimul utraque tanget;
Altera ſed lævum tanget latus, altera dextrum.
Adjicias aliam ſubtúſque ſuperque, videbis
Quatuor in mediâ partes. Nunc antè retroque
Des alias, iterum mediam quæ tangere poſſint,
Sex numeras. Reſtant ſpatia interjecta, noviſque
Seminibus poſſunt impleri, quæ ſimul iſtam,
Diverſâ at facie, tangent: tot partibus ergò
Hæc Atomus conſtat, quot habet circumundique parvas
Ac ſibi contiguas Atomos; & partibus illis
Omnibus eſt etiam centrum commune, quod ipſum
Particulas alias complectitur, atque ita ſemper;
Ut nequeas unquam finem reperire ſecandi.
Quem ſi inveniſſes, extrema ſecutus, haberes
Rem non extenſam, ſine centro & partibus; hoc eſt,
Materiem, quæ Materies non amplius eſſet.
Quòd ſi tam parvâ terrentur imagine ſenſus,
Nec fugitiva ſequi conſpectu ſegmina poſſunt,
Aſpice quàm latè ſe parvula ductilis auri
Lamina protendat, repetito ſæpius ictu:
Flammante è ſtipulâ quàm immenſa volumina fumi
Exſurgant, denſâ & ſubtexant cærula nocte;
Quàm levis inficiat quantos tinctura liquores;
Quàm tenui demum inflammati ſulphuris aurâ
Ingratus vinis odor & ſapor inditus adſit.
Multa quidem, ſed craſſa tibi corpuſcula ſenſum
Quæ feriunt; quot non feriant vix credere poſſis:

Subtili nimiùm quia sunt hæc prædita filo.

Ad perpendiculum si linea recta jacenti
Inciderit, puncto resupinam figet in uno.
Si cadet obliquè, paulo teget ampliùs illam;
Nec punctis tanget, licet inclinata, duobus,
Plúsve minúsve tamen, clivo prout illa minore
Vel majore cubat. Sic plúsve minúsve gradatim
Tactile fit punctum, prout angulus inde remansit
Obtusus vel acutus. Item si jungimus ambas,
Sic tamen ut puncto fiet altera longior uno,
Nec magis exsuperet dextrâ quàm parte sinistrâ,
En tibi dimidias Atomos queis linea major
Prominet. Hoc etiam te Pyramis ipsa docebit.
Quatuor huic facies Atomum ducuntur in unam;
Quatuor huic Atomo partes ergò esse necesse est.
Nam sit apex Atomus; quæ linea proxima, binis
Est Atomis, tribus est quæ tertia, sic quoque deinceps.
Una duas igitur liquidò premit, atque duæ tres,
Verùm non totas; cùm semper linea crescat
Inferior, donec superet basis infima cunctas.

Cur diagonalem lateri commensus, inanes
Deprendis curas, teque hìc spes irrita fallit?
Si tamen ex Atomis est omnis linea quadri,
Protinus obliquæ non est componere rectam
Cur nequeas; Atomis paribus nam si utraque constet,
Jam facilè inventu est quanto hæc numerosior, illam
Exsuperet: sed cùm hoc frustra in molimine sudas,
Majores Atomis Atomos agnoscere debes.
Fortè ideo nullâ quadrari circulus arte,

Nullâ vi potuit noſtræ per ſecula mentis:
Tentatum multis opus infelicibus exît
Auſpiciis; vanum riſit Natura laborem.
Nulla Geometrices tibi non arcana repugnant.
Quilibet innumeros in ſe implicat orbibus orbes
Circulus: at totidem centrum qui proximus ambit,
Orbis habet partes, quot qui tenet ultimus oram.
Namque intermediis tot in Orbibus, ordine certo,
Quo propius centrum eſt, majoribus uſquè minora
Reſpondent ſpatia, & decreſcit particularum
Menſura, haud numerus. Quin & ſi ſimplice puncto
Centrum ſtare putas, centro quoque cæcus in ipſo es.
Nam quâ parte ſui latus unum reſpicit oræ,
Hac latus adverſum non reſpicit: unde tot illi
Sunt minimæ partes, quot eâ numerantur in orâ,
Etſi quæque minor. Centrum ipſum eſt circulus alter,
Qui rurſum innumeros in ſe complectitur orbes.

Ergò Materies, ut pondera, tempora, motus,
Dividitur ſemper; nunquam horum extrema ſecando
Aſſequeris. Veluti motûs pars nulla quies eſt;
Temporis ut partes minimæ ſunt tempora quædam;
Ponderis ut partes ſunt pondera; ſic quoque nulla
Corporis extenſi pars non extenſa profectò eſt.
Quod ſi individuum nonnunquam in corpore punctum
Fingimus, hoc fit utì centri ratio ipſa notetur:
Linea ſic ſpatio ſine lato fingitur, imò
Lata ſuperficies ſolido ſine; corporis etſi
Naturam longè, latè, ſolidéque profundam
Noverimus, nec poſſe aliter conſiſtere corpus.

AT demonſtratur, dices, cum ſphæra jacenti
Ponitur in plano, punctum quo jungitur illi
Eſſe individuum. Sedenim qui talia monſtrant,
Effingunt animo ſphæram planumque minutis
E punctis; uni quæ ſunt bene nota Matheſi,
Dum ſpatii rationem à corpore ſegregat ipſo;
Non phyſicæ, corpus quæ ſemper conſpicit ipſum.
Ergò, ſi punctum verè perpendimus illud
Contactûs, veram ſolidi partem eſſe videmus,
Atque parem reliquis quas ſcindi poſſe probatum eſt.
Haud etenim plani faciem contingere ſolùm
Cernitur, aſt etiam ſphæræ cui firmiter hæret,
Partes vicinis contingit partibus: ergò
Dividuum eſt, & particulis è pluribus in ſe
Conflatum; quamvis hac tantùm parte videri
Poſſit nonnunquam, quâ plano contiguum ſit.

DIVIDUAS Atomos igitur fatearis oportet:
Unde mori poſſunt. Nam reji quæ fuit antè,
Continuò mors eſt cùm ſolvi cœpit, & illas
Diffluere in partes quarum agmine conſtitit olim.
Nec dicas, plenæ cùm ſint, quod lædere poſſit
Non admiſſuras, & ab omni vulnere prorſus
Immunes, nullum quia celant intus inane.
Præterquam quòd enim vacuum non eſſe revici
Corporibus cunctis, quæ conſtat morte reſolvi;
Si nequeunt Atomi, quia plenæ, occumbere leto,
Non ergò has ſua ſimplicitas à morte tuetur,
Inſita durities hoc tantùm munere donat:
Sed neque durities; etenim coëuntibus illis
Inter ſe, vacuum non eſt quâ parte cohærent,

Et tamen avelli vel te ipſo judice poſſunt.
Sic immortales Atomi non eſſe probantur.
Et quia quidquid habet finem moriturque peritque,
Hoc ſine principio non eſt, at cœpit oriri;
Æternas Atomos igitur non eſſe memento.
Omnia nativo mortalia corpore conſtant:
Quæque aliquâ poſſunt labi & tabeſcere cauſâ,
Nulla forent penitus, niſi quis foret auctor ut eſſent:
Eſt Atomis ideo, verè mortalibus, auctor.

At quanquam in partes ſcindi queat infinitas
Materies, tamen haud dicas æqualia magnis
Corpora parva fore, ac nullo diſcrimine moles;
Ex infinitis quaſi ſingula partibus æquè
Conſtarent. Quamvis etenim ſint corpora nulla,
Quæ non dimidiâ ſemper decreſcere poſſint
Parte ſuî, moles tamen haud ſcinduntur in æquas;
Parva ſed in parvas, in magnas magna: reſectis
Partibus ut maneant eadem diſcrimina ſemper,
Quæ totis fuerant: nam ſemipede amplior ulna
Semiputata manet, veluti pede grandior ulna eſt.

Sed quâ fronte mihi hæc Epicurus? Nonne ſub unâ
Semina Materiæ locat infinita figurâ?
Dicam igitur. Tot ſunt Atomi cujuſque figuræ,
Summa figurarum quot circumplectitur omnis.
Inſuper, hic numerus ſpeciem qui continet unam,
Æquatur numero ſpecies qui continet omnes.
Totum adeò per te non majus parte videtur.
Si capis hæc abſurda, profariſque ore ſereno,
Cur ea non capies quæ demonſtrata reliqui?

Non enim in æquales, ut ſunt tua ſemina, verùm
In decreſcentes abeunt mihi corpora partes;
Et ſint dividuæ quamvis, re non tamen ipſâ
Diviſæ, ſemperque aliquo clauduntur acervo
Conjunctæ. Sic Materiam, qualem eſſe docemus,
Haud infinitam quovis in corpore dices.
Nam ſemel adſcriptâ communi mole per omnes
Particulas, quamcunque tuo adſcripſiſſe libebit
Arbitrio, certè paucas in corpore parvo,
Multas in magno numerabis corpore moles:
Quamvis ſic minimam nequeas aſſumere partem,
Ut non ſint partes, conſtat quibus ipſa, minores.
Infinitum ergò eſt, non quod ſine fine ſecando
Fit minus, at nulli quod fines undique claudunt.
Infinitum etenim, atque immenſum nomine diſtant;
Re ſunt unum & idem, atque eadem de utroque feruntur:
Materies porro, qualem deſcribimus, etſi
Decreſcit ſemper, non eſt immenſa. Quid ergò eſt?
Congeries rerum, quæ poſſunt uſquè ſecari.
Res illæ ſeorſum, ac proprio ſub limite perſtant:
Atqui ex finitis coëuntibus & cumulatis
Summam infinitam conflari haud poſſe probatum eſt.

Verum quodcunque eſt, ſimplex ſit oportet & unum,
Objicis; at ſimplex nunquam dicetur & unum,
Quidquid dividitur: ſunt ergò corpora quædam
Quæ prorſus non ulla queunt in fruſta ſecari.
Quod ſi non eſſet, jam certè nulla darentur
Principia, & corpus nullum quod partibus eſſet
Compactum veris; in eis quia nil foret unum:
Atqui hoc à verâ procul eſt ratione repulſum.

Namque

Namque ut principium Numeri, quicunque ſit, unum eſt;
Atque omnis conſtat numerus compluribus unis;
Sic & principium compacti corporis unum eſt,
Atque adeò corpus multis compingitur unis.
Quòd ſi per ſe ſe forſan nequit una vocari
Materies, at ſaltem unis conſletur oportet:
Ergò individuis illam conſtare fatendum.

Nil melius, Quinti, nil ipſe Epicurus, & ille
Qui Latio captas deluſit carmine mentes
Dixerit. Illa tamen mirâ quæ congeris arte,
Disjicere haud magnum eſt, tenuique evertere flatu.
Quodcumque eſt, unum eſt, fateor: ſed dicitur unum
Haud ratione pari. Quod ſimplex intus & omni
Parte caret, verè hoc unum eſt. Ante omnia Numen,
Quod modò tu, licet invitus fruſtraque reluctans
Agnoſces, unum eſt. Etiam mens noſtra, ſupremi
Numinis effigies, una eſt ac neſcia ſcindi.
At quæ ſolius natura eſt propria Mentis,
Hanc cave Materiæ tribuas. Diſcrimine quanto
Mentem & Materiæ par ſit ſecernere textum,
Accipies poſthac. Sed corpus non magis unum
Eſſe poteſt, quàm Mens in partes una ſecari.
Nempe quod eſt, duplici diſtinguitur ordine rerum:
Quod non extenſum neque conſtat partibus ullis,
Simplice donatur naturâ, & dicitur unum:
At ſecus extenſum, quia conſtat partibus: ergò
Non individuum, non ſimplex eſſe, nec unum
Ipſe vides. A ſe ſic longè diſſita pugnant
Unum & Materies, nec eâdem in ſede morantur:
Nulla poteſt adeò verè pars una vocari

Materiæ; quamvis hoc nomine cuncta vocentur
Corpora, quòd multas habeant cùm ſingula partes,
Molem aliquâm reliquis ſejunctam molibus in ſe
Contineant: nam ſic lapis unus dicitur, unum
Flumen, & una domus; ſic omnis Materiæ pars,
Circuitu proprio, propriâ finita figurâ.

P r i n c i p i u m verò Numeri ſic dicimus unum,
Ut tamen interdum Mens illud frangere poſſit,
Atque infinitè ſubducere: quod niſi fiat,
In partes æquas numerus non ſcinditur impar;
Nec ſeptem vel centum æqualiter in tria ſolves
Segmina. Dividuum ſic noſtrâ mente fit unum.
Aſt ubi Materiam metimur, ſingula puncta
Dividimus re non animo. Nam linea nulla eſt
Materiæ, partes quæ non ſcindatur in æquas.
At ſecus accideret, ſi verè, ut tu tibi ſuades,
Ex individuis conſtaret linea punctis.
Nam ſi punctorum numerus queis linea conſtat,
Eſt impar, nunquam paria in duo ſegmina ſcindes.
Sunt igitur puncta hæc fictitia, ludicra, vana;
Materies nec ſeminibus compingitur unis.

N o v e r a t id certè (reliquos nam Numinis hoſtes
Confutare juvat) qui nunc Sinenſia partim
Dogmata complexus, partim veſana Stratonis
Reſtituit commenta, ſuiſque erroribus auxit
Omnigeni S p i n o s a Dei fabricator, & Orbem
Appellare Deum, ne quis Deus imperet orbi,
Tanquam eſſet domus ipſa domum qui condidit, auſus.
Sic rediviva novo ſe ſe munimine cinxit

Impietas, tumidumque altâ caput extulit arce.
Scilicet ex toto rerum glomeramine Numen
Conſtruxit, cui ſint pro corpore corpora cuncta,
Et cunctæ mentes pro mente, ſimulque perenni
Pro vitâ atque ævo, fuga temporis ipſa caduci,
Et qui ſeclorum jugis devolvitur ordo.
Pana putes; non Arcadicis in montibus illum
Capripedem, cui ſylvicolæ pecus omne ſacrabant,
Septiforo ſolitum calamo Syringa vocare,
Sectarique leves inter nemora avia Nymphas,
Cornutumque caput lentâ præcingere pinu,
Mittere & inſanos per agreſtum corda timores;
Sed qui magnifico referebat nomine Mundum.
Quidquid enim eſt, ipſi Deus eſt, idem unus & omnia.
At quia quod per ſe eſt, infinitum eſſe neceſſe eſt,
Nec tamen id rerum in numero, velut antè docebam,
Fas reperire fuit; monſtro nil territus, omnem
Abjecit numerum; nec multis partibus auctam
Materiæ ſummam voluit Spinosa, ſed unam
Atque individuam verè ſine partibus ullis,
Immenſamque Atomum. Demens qui ſe ipſe, Deumque
Confudit ranis ac muribus; & proprium nil
Senſit ineſſe ſibi, vel cùm ſe ſcire videret
Ignorante alio, atque alio lætante doleret.
Egregium Numen cultro quod ſcindere poſſis!
Non ſcindetur, ait, quamvis quæ membra videntur
Corporis immenſi fortè in diverſa locorum
Tranſtulerim; quod ſcindit enim, & quod ſcinditur, unum eſt.
Inſulsè: ſi carnificem, gladiumque necato
Diſtingui nolit, nec progenitore creatum,
Nec paſtore lupos, nec vivis luce carentes.

Nam varios res una modos aſſumere quamvis
Temporibus poſſit variis, pugnantia nunquam,
Ut mortem vitamque, aſſumet tempore in uno;
Nec ſimul eſſe poteſt quadrata, ſimulque rotunda,
Et capere adverſas cum ſimplicitate figuras.
Vel ſi quadratur partim, partimque rotunda eſt,
Non jam individua, aut ſimplex, aut una putetur.
Unius multas generis res eſſe fatebor;
At rem unam dici, quæ res complectitur omnes
Non modò diſtinctas, ſed tot rationibus in ſe
Diverſas, quarum ſemper negat hæcce quod illa
Adſtruit, ac Totum ſine partibus eſſe, repugnat.

Verùm inſtat; Res eſſe duas, quarum altera fines
Anguſtos habeat, cùm neſciat altera finem,
Haud minùs à Vero forſan diſtare videtur.
Si fuerint etenim diverſæ, ſtentque ſeorſum;
Hæc, immenſa licet, licet infinita vocetur,
Non totum eſſe tenet, quod participatur ab illâ:
Unde immenſa nequit, nequit infinita vocari.
Egregiè dicit, ſi per ſe ſtare putemus
Res ambas: ſiquidem cùm Numine Mundus haberet
Diviſum imperium; Deus & minor, at Deus eſſet.
Verùm infinitæ ſi Totum hoc debeat ut ſit
Finita; haud certè natura precaria, pendens,
E nihilo ducta, in nihilum per ſe apta revolvi,
Subdita, egèna, recens atque adventitia finit
Naturam per ſe ſtantem, & quam ſtare neceſſe eſt.
Huic adjuncta nihil tribuit, nil demit ademta.
Scilicet eſt in eâ, non ut pars cernitur eſſe
In Toto; ſed ut in cauſis effecta videntur.

Unde novum aſtutæ ruit Impietatis aſylum.

Hæc in Spinoſam. Te nunc, Epicure, laceſſo.
Sunt igitur partes Atomis, fruſtraque negares.
At partes Atomorum illas quæ copula junxit?
Quæ cauſa arcet ab his vacuum? Quo glutine conſtant?
Nam quâ tu ratione Atomos ſociare laboras,
Corpus ut illarum nexu vincliſque creetur;
Hac ipsâ ratione, Atomos ut fingere poſſis,
Cogeris aſſutas Atomorum nectere partes.
Cùmque ſuas habeat pars intima quæque figuras,
Multimodis inerunt ſpatia interjecta figuris:
Et ſic nil ſolidi facies; Atomoſque caducas,
Hoc ipſo quia dividuas, cogêre fateri,
Atque ita mutari faciles, ac proinde reſolvi.
Quod mutatur enim diſſolvitur, interit ergò.
Nec ſtatus eſſe poteſt disjunctis unus & idem:
Præcipuè ſi motus erit per ſe inſitus omni
Materiæ. In motu mutabilitatis origo eſt.
Quòd ſi compactæ tantâ ſimul arte locantur
Particulæ, minimâ ne poſſint hiſcere rimâ,
Et ſolidam efficiant Atomum, ſimulentve; profectò
Solertem agnoſcis fabrum qui talia fecit;
Et fundamentum cunctis ut poneret unum
Corporibus, tam concinnè tot ſparſa coëgit
Semina, conſocianſque Atomorum elementa ligavit,
Quæ poterant aliâ, atque aliâ ratione ligari.

Nam cùm Atomus conſtet multis è partibus una,
Pars ea quæ parti nunc jungitur ordine certo,
Ut totam conflent Atomum, faciantque quadratam,

Per ſe, naturamque ſuam non poſtulat, ut ſit
Huic uni conjuncta: pari ratione, modoque,
Alterius poterat fieri comes, atque locari
Deſuper aut infrà, dextro latere atque ſiniſtro,
Et quævis pars eſſe Atomi cujuſlibet. Ergò
Cur iſti addicta eſt? In eâ cur hæc loca ſervat?
Si rogitem, an poterit ratio diſſolvere cauſam?
Unde neceſſe fuit dextram priùs eſſe fabrilem,
Quæ partes Atomo tali, prout ordo deceret,
Diſtribuens tales, totum formaret ubique
Seminium, & rebus cunctis daret eſſe velut ſunt.
Qualis muſivâ qui ſtrenuus arte laborat,
Cùm libet aut veſtes hominum aut effingere vultus,
Ac permanſuros intermiſcere colores,
Eligit è multis, quos deſtinat ipſe lapillos,
Ut ſpecies varias operosâ in imagine reddant;
Defigens cunctos intrito, ac ſedibus aptans,
Compoſitoſque manu addenſet junctimque coarctat.

Propterea tales Atomi ſunt, qualia quæque
Corpora; connexis conflantur partibus. Ergò
Sic omnes Atomi ſunt factæ, ut corpora fiunt;
Scilicet ex Atomis, quæ compinguntur & ipſæ.
Nec primam invenies non ex brevioribus ortam,
Aut ſine principio, aut aliquâ non arte locatam.
Ecce vides ut, cùm cecidit nix plurima cœlo,
Ludentes pueri ſoleant compingere maſſam
Cuncta pilæ ſimilem, & telis certare jocoſis:
In manibus teneris concreſcit mollis acervus
Qui fuit antè liquor: concretum ſæpe volutant,
Et nivis aggeſtu repetitis motibus augent

In montem : hinc vaſtos immani mole Dracones,
Hinc templa, hinc arces, & propugnacula fingunt.
Corpora ſic motu, ſic tempore cuncta creantur
Ex Atomis : ſic ipſæ Atomi,parteſque Atomorum.
Illæ congeriem ſenſim cumulantur in unam;
Donec eas tandem circumcæſura coërcens
Terminet, ac certo involvat ſub limite molem.

Quis demum proprias Atomis & partibus ipſis,
Quarum Atomi cœtu conſtant, dedit eſſe figuras;
Ut ſimiles partim inter ſe, partimque tot eſſent
Diſſimiles ? Quis eas ſtuduit ſic ducere torno,
Nunc fodiens, nunc exacuens ? Quæ lima terendo
Sæpius, effecit leves ? Quæ dextera finxit
Tam variè comtas ? Quâ ſunt incude politæ ?
Nam variæ aut ſimiles aliquâ ſunt non ſine causâ.

Quidni ? Naturâ tales ſunt, inquis, ab ævo;
Corpora quandoquidem ſunt prima, neque indiga fabri :
Quæ, numero cùm ſint prorſum infinita, repugnat
Cuncta pari filo atque pari cuncta eſſe figurâ.
Falleris, ô Quinti : neque enim tibi corpora prima,
Corporibus quæ ſunt conflata prioribus. Illud
Jam demonſtratum eſt; quia conſtant partibus. Atqui
Si conflata ſemel fatearis, nata fateris.
Ergò quidquid habent in ſe vel habere putantur,
Id cauſæ debent. Fecit caſuſve Deuſve
Singula. Sed caſus primordia nulla creavit,
Nulla creare poteſt : ergò Deus. Undique Numen
Conſpicuum : vires ac mentem agnoſce creantis.

Esse poteſt Atomis nil per ſe ac ſemper ab ævo,
Materiæ niſi quod per ſe natura requirit.
Quapropter ſi corporibus nativa figura eſt,
Ac per ſe talis, talem fuit eſſe neceſſum.
Eſt igitur quadrata Atomus, quoniam eſſe rotunda
Non potuit. Sed nil Atomum vetat eſſe rotundam;
Cùm ſint innumeræ paſſim, te judice, tales.
Ergò Materiæ nullam natura figuram
Privatim expoſcit, cunctas amplectitur æquè.
Quòd ſi quadratam ambiret, nihil eſſe rotundum,
Nil & quadratum poſſet, ſi fortè rotundam.
Attamen ex Atomis quot quadratæ atque rotundæ?
Quadratas adeò per ſe, per ſeque rotundas,
Aut aliâ inſignes formâ qui dicit ab ævo
Naturâque ſuâ, haud ſecus hic pugnantia dicit,
Ac ſi homines per ſe nigros, aut diceret albos,
Aut grandes, aut exiguos; cùm oſtenderet ipſe
Gallos, Æthiopas, Pygmæos, atque Gigantes.

Nimirum comperta tibi eſt natura modorum.
Rebus ineſſe quidem poſſunt & abeſſe, tametſi
Res maneant. Ceram invertas utcunque libebit;
Cera manet. Glaciem concretam reſpicis; unda eſt.
Nix cadit è cœlo, quâ terram albeſcere cernis;
Unda eſt. Olla fremit, fumuſque aſſurgit in auras;
Unda eſt: mille modis variatam detegis undam.
Si nativus erit modus hic, ſive ille, nequibit
Auferri: ſi per ſe ſe eſt, alium eſſe repugnat.
Quòd ſi tranſlatis, ſive auctis, ſive reſectis
Partibus hic poterit modus exul abire, vel ille;
Non eſt nativus. Sed corpore cernis in omni

Quaſlibet attritu mutari poſſe figuras,
Formarique novas. Ergò adventitia res eſt
Materiæ quicunque modus, quæcunque figura.

Hoc tuus ipſe quidem ſatis intellexerat auctor,
Nec dubitat Vero cedens perſæpe fateri:
Cur nunc, everſâ ſubitò ratione modorum,
Æternas Atomis dat moles atque figuras,
Immemor ipſe ſuî? Quidnam inconſtantia tanta
Portendit? Jamne ipſe capis quàm fœda magiſtro
Inde tuo nota, quæve fides ſit habenda bilingui?
Hæc conjuncta ſolet, cùm de primis elementis,
At cùm de mixtis ſermo eſt, eventa vocare:
Sed nova non rerum naturam nomina mutant.
Nonne Atomos mixtas, ut corpora cuncta, probavi?
Nil igitur conjunctum Atomis adſcribere par eſt,
Quod mixtis pariter conjunctum non ſit, & ipſi
Materiæ, ſic, ut nequeat perſtare ſine illo
Materies. Quocunque poteſt orbata videri
Integra & incolumis, conjunctum hoc ſcilicet ipſi
Appellare nefas: interque eventa locandum eſt.
Haud ullum corpus ſine qualicunque figurâ
Unquam ſtare poteſt; igitur conjuncta reapſe,
Corporibus cunctis, eſt qualiſcunque figura,
Ut pote finitis ac certo limite clauſis.
Corpus at omne poteſt ſine tali ſtare figurâ:
Ergò non talis conjungitur, evenit ipſi.
Ut ſine qualicunque ſitu conſiſtere corpus
Non poterit; poterit ſine tali, vel ſine tali:
Nec refert ubi ſit, modò quâdam ſede locetur.

HAUD certè ingenio totas Epicurus habenas
Immisit, paucis ornans sua semina formis.
Fingere cùm sciret, quidni ausus fingere plures?
Cur & Anaxagoræ contemsit Homœomeriam?
Non Epicureis audacior illa repertis;
Satque videbatur vestris accommoda rebus:
Omni structa modo confertim semina præbens,
Quæ sibi congeneres adeant, passimque sequantur
Particulas, coëant illis, aliasque recusent;
Seque oculi jungant oculis, atque auribus aures,
Argentum argento, flori flos, ignis & igni.
Sed fallax tuus ille Dei contemtor & hostis,
Prævidit nunquam posse hæc infecta putari
Corpora, quæ signum tanti specimenque laboris,
Et manifesta suæ ferrent vestigia causæ.
Ergò Atomis artem nimiam detraxit; & illas
Simpliciore dedit cultu, primisque figuris
Tantùm exornatas: fortunæ cætera credens,
Quæ concurrentes parerent eventa figuræ.

VERÙM & commentis quid parcere profuit? Æquè
Absurdum est, Atomos si per se dixeris esse,
Plúsve minúsve rudes, plùs aut minùs esse politas.
Tam nempe artificis manus est adhibenda, ligonem
Aut rastrum ut facias, quibus agrum exercet arator,
Quàm clypeum quo flava Thetis donavit Achillem,
Pacis ubi Ignipotens bellique insculpserat artes;
Et Stygiis intinctum undis Thoraca Minervæ,
In quo stant geminæ Sphinges, torvúmque renidet
Gorgonis horrendæ facies redimita colubris.

Fixum igitur teneas animo certumque fugaces
Eſſe modos, & in his penitus nihil eſſe neceſſum.
Materies porro, ſeu maſſam intelligis omnem,
Seu varias ejus partes, conſiſtere nunquam
Abſque modis potuit: non hunc aliumve requirens
Per ſe naturamque ſuam (quia quos ſemel olim
Per ſe naturamque ſuam tenuiſſet ab ævo,
Nunquam hos ex ullâ poſſet deponere causâ)
Aſt aliquem ſemper, nempe hunc aliumve, perinde eſt.
Ergò quos habuit primos, ſervatque tenaces,
Vel quos deponit ſemper, ſemperque reſumit;
Hos cùm non habeat per ſe ſe, habuiſſe neceſſe eſt
Ex alio. Et quoniam reverâ tempore nullo
Stare poteſt informis & omni caſſa figurâ
Materies, ſequitur per ſe conſiſtere nullam
Materiem: atque ab eo totum hoc ſumſiſſe quod eſſet,
A quo etiam hoc ſumſit talis vel talis ut eſſet.
Propterea quidquid per ſe eſt variabile, non eſt
Æternum: at pendere aliquo ex moderante neceſſe eſt.
Talis Materies; nequit ergò æterna vocari.
At ſi Materies non eſt æterna, creari
Debuit è nihilo: per ſe ſe non fuit unquam,
Eſt tamen; è nihilo ſemel ergò exiſtere cœpit.

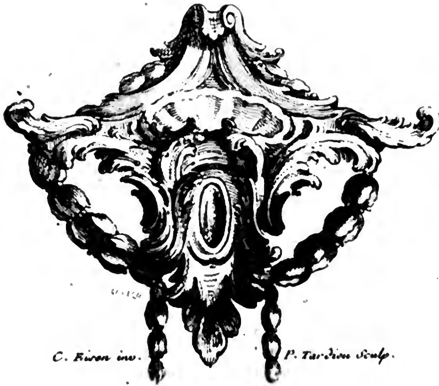
At qui Materiam fecit, non ille profectò
Materiâ conſtat. Nam ſi conſtaret & ipſe
Partibus advectis per motum ac tempora quædam,
Prævius huic eſſet motus. Simul altera cauſa
Inquirenda foret, quæ motum partibus illis,
Atque ſitum nutu proprio, formamque dediſſet.
Per ſe, aut æternus minimè foret ille, ſed alter.

Atqui Principium, quo corpora cuncta creantur,
Æternum planè ac per se est, velut esse fateris:
Unde incorporeum, Quinti, simul esse necesse est.
Ergò Materiæ Deus & moderator & auctor,
Materiâ ipse caret, perituri est corporis expers.

At nihil è nihilo, exclamas: Epicurus id olim
Exclamabat: idem respondet Musa Lucretî;
Non secus ac resonans curvis in vallibus Echo
Pastorum liquidas voces & carmina reddit.
Sed nihil è nihilo fieri dum posse tuentur,
Ecquid contendunt? Terrasne ac Sidera Cœli,
Oceanumque è particulis constare coactis?
Singula quæque suo vegetantia semine nasci;
Ac fœtus animantûm è progenitoribus antè
Formatis? Haud inficior. Sed copia rerum,
Ipsaque Materies, ex quâ sunt omnia facta,
Unde sit, hoc opus est. Per se non esse probavi;
Est igitur causâ ex aliquâ: quæ causa profectò
Non est Materies, sed quiddam antiquius illâ.
Ergò Materies omni ævo non fuit. Inde
Dicimus è nihilo factam, quia facta reapse est.

Quid rerum indagas exordia rebus in ipsis;
Simplicitatem in compositis; formasque perennes
In mixtis resolubilibus; primumque vel unum,
Hìc ubi nec primum quidquam simplexve, nec unum est?
Scilicet est aliquid per se immortale, necessum,
Æternum, immensum, primum, immutabile, simplex,
Atque infinitum infinitè. Nempe quid hoc est,
Ni Deus est? In eo Mundi primordia quæras.

ABSTRUSUM per iter gradimur, Quinti. Arida latè
Luſtramus loca, præruptis quæ cautibus horrent.
Præmonui, durumque fore ingratumque laborem.
Hìc animos reparare velis: hìc ſiſte parumper.
Quippe voluptati eſt labor intermiſſus, & ultro
Ad nova collapſas reficit molimina vires.

ARGUMENTUM
LIBRI QUARTI.

IRRISA Lucretianæ doctrinæ arrogantiâ & absurditate, de Motu hoc Libro quærendum proponit, exponitque insitam Atomis ab Epicuro gravitatem & declinationem: à v. 1. ad v. 103.

1°. *Declinationem refutat variis argumentis:* à v. 103. ad v. 237.

Ex declinatione Atomorum non posse, ut censet Epicurus, explicari mentis humanæ libertatem: à v. 237. ad v. 323.

Gassendi commentum de diversâ Atomorum velocitate confutat: à v. 323. ad v. 402.

2°. *Gravitatem Atomorum impugnat:* à v. 402. ad v. 541.

Gravitatis causam enuntiare aggreditur, quam repetit ab æthere terram ambiente. Admonet hypothesim suam à se non pro certissimâ adduci, sed tanquam Epicureâ saniorem: à v. 541. ad v. 581.

Divisâ subtili, quæ terram circumfluit, materiâ in plures Pyramides, ex earum vi centrifugâ oriri putat corporum gravitatem, ac præterea ex æquali terreni vorticis pressurâ: à v. 581. ad v. 695.

Corpus nullum per ſe aut grave aut leve eſſe probat variis exemplis : à v. 695. ad v. 933.

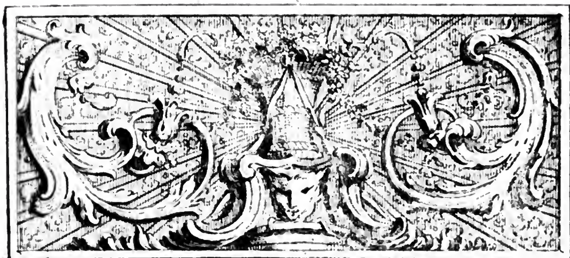
Gravitatem Neutonianam in attractu poſitam refellit, ac Carteſii ſententiam cum Neutoni ſententiâ comparat : à v. 933. ad v. 1125.

Redit ad Motum Epicureum, oſtenditque, neque connecti, neque reſilire Atomos potuiſſe : à v. 1125. ad v. 1295.

Spinoſæ ſententiam de Motu æterno & in ipsâ Materiæ naturâ inhærente evertit, concluditque Motum ab auctore aliquo à Materiâ diverſo afflari Materiæ debere : à v. 1295. ad finem.

ANTI-LUCRETIUS,

ANTI-LUCRETIUS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVEM,

AD QUINTIUM.

LIBER QUARTUS.

De Motu.

AC veluti medio jam fessus monte viator,
Saxosum per iter postquam ereptavit, in altâ
Tandem rupe sedens vultum sudore madentem
Tergit, & ascensu labefactos recreat artus:
Tum rigidas cautes & quæ juga vicit anhelans
Cernere amat, relegitque oculis vestigia lætis:
Surgit mox, avidus summum exsuperare cacumen,
Quique viæ superest labor, hunc animosior implet.
Abdita Materiæ sic nos penetralia tandem
Emensos, juvat ire, novosque accingier ausus.

Dum gradimur, ſenſim tenebras lux orta reſolvit:
Et malè fucati decreſcit gloria vatis.
Numine calcato ſedenim ſpoliiſque ſuperbus,
Quàm plenis cantabat ovans ſua ſemina buccis!
Quàm tumidè magni celebrabat Inanis honorem!
Jamque immortales Epicuri ad templa ferebat
Exuvias, viridi redimitus tempora lauro
Victor; ob ereptum Superis & Manibus Orbem,
Atque incantatas præclaro carmine gentes.
Mœſta ſequebatur manibus poſt terga revinctis
Relligio, ſtipata choro lugente piorum;
Victima ſacrilegûm cultro mactanda profano.
Tum ſaltu atque jocis pubes inſana micare,
Spargere purpureos flores myrtumque virentem.
Nec deerant, Veneris lectiſſima turba, puellæ,
Quæ calathis ferrent uvas & Adonidis hortos.
Jam duce tu gradiens Ratione, quid ille creparet
Vidiſti; fragiles nugas & vana tropæa,
Non ſine deſpectu quodam tacitoque pudore
Miratus tenues dilabi prorſus in auras:
Nec perſonatæ ſteterunt mendacia Muſæ.

Unde putas, Quinti, Vero tam diſſita rerum
Principia, æternúmque ſibi pugnantia, tantam
Inveniſſe fidem? Quæ vis arcana ſequaces
Traxit, & aſſuetis homines abſterruit aris?
Namque ciere feras nunquam felicior Orpheus
E ſylvis, quà Threicius fluit amnis in æquor;
Aut exultantes pelago Delphinas Arion:
Auritos lapides citharâ nec blandior olim
Ducere, Cadmæas plectro qui condidit arces.

Quæ nubes animos adeò caligine tetrâ
Obduxit, lucem ingenitam ut reſtinguere poſſet;
Ipſiuſque nitens Veri jubar abderet umbrâ?
Senſuum adulatrix, & falſi lena Cupido.

Des, inquit, ſpatium cunctis penetrabile rebus,
Ac ſine fine patens; quod partes attamen imas,
Et ſuperas habeat; quod ſtet vigeatque ſuâ vi;
Cætera par nihilo: des largam Materiæ vim,
Æquè infinitam; ſed quæ non impleat illud:
Congeneres Atomos, varias tamen; atque figuris
Omnibus inſignes, cum ſimplicitatis honore;
Extenſas, non dividuas; ſine partibus, & cum
Partibus. Adjicias Totum non amplius eſſe
Unâ parte ſuî; atque modos non eſſe modorum
De genere: extemplo Mundum ſine Numine condam.
Credo equidem. Verùm qui tot tibi monſtra dediſſet,
Huic tres Anticyræ ſanando non ſatis eſſent.

At quia corporibus non ſufficit una creandis
Materies, aliquis ni jungat ſemina motus,
Re ſuper hac ſi non meliora Lucretius edet,
Bilem grandiloquus doctor, riſumve movebit.
Ergò, ne partem hanc leviter cenſoria virga
Prætereat, quæ præcipua eſt, minùs ardua quamvis,
Nunc inquirendum de Motibus. Hìc Epicurum
Cernimus erroris ſcopulo alliſiſſe volentem.
Namque animi dubius, cùm naturale movendi
Principium cauſamque Atomis quæſiſſet in ipſis,
Optaretque, ut multimodas dedit eſſe figuras,
Sic quoque multimodis Atomos impulſibus omnes

Urgeri; quo commodiùs tranſverſa vagatæ
Obventare ſibi ac cœtus celebrare frequentes
Inter ſe poſſent; ſolam, quæ munus obiret,
Invenit gravitatem. Et eam ſic nexibus arctis
Omni Materiæ conjunctam edixit, ab illâ
Nunquam ut divelli quovis molimine poſſet;
Propria ceu reji natura atque intima virtus.

Verùm Democrito quondam hæc elementa docenti,
Quæ vetus ante omnes Leucippus tradidit auctor,
Si non & primùm Phœnici debita Moſcho,
Reſponſum fuerat, tali haud primordia motu
Miſceri, nedum regredi, aut incurrere poſſent.
Namque parallelis æternùm ductibus ibunt;
Nec prior unquam Atomus potis expectare ſequentem eſt.
Unde ſimul nullis poterunt coaleſcere vinclis.
Riſerat objectum fortè, ut ridere ſolebat
Omnia Democritus; ſedenim non ſolverat unquam:
Et quî ſolviſſet, manifeſto lumine victus?
Pondere cuncta ſuo quoniam directa feruntur
Ad perpendiculum, ni cauſa ſuborta vetabit.
At puro in Vacuo quæ cauſa ſuborta vetaret?
Nam placidus ventis cùm coelo decidit imber,
Gutta nequit ſuperas præcurrens ſiſtere guttas,
Aut quatere à tergo, pulſaſve reflectere ſurſum.
Sed neque tranſverſas unà ſecum ima petentes,
Ordine quo primùm liquidis ſunt nubibus actæ,
Ulla ferire poteſt, aliiſve per aëra necti.
Hæc reputans & mente cavens Epicurus acutâ,
Declinare Atomos ait, & deſcendere motu
Obliquo. Sic fortuitis occurſibus anſam

Præbuit; optatiſque ratus nil defore tandem,
Et patre Democrito longè ſolertior, ire
Detortas Atomos juſſit, quò pondera ferrent.

Exprobrare viro nolim, quod & ipſe libenter
Confeſſus vitium proprio emendare reperto
Nititur: haud illi probro eſt quòd deſipit alter.
Culpam igitur veterem ſileo; ſed in hocce repertum
Invehor, & quàm ſit fallax & inutile, dicam.
Nam vel cuncta ſimul corpuſcula ſponte cadendo
Declinant ſimili deſcenſu, & paſſibus æquis,
Atque parallelo motu ſunt percita; tumque
Nil agit, aſt eadem redeunt incommoda ſemper;
Semina quandoquidem disjunctim, ut diximus, ibunt,
Nec ſe unquam attingent: vel quædam obliqua moventur,
Quædam non; & ſic, ut diſtant plurima formis,
Diſtabunt pariter motu: provincia cuique
Jam dabitur: biſidumque Atomi ſcindentur in agmen,
Tramite currentûm obliquo, rectoque cadentûm.
Unde ergò accipiunt proprii divortia lapſûs;
Etſi naturæ paris, etſi neſcia cauſæ?
Nam quæcunque pari ſunt mobilitate, parique
Prædita naturâ, nulloque auctore moventur,
Non eſt ut motûs in ſe diſcrimina gignant.

O Epicure pater! Vellet ſi talia credi
Relligio, quantis eadem commenta cachinnis
Exciperes! Matrem dixiſti ſæpe malorum,
Aſt errorum etiam & potiori jure vocares.
Materiæ ſic ipſa tuæ primordia vertis
Ad libitum! Quidni, quoniam te ſculpere multas

Non puduit primis individuiſque figuras
Principiis, totidem ſimul auſis indere motus ?
Namque rotare alia, atque alia intorquere per omnes
Curvarum amfractus, per qualeſcunque figuras,
A moto quotquot deſcribi corpore poſſunt,
Per ſpiras, rhombos, & flexus atque reflexus
Fulguris in morem, aut colubri repentis in herbâ,
Nunc & reticuli, telæ nunc textilis inſtar,
Ducere ſic poteras, velut inclinare parumper.
Quandoquidem Natura, Deo quam ſubtrahis omnem,
Nutibus ipſa tuis famulatur, pronaque ſervit.
Ponere vis Mundo leges, at ponere neſcis.
Qui regnum affectas, quin firmiùs utere regno ?
Sobrius imperii, ſaltem hac in parte, videris
Atque verecundus; neque opes impendis abunde,
Omnipotens Epicure. Atomi, tua maxima cura,
Parcè congenitas per te accepere figuras;
Parciùs & motum. Tamen hunc variare decebat
Pluribus innumeriſque modis: ut nempe tot inter
Diſſimiles, imò adverſos, cùm deforet unus,
Alter opem ſubitò ferret; caſuque venirent
Quidam opportuni, per quos occurrere tandem
Agmina pugnantûm, ſimul & concreſcere poſſent.
Nam licet innumeras miro trahat ordine turmas
Impiger, & variis fulgens exercitus armis
Spiret bella ferox, ſeu fortes ille maniplos
Explicat in campo, ſeu cogitur ire viritim;
Ac per pontis iter deducitur agmine longo;
Prælia non miſcet, ſi non erit obvius hoſtis:
Nec ſtagnat, nullo qui defluit objice, rivus,

CONTINUÒ obtrudes, id per me non ſtetit unquam:
At ſimiles Atomi naturâ, & ſponte cadentes,
Per ſe non poterant ſic in diverſa vagari.
Certè non poterant. Sed cur potuere cadendo,
Partim flectere iter, partim procedere rectà?
Non minor eſt ratio (ſi pro ratione voluntas)
Cur variè exagites, quàm cur deflectere cogas.
Utilior tibi, cùm ſtrueres vice Numinis Orbem,
Fabula, ſed Vero magis haud aliena fuiſſet.
Cur tua tam diſcors pugnat ſententia ſecum?
Uſque adeò in laqueos ultro ſe ſe induit error!
Nempe negas alio impulſu per Inane quietum
Veloces Atomos, proprio quàm pondere, ferri;
Et perpendiculi ad normam ſimul omne fateris
Delabi, ſubſtrata vetant niſi corpora, corpus:
Aſt idem (quis crediderit) legum ipſe tuarum
Immemor, has Atomos labentes, objice nullo,
Declinare jubes. Et ſunt qui nomen adorent,
O fallax Epicure, tuum! Quibus eſſe videris
Naturæ ſolus Myſtes, Verique ſacerdos!
Quorſum igitur delira tua hæc corpuſcula tendunt?
An ſic ire volunt? Invitane torquet Inane;
Aut ventus quidam Æolio fugitivus ab antro?
Nonne vides, ut jam in formis oſtendimus antehac,
Poſſe nihil reji, per ſe ſe quæ ſtat, adeſſe
Conjunctum, niſi quod cum illâ non eſſe repugnet.
Ergò ſi quaſdam per ſe procedere rectà
Vis Atomos, omnes per ſe ſic ire neceſſe eſt:
Si quaſdam inflectas, inflectere cogeris omnes.
Atque ideo, cùm quæque Atomus, te judice, ferri
Poſſit utroque modo, per ſe neutrum eſſe fateris.

Alterutrum, quasi congenitum affirmare, profectò
Desipere est; utrumque simul, quo nomine dicam?

Adde quòd obliquè soleat res mota vocari,
Cùm locus unde venit nobis haud esse videtur
E regione; licet verè directa sit in se.
Quadrati latus aspicio; quodcunque per illud
Venerit, hoc ad me rectà procedere dicam:
Per diagonalem verò si venerit, etsi
Tramite directo, quia non convertor ad illam
Unde venit partem, subitò procedere dicam
Corpus id obliquè. Secus autem deinde futurum est,
Si diagonalem, quà nascitur aut cadit, illuc
Translato percurram oculo; tunc namque vicissim
Ibit in obliquum quadri latus omne videnti;
Quæque erat obliquo tractu via, recta futura est.
Sic Æquatori inclinata est orbita Solis,
Olli dum Æquator simul inclinatur & ipse.
Obliquas igitur, quarum te nomine jactas
Inventor, rectasque vias quod discrepat inter,
Hoc totum inde oritur quòd sint data puncta secundùm
Aspectus varios. At Inanis gurgite vasto,
Immensisque locis, age, dic, ubi terminus à quo
Discedant Atomi celeres; ubi terminus ad quem
Perveniant? Quo respectu, quâ parte locorum
Obliquè potiùs, quàm directè; aut vice versâ
Pergere dicamus? Quæ te dementia cepit,
Ut, quæ prima jacis veluti fundamina sectæ,
In te versa ruant, proprio & te pondere frangant?

Ex infinito veniunt mea semina, dices;

Ac Terræ centrum verſùs gravitate feruntur.
Infinitum ergò tibi circulus eſſe videtur,
In quo Terra locum centri tenet. Aſt ego nuper
Jam ſatis oſtendi, quàm ſit contraria Vero,
Quamque pudenda tuæ ſuper hoc ſententia mentis.
Verùm eſto: neque enim hoc, ſi dem, tua dicta juvabit.
Scilicet ad centrum quæ linea tendit ab oris,
Recta venit breviore viâ: ſi torta veniret,
Prorſus aberraret centro. Si proinde cadentes
Tempore ab æterno, perque infinita locorum
Deflectes Atomos, arcûs deſcribere chordam
Cogentur, minimè radium: gravitate remotâ
Ad centrum non pervenient: clinamine tanto
Extrà delatæ, procul à regione viarum
Excedent. Res mira, locum, quò ſemina mittis,
Declinare jubes! Obſtas, ne juſſa faceſſant!
Siccine Democriti mendum ſarcire putabas?
Ipſe tegis vitium vitio, fruſtraque bis erras.

Futiliora quidem petis argumenta, repertum
Hunc motum ut ſtatuas, è noſtrâ in rebus agendis
Libertate. Novum Logicæ genus! Eſt homo liber,
Inquis: agit quæ vult; quæ non vult, ſponte relinquit:
Ergò declinant Atomi; ſit ſerva Voluntas,
Si non declinant. At ridiculum eſſe probavi
Clinamen. Quod ſi facilis concedere vellem,
Hinc libertatis nunquam peteretur origo.
Singula ponamus deflecti ſemina. Quid tum?
Hinc homo liber erit, dicis. Quæ copula nectit
Hæc effata? Nihil video, quod ſuadeat unum
Ex alio naſci: quin & contraria cerno,

Nam ſi declinent Atomi per Inane vagantes,
Naturâ, propriis & viribus, ac ſine causâ,
Declinant ideo, quia declinare neceſſe eſt.
Aut ſi, dum currunt ita, libertate fruuntur,
Quam dare corporibus poſſint exinde creatis,
Tunc non ſolus homo tali potietur honore,
Qui proprius mentis tamen eſt, velut ipſe fateris;
Libera erunt pariter quæ corpora cunque videmus.
Unda per acclives proprio non pondere ripas
Curret, at interdum ſtagnans reſupina ſedebit.
Non nunquam errabit ſtipulis innoxia flamma,
Inviſaſque domos tantùm, vel ligna cremabit,
Si volet. Iſte lapis quem immotum mille per annos
Sæcla vident hominum, ſummo de culmine turris
Sponte cadet, cùm ſtare loco faſtidiet alto.
Si libeat Soli, Sol non orietur; & umbras
Pellere nocturnas Luna indignata negabit.
Quidquid in Orbe vides, ne jam contingere caſu
Ne vi Naturæ, ne motu denique dicas,
Verùm ex arbitrio, propriâque libidine rerum;
Si dotem eximiam, quâ gens humana potitur,
Omnibus ex æquo rebus Natura creatrix
Indulſit, proprio neque nos hoc munere donat.

Sed libertatem cunctis dum prodigus æquè
Corporibus tribuis, cur nobis invidus aufers?
Nam, bene ſi memini ſectæ documenta profanæ,
Quidquid agas, licet ipſe putes te poſſe reapſe
Non agere id quod agis, ſolius Materiæ vi,
Atque ignoratis impulſibus illud agetur;
Nec poterit non eſſe quod eſt: quia ſive movetur

Obliquè, ſeu recta meat, non libera currit
Materies, æquè nobis cauſa unica motûs,
Ac Soli & Lunæ, lapidi, fluvioque, vel igni.
Propterea nobis indeclinabile Fatum
Incumbet: Fatum omniparens, cui tanta poteſtas
In Superos ipſumque Jovem celebrata Poëtis,
Quanta Jovi Superiſque in nos olim eſſe putata eſt.
Hoc deteſtatus ſimul adſtruis, omnia motu
Materiæ dum vis fieri & clinamine cæco;
Ac ſolas Atomos interno pondere preſſas
Inſtituis rerum cauſas, quæcunque genuntur.

Quin etiam nil fortuitò contingere poſſet.
Unde ruit Caſus Divûm pater atque hominum rex
Ille tuus. Neque enim caſu eſt quod jam eſſe neceſſe eſt.
Nempe improviſo concurſu & viribus æquis,
Dum tibi nunc temerè & nullo cogente videntur
Innecti, quæ ſponte moves primordia Mundi
Per vacuum; tamen eſt, quare innectantur, in illis
Cauſa latens & certa; nequit quâ ſtante volando
Quæque Atomus non huic jungi, cui jungitur: idque
Lex quaſi lata foret: quia tali concita niſu
Non vitare poteſt aliam, quæ pondere tali
Labitur: & tali decurrens tempore, eodem
Tempore decurrentem offendat oportet, eodem
Inque loco. Tali ſi ſit demum utraque formâ,
Ut coëant; certè nequeunt utrinque revelli:
Si ſecus; haud ullo poterunt concreſcere nexu.
Et quoniam inde oritur quidquid, ſic fiat oportet
Ut mixtura dedit, manifeſtum linquitur ex te,
Naturæ legem cunctis incumbere rebus;

Et legem invictam, cui nil obsistere possit;
Fortunæque locum non jam superesse: neque ullam
Libertatem homini mansuram; si nihil ipsi
Præter adhærentes Atomos concesseris. Ergò
Cùm Regina sui & proprii sibi conscia juris,
Frenum indignetur fatis avulsa Voluntas,
Arguit in se se quiddam præstantius omni
Materiâ, & punctis alienum prorsus ab istis.
Illa sed uberiùs, cùm Mens tractanda redibit.
Nunc satis est monstrasse tuis nil posse creari
Motibus: idcirco quia, seu directa movebis
Ad perpendiculum, seu flecti semina finges,
Haud ullis poterunt unquam coalescere vinclis.
Ergò nil, etiam posito clinamine, vinces.

Verùm alias aliis Atomos velociùs ire
Si donetur, ais, quidni concrescere possint
Nexibus innumeris? Gassendus quippe volebat
Naturâ similes, non mobilitate: quod unum
Addere qui velit inventis utriusque magistri,
Congressus faciles Atomis utcunque parabit.
Nam fieri poterit solâ ratione cadendi,
Ut quæ posterior fuit, accelerata priorem
Occupet, ac secum vinclis abducat; & ambæ
Arripiant alias, aut arripiantur ab illis.
Lux ea Democrito cur non affulserat? Eheu!
Non opus illapsas Vacui de culmine summo
Atque parallelas Epicuro deinde fuisset
Inclinare Atomos, tantamque incurrere labem.
Nam veluti cursu dum fervet odora canum vis
Per nemus & salebras, clangore accensa tubarum

Et clamore virûm, ac fugientis olentia cervi
Nare ſagax longo ſequitur veſtigia tractu,
Etſi omnes ardore pari, tamen unus & alter
Antevolant, ſternuntque feram, lacerantque jacentem
Dentibus: approperat non æquis paſſibus agmen.
Aut ubi prædator deſcendit ab æthere Milvus
Perdicem in timidam, contractis quæ fugit alis,
Præcipitans in humum ſimul ingruit ocior ille,
Unguibus illaqueans prædam, raptatque cadentem:
Sic poſſunt Atomi quædam, etſi ponè ſequentes,
Maturare gradum; ac ſenſim, quia pondere præſtant,
In præcedentes ruere & concreſcere lapſu.

Callidus effugium tentat Gaſſendus inane,
Nec quidquam auxilii convicto fert Epicuro,
Qui per ſe conſtare Atomos, per ſeque moveri
Dixerat, & variis tantùm diſtare figuris.
Ocior has inter nam ſi, vel tardior una eſt,
Naturâ ſimiles Atomi non ampliùs ergò
Dicentur. Quæ cauſa novi diſcriminis illa
Eſſe poteſt? Quænam velocibus addidit alas,
Ut caderent multo citiùs, pigriſque negavit?
Plúſve minúſve graves, inquis, confingere poſſum.
Sic variis dederas conſiſtere poſſe figuris,
Quod falſum oſtendi, nullo ſi auctore creantur:
Nec minùs à rectâ, quod ais ratione recedit.
Corporibus cunctis gravitas pro mole profectò eſt.
Mole ergò diſtant Atomi, ſi pondere diſtent.
Et quia particulis conſtant, levis altera paucas
Particulas ſortita fuit, gravis altera plures.
Inter eas Natura parens diviſit iniquè

Materiem, exiguis parciſſima, prodiga craſſis.
Si cauſam agnoſcunt, varias ſic eſſe fatebor;
Talia ſunt etenim quæ corpora cunque videntur:
Si non agnoſcunt, varias ſic eſſe repugnat.

ADDE quòd in Vacuo caderent ſi corpora prima,
Quanquam impar illis gravitas fortaſſe daretur,
Undique deciderent ſimul omnia tempore in uno.
Includas vitreo plumam lapidemque canali,
Aëre ſubtracto; plumam, lapidemque videbis
Protinus æquato pariter deſcendere lapſu.
Cauſa priùs fuerat diſcriminis obvius aër,
Qui findendus utrique venit, plumæque cadenti,
Quàm lapidi certè magis atque diutiùs obſtat.
Sed nihil in Vacuo fungetur munere tali:
Perpetuò penetratur enim, dum nempe ſolutus
Ac rorem ſimulans Atomorum decidit imber.
Quin etiam æterno ſi præcipitantur ab ævo,
Ac ſimul immenſos percurrunt ſemina tractus,
Nullum poſterius, nullum prius ire licebit.
Nam quæ cauſa moram faceret per Inane quietum
Poſtremò lapſis? Regio fortaſſe remota eſt
E quâ proveniunt, longéque remotior illâ
Unde priora cadunt? Vel ſunt dimiſſa profundo
Tardius è vacuo? Menſuras quis ferat autem
Immenſo in Spatio, atque æterno in tempore tales
Quæ rem finitam ſignant? Quis proxima centro,
Sive remota loca, aut centrum quis totius ipſum?
Dædale, cur proprio vagus erras in labyrintho?
Hic tibimet via cæca, & inextricabilis error.
Dicis in immenſo nullum conſiſtere centrum,

Et meritò : nunc ut prægrandia corpora formes,
In centrum attractas Atomos concurrere dicis:
Centrum eſt, & non eſt. Pugnas tecum ipſe, Lucreti.

PRÆTEREA, vel ſi diverſo tempore labi
Aut ſimiles aut diſſimiles gravitate, figurâ,
Mole, graduque Atomos punctum in commune daretur,
In quo, ceu motûs poſſent requieſcere centro,
Non talem efficerent Mundum, qualem eſſe videmus.
Dic ubi enimvero centrum id commune reponas?
In medio Terræ; ſi quidem, te judice, Mundi
Nucleus eſt, in quo ſubſidit funditus, ut fœx,
Materies craſſa? Illuc ergò confluit omne
Seminium, & Vacui regiones deſerit altas:
Illud præcipuè quod aculeis conſtat & hamis,
Unde metalla doces & arenam & ſaxa creari;
Quodque fluit globulis queis manat liquor aquarum:
Nec ceſſare poteſt; quia nunquam ceſſat origo
Præcipitis motûs, immenſaque copia rerum.
Sic aliis alias cumulari ſemper oportet,
Ac ſuperaddi Atomos æterno pondere preſſas.
Creſcere in immenſum Tellus glomeramine tanto
Debuit, & vaſtam ferre ultra ſidera molem.
Cur fines intra certos ſe tota coërcet?
Cur alibi paſſa eſt ſimili ratione modoque
Solis & aſtrorum prægrandia corpora cœlo
Formari? Nam illic ampliſſima principiorum
Congeries aptanda fuit. Cur Luna, perinde
Ac Tellus, Atomis etiam concrevit aduncis?
Cur & Saturnus cum lucifero comitatu;
Magnus & ipſe ſuâ ſtipatus Jupiter aulâ;

Mars & Mercurius; nec non, gens rara, Cometæ?
Sunt igitur Mundi tot centra, quot aſtra videntur?
Quàm diſtracta fuit gravitas; quàm ſciſſa tot inter
Immenſi partes Vacui? Quot Somnia fingis!
Centrum ubi non fuerit, gravitas ibi nulla profectò.
At non eſſe poteſt aliquo ſine vortice centrum:
Et pariter nullus fluido ſine corpore vortex.
Unde neceſſe foret, caderent ſi pondere quodam
Semina, vorticibus multis in plurima centra
Detrudi, variæ facerent ut molis acervos:
Quod placido in vacuo nunquam ſperare licebit.

Corpora jam formata etenim poſuiſſe neceſſe eſt,
Et fluida, & motu circùm exagitata perenni,
Antè graves Atomi quàm ſint ac centra petentes.
At quoniam ex Atomis corpus per inania lapſis
Conflatur, motus Atomorum anteire nequivit:
Nam tunc non eſſent, ut ais, primordia rerum.
Ergò per medium ſi delabuntur Inane,
Nec reperire queunt, imò nec quærere centrum.
Huc etiam accedit, quod fuſiùs antè docebam
Cùm de infinito canerem; & revocaſſe juvabit,
Ne cadat ex animo quidquid jam rite probatum eſt:
Vidimus in Spatio, nullus quod terminus ambit,
Ponderibus non eſſe locum: quia ſcilicet, unde
Et quò deſcendant, non eſt; ſupera, infima deſunt;
Nec ſurſum idcirco, nec deorſum tendere quovis
Poſſe modo fictas Atomos, quæcunque darentur.
Spes Atomis igitur gravitatis nulla futura eſt.
Si nulla eſt gravitas, ergò vis nulla movendi:
Cauſam etenim motûs unâ in gravitate locabas.

Unde

Unde vides Atomos nequaquam poſſe moveri;
Vel ſi motus ineſt, nullo coaleſcere nexu.
Egregium nunc dogma boni mirare Lucreti!
Quæ manifeſta putat, manifeſtè falſa probantur:
Et ſi vera forent, quod colligit eſſe nequiret.

Sæpe fit, oblatâ rerum ut dulcedine capti
Miremur faciles, plauſuque ſequamur amico
Qui nos decipiunt. Quales jocularia mimi
Prodigia exercent: digitis hi namque micantes
Attentos fallunt oculos, dum vaſcula tractant
Apta dolis: fraudem velatam præpete geſtu,
Virgâ & voce juvant; & ubi poſuere lapillum,
Oſtendunt volucrem. Stupet ore ignarus hianti
Spectator: temnat, ſi quando noverit artem.
Haud aliter ſolers oculos auferre Poëta,
Excuſſo tibi debebit ludibria fuco.
Quid ſit enim gravitas quovis in corpore, nondum
Perſpexti: nam corporibus malè credis ineſſe
Materiæ certam ut comitem; exemplumque creatis
A rebus ſtolidè rerum ad primordia ducis.
Corpora quòd videas in terram plurima labi,
Dumque immota jacent, ad centrum vergere, eóque
Donec perveniant molimine tendere certo,
Corporis idcirco genus omne graveſcere cenſes
Per ſe ipſum, atque illuc innato pondere ferri.
Tanta fides oculis, ac diffidentia menti eſt!
Aſt etiam, ſi ſola tibi ſit regula ſenſus,
Cur non Materiæ levitas innata videtur,
Corpora cùm cernas nonnunquam aſcendere ſurſum?
Nonne leves flammas, levia hæc ſimulacra putaſti,

Quas veluti rerum exuvias, & limpida vela
Audieras fluctu paſſim volitare perenni,
Ut veniant oculis formæ rerum atque colores,
Ac viſæ ſomno in medio ſine more figuræ?
Namque hoc te, quanquam falſum eſt, docuere magiſtri.
Quin age, nonne leves Atomorum dicis acervos,
Naribus unde tuis volucres naſcuntur odores,
Uvida quos florum jaciunt pigmenta, vel herbæ
Fragrantes; qui-ve arboribus Nabathæa per arva
Deſtillant ſucci, narduſque & pocula myrrhæ?
Aurea lux pariter, quam ſol circumundique vibrat,
Nec terris tantùm, aſt omni latè ingerit Orbi,
Et quam debiliùs noſtri dant attamen ignes,
Mentitæque faces nocturno tempore ſolem;
Cùm ſuperas æquè in partes mittatur & imas,
Nonne tibi levis atque gravis ſimul eſſe videtur?
Judicio lux nempe tuo, vibrata perenni
Sideris effluvio manat, ceu flammea quædam
Progenies. Nativa quidem & validiſſima longè
Vis illa eſt, quâ ſe tot lucida tela diei
Diffundunt circùm, nec ſe diffundere ceſſant;
Et vaſtum rapido pervadunt æthera motu.
Inſita materiæ gravitas ſi cauſa perennis
Eſt motûs, ergò radii gravitate feruntur.
Aſpice, ut hi motus ambo in contraria vergant.
Extremis gravitas ad centrum tendit ab oris;
Lux autem extremas à centro tendit ad oras.
At nullum per ſe corpus grave, ſeu leve credas.
Neutrum etenim Ratio, neutrum Experientia firmat.

MATERIES omnis, quaquà ſpectare lubebit,

Mobilis eſt per ſe, non per ſe mota: neque ullam
Affectat Mundi partem, ſuperamve vel imam,
Aut lævum dextrumve latus; quócunque cietur,
Huc properat; nec motum ambit placidamve quietem;
Neutrum præponit, ſed idonea ſemper utrique eſt.
Quidquid enim vel ſtare poteſt, vel quoſlibet æquè
Suſcipere impreſſos motus, lentoſve citoſve,
Atque huc atque illuc ferri diſcrimine nullo;
Dum manet incolume & naturam ſervat eandem,
Non habet unde modum magis hunc quàm ſeligat illum;
Sed qualem accepit retinet: nil ſe movet unquam,
Ni quoddam in ſe ſe lumen Rationis & artem
Diſcernendi habeat, quâ deſtituuntur inertis
Semina Materiæ, ſenſu pollentia nullo.
Cùm videas igitur certâ ratione moveri
Corpora, continuò motricem intellige cauſam.
Nam mutare ſitum, ſine causâ, qui ſibi primùm
Contigerit, res nulla poteſt. Quæ cauſa cadendi
Eſt Atomis igitur, vexant quas nulla profectò
Corpora, nec circùm tangunt, nec deſuper urgent?
In quocunque ſitu fuerint, ubicunque locorum,
Et quocunque modo; ſic & perſtare neceſſe eſt.

Nunc autem cùm Materiæ ſint omnia plena,
Idcirco Terram versùm properare videmus
Corpora. Nam præter, quæ nos circumfluit, auram,
Aura fluit longè ſubtilior, incita miris
Et tenuata modis, velut aëris ipſius aër.

Salve Elementorum pars ſubtiliſſima, ſummæ
Dexteritatis opus, ſummi ſimul inſtrumentum

Artificis; gaudens humanos fallere ſenſus,
Ut fabri manus ipſa, & ſolâ mente videri:
Materiæ flos & ſanguis, diffuſus in omnes
Corporis immenſi venas: Tu filia primùm,
Nunc genitrix motûs: Tu cunctis didita membris
Vaſto vivere das, animalis ſpiritus, Orbi.
Te ſine nullus honos rebus: procul iret in auras
Diſſiliens Tellus: firmâ tu mole revinctam
Comprimis; ac ſi quo terreſtria corpora niſu
Deſertâ ſurſum effugiant ſtatione, retundis,
Et pulſata ſuo feſtinas reddere centro:
A te pondus habent; à te gravitatis origo eſt.

AMBIT enim Terram & pigrâ ſe mole moventem
Abripit increpitans valido tenuiſſima pulſu
Materies; circaque ſuum torquerier axem
Dum jubet, ac celeri correptam turbine volvit,
Volvitur ipſa comes, gyroque rotatur eodem.

NON tamen ex illo gravitatem accedere motu
Crediderim; nam cùm Terram liquor ille volutans
Uſquè parallelis noſtros premat orbibus orbes,
Communemque habeat cum Terrâ turbinis axem,
Cuncta parallelo caderent tibi corpora lapſu.
In Tropicis igitur, Tropicorum pondera centrum
Non Terræ appeterent; nullo diſcrimine, rectus,
Quàcumque inciderent, ſemper foret angulus axi.
Nec tamen id fieri certâ ratione pateſcit.
Cauſa ergò gravium caſûs aliunde petenda eſt.

ABDITA Naturæ penetralia, viſcera rerum

Ingredimur, Quinti; dictu res ardua, cunctis
Unde hæc corporibus veniat propenſio. Quòd ſi
Hæc tibi non firmo ſtabit Sententia greſſu,
Aſt opifex motûs ſolertior, aſpice, quanto eſt
Noſtra hæc materies, Atomis & certior iſtis.

PRINCIPIO Terram liquido qui vortice cingit,
Ætheris oceanum in multas fac mente ſecari
Pyramidum formas; quarum pars latior altè
Surgit, ad extremas pertendens vorticis oras;
At centro collecti apices junguntur in imo.
Illæ omnes ſe ſe invicto certamine librant,
Centrifugâ virtute pares; quia materiæ vis
Omnibus eſt eadem: quòd ſi qua eſt viribus impar,
Protinus exſuperant aliæ, & ſubſidere cogunt,
Dum ſuſpenſa ſuas æquarint ſingula vires.
Aſt ubi Pyramidem penetravit corpus in unam,
Mole ſuâ quantum eſt, tantum de centrifugâ vi
Detrahit; ingenitâ nam formâ particularum
Æquare ætherios tardo nequit agmine curſus.
Ergò deprimitur, quæ molem includit inertem,
Pyramis; incumbunt vicinæ adiguntque deorſum;
Undique enim à centro niſu majore recedunt.
Hæc depreſſa pigrum tuditando corpus adurget,
Caſtigatque moras, repetito verbere retro
Præcipitans; versúſque apicem propellere certat,
Qui Terræ tenui contingit acumine centrum.

PRÆTEREA rapido Tellurem turbine vortex
Circumagens, pariter latere undique preſſus ab omni;
In ſphæram, aut ſphæræ ſimilem glomeratur in orbem,

Nam quà fortè minùs premeretur, ſcilicet illac
Efflueret, Terramque ignotis traderet undis.
At quoties latere ex omni pariterque, rotunda
Comprimitur moles, vis undique facta per omnes
Ad centrum radios concordi tramite tendit.
Sic grave Pyramidi immiſcens ſe corpus, abire
Cogitur ad centrum Terræ, quò pertinet omnis
Preſſuræ radius; quáque ipſa urgetur & urget
Pyramis, hàc debet juſſo decurrere lapſu.
Sic lapis ut valido jactu vibratur in auras,
Et ſecat aërios violento vulnere fluctus,
Nititur hunc contra incumbens ſublimis ab alto
Materies, talique incuſſa reverberat ictu,
Ut centrum versùs labi cogatur, humoque
Reſtitui: non ingenito, quod fingere gaudes,
Pondere; non vano centri communis amore,
Ut fingunt aliqui; proprio non denique motu;
Sed bis vim paſſus, primùm à vibrante lacerto,
Mox à cœleſtis preſſurâ & robore molis.

Nec minùs in lymphis hujus gravitatis imago
Et fida & conſtans reperitur: ſcilicet unda
Nititur in fundum; inque pares diviſa columnas,
Has inter ſe omnes libramine ſuſtinet æquo:
Inde ſuperficies patet uno æquata tenore,
Injice ſuber aquis immergens, injice ligna;
Ligna petent ſummum valido conniſa natatu,
Proſiliet ſuperas celeri impete ſuber ad undas.
Cauſa rei quænam eſt? Nimirum liquor aquaï
Fertur in ima magis, quàm lignum aut futile ſuber;
Libramen ſimul omne perit; depulſaque quantùm

Unda ſuâ ſuperat gravitate hæc corpora, tantùm
Debilitant liquidam, cui ſunt commiſſa, columnam.
Ergo vicinæ vincunt, & cedere juſſam
Protollunt certatim, & in altum aſſurgere cogunt.
Illa fugit ſurſum, propellens frivola, donec
Reſpuat in cœlum, & reddat natalibus auris.

Hinc quæcumque latent lymphis circumdata, tantum
Ponderis amittunt, quanto ſe pondere librat
Par fluidi moles: tantâ nam parte levantur.
Id ſentire ſolent, pelago qui ſæpe profundo
Funibus extractas merces ad ſumma tulerunt
Æquoris, & validi, cùm ſolvitur anchora, nautæ.
Nam facilis primùm aſcenſus; juvat unda laborem:
Cùm verò aërias grave onus pervenit ad auras,
Tum labor ingeminat, contorquendoque rudenti
Sudans turba virûm duplicatis viribus inſtat.

Nunc in aquis fieri quæ diximus, omnia, Quinti,
Ætheris in pelago ratione geruntur eâdem.
Hìc tantùm fines rerum convertito: metas
Vorticis ætherii ſupremas fundus habeto;
Eſto Pyramis hìc, illic quæcunque columna eſt.
Ut ſurgunt per aquas, ſic lapſa per æthera cernes
Corpora detrudi, & ſimili propellier æſtu
Illic versùm auras, hìc versùm concita terras.

Hoc unum diſcrimen erit, quòd corpora quædam
Ima petunt liquidi, & fundo graviora reſidunt.
At quæ terrenâ latè ditione tenentur,
Omnia centrifugis cùm vincat viribus æther,

Nulla queunt ullo capere ultima vorticis auſu.
Terram cuncta ſuam repetunt; & adacta deorſum
Quo mage deſcendunt, caſu citiore feruntur.
Inſtat enim aura ſequax, nec deſinit ictibus ictus
Congeminare, fugamque fugâ premit uſque fatigans.

At cùm librantur magis aut minùs inde graveſcunt
Corpora, particulis quòd ſint minùs aut mage mixtis
Æthere: non quòd eas vacuum per fruſta reciſum
Segreget, ac nihilo ſaturas rareſcere cogat:
Sed quia quidquid habent propriæ terreſtria molis,
Hoc toto ad centrum pelluntur; at ætheris illa
Si quid habent, toto hoc ſupera ad laquearia tendunt.

Jam folia & ſtipulas, pappos, plumaſque videmus
Antè quidem volitare diu, quàm lapſa quieſcant:
Nam vix truduntur ſatis, ut diſſindere poſſint
Aëra ſuppoſitum, levibus ludibria ventis.
Sed condenſa poros tenues, paucaſque lacunas
Intus habent; facilemque aditum luctantibus auris
Dura negant; quare nequeunt eludere plagas
Ætheris obnixi contrà, ſed tota reſiſtunt;
Ut pariter totis contendens viribus æther
Ingruit, aſſiduo detrudens corpora pulſu.
Hinc ferri maſſæ præponderat aurea maſſa,
Et ferrum ſaxo, ſaxum oſſibus, oſſa liquori;
Tum varii inter ſe diſtant gravitate liquores.

Ergò corporibus ſtat pondus ab æthere ſummo
Cuique ſuum: hic centrum glomeratis partibus implet,
Continuiſque premit jaculis; huc omnia trudit

Centrifugâ virtute valens: totum Aëra Terris
Incutit, immerſæ quo ſtant; ſimul Aëre tectos
Continet Oceani latices, vaſtoque fluento
Incurvam faciem, convexumque efficit æquor.

Inde coarctatæ punctum vertuntur in unum
Omnes uſquè globi partes: & ſi qua reſultat,
Pellitur in medium ſubitò; magis aut minùs acri
Impete, pro vario textu, quo prædita quæque eſt.
Hinc adeò quæ preſſa magis, cùm fortè movendo
Fit vicina minùs preſſæ, librantur; & illa
Defluit, hæc ſurgit. Non quòd levis hæc propriâ vi,
Aut gravis illa ſuo ſit pondere: ſed quia centrum
Versùs, inæquali pulſu ac ratione feruntur.
Haud ſecus ac geminas triplicato ſtamine lances
Cernis in ambiguo ſuſpendi, ac vincere neutram,
Aut vinci; donec poſito, ſi fortè lubebit,
Alterutram digito depreſſeris, aut onus ipſi
Injicies aliquod; nam tunc onerata repentè
Præcipitat, filumque trahens aſſurgere cogit
Adverſam. Parit oppoſitos cauſa unica motus.
Quantumvis grave ſit corpus, graviore propinquo
Fit leve: vaneſcit majori pondere pondus.
Quàm grave ſit lignum, quanto cadat impete, noſti;
Cùm ruit in ſylvis ventorum turbine magno
Fraxinus, aut crebrâ truncum percuſſa ſecuri:
Hanc tamen in fluvium mittas, ecce ima relinquet
Ociùs, ac totis ſurſum revometur ab undis:
Aëre quòd lignum grave ſit magis, at minùs undâ.

Nam levis eſt aër, ſi pleraque corpora cernas;

Ipſe gravis: viden' è puteis ut ab aëre juſſas
Antlia tollat aquas? Et hydrargyrus ipſe, metallis
Poſt aurum cunctis gravior, ſi clauſeris illum
In vitro, paulum ſubſidat lentus & ægrè,
Deſcenſu dubio, ac demitti ſponte recuſet
Magnâ parte ſuî; tubulo cùm ſubtus aperto
Funditur in lancem: ſuſpenſus denique reſtet,
Et maneat propriæ oblitus gravitatis in alto;
Ventorumque vices illic, & amabile ſudum
Mobilitate ſuâ, & certos prænuntiet imbres?
Exteriùs viget aëriæ preſſura columnæ;
Interiùs nulla omnino quæ deprimat aura eſt.
Tum pleno ſi fortè cado ſiphona videbis
Immerſum, aſſiduo vix hauſtu educitur aër,
Cùm ſimul aſcendunt latices; fundoque relicto
Alta petunt, recidunt; ſurguntque, caduntque viciſſim;
Mæandrique cavi ſinuoſa volumina tandem
Percurrunt faciles, atque uno & ſimplice motu.
Haud ſecus, extremâ pannum ſi tinxeris orâ,
Paulatim è vaſis fundo levis unda feretur,
Et pannum latè diffuſilis imbuet omnem;
Donec ſumma petens labro deſtillet ab alto.

ERGò aër levis aut gravis eſt ratione propinqui
Corporis; & quanquam currentis ab ætheris orbe
Centrifugo ſemper leviorem ſuſcipit ictum
Quàm liquor omnis aquæ, tamen illum deprimit ignis;
Ipſaque in exiguos rareſcens unda vapores.
Haud aliter ſenſim tollunt ſe nubila cœlo;
Quæ matutinis veſpertiniſque videntur
Temporibus, fumi in morem, conſurgere terrâ,

Sæpius è pelago, fluviis lacubuſque, vel udis
Vallibus & pratis, ubi largiùs incubat humor.
Partibus aërjis quia tunc fit rarior unda,
Et minùs ætherii perſentit verberis ictum;
Erigitur ſuper, atque loco ſibi cedere cogens
Paulatim it ſurſum, cœloque potitur aperto.
Tum ſolito gravior nobis òſtenditur aër
In tubulis, quos hunc ars mira paravit ad uſum.
Mercurii molem quia tum, quâ parte pateſcunt,
Opprimit incumbens; & quâ clauduntur inanes
Aëris, urget in hanc, ſurſumque aſcendere cogit.
Particulæ verò ſurgant cùm ſemper aquoſæ,
Quas magis atque magis Phœbi rarefacit æſtus
Fervidior; tantum in numerum regionibus altis
Conveniunt, ut jam nequeant conſiſtere ſeorſum:
Frigus ibi ſedenim, ne pergant altiùs, obſtat.
Ergò ſe tandem per mutua vincula nectunt:
Et ſic in guttas parili magis aëre denſas
Cùm rediere, cadunt. Simul aër ipſe reſurgit;
Inferiora tenet quoniam liquor. Ocius imbres
Labentur cœlo. Sed Mercurium antè videbis
Ejuſdem in longo tubuli deſcendere ramo:
Exterior ſiquidem minùs illum jam premit aër
Parte ex oppoſitâ. Quin ipſe metallicus humor
Mercurii coctus graviorem decutit auram,
Ac ſenſus hominum fugiens aſcendere diſcit;
Cùm fuerint ejus ſic attenuata calore
Semina, ut aëriis gracili ſubtemine præſtent.

Sic ubi Vere novo ſqualens ager omnis in hortum
Vertitur, & frondes meditatur ſylva tenellas,

Haud mora prægnanti conſurgit in arbore ſuccus
E terrâ veniens, atque ab radicibus imis.
Namque ut collectus longæ per frigora brumæ,
Ac cæcis Terræ latebris abſconditus humor
Incipit afflatu radiorum agitante moveri,
Exhalat nebulas tenues, udumque vaporem
Sulphure diluto fœtum, ſalibuſque ſolutis:
Unde mador terris & fertilitatis honores.
Sic adeò per particulas attollitur omnis;
Et paſſim offendens in humo nutritia plantæ
Stamina, reptantes fibras ſimileſque capillis,
Ingreditur tubulos facilè intromiſſus hiantes,
Anguſtaſque vias alimentis pinguibus implet.
Dant facilem ſcandenti aditum, clauſoque recurſum
Calle negant tenues ſuſpenſo cardine valvæ.
At calor interea reſerat turgentia ramis
Germina, præteritus quæ ſenſim foverat annus.
Jamque laborati duro ſub cortice ſucci
Erumpunt; frondemque & flores ordine mìro
Implicitos, unctæ monſtrant in acumine gemmæ.
Hæc autem ut primis valeant ſe efferre diebus,
Ille poteſt ſatis eſſe latex, quem continet arbos
Autumni memorem, & cui bruma geluque pepercit:
Verùm ut ſerventur poſthac creſcantque, neceſſe eſt
Auxilium adventare novum, ſuccoſque recentes.
Quâ ratione igitur ſuprà liquor intimus exit,
Hac etiam novus adveniens aſcendit ab imo.
Arbore ſic totâ nuſquam intermiſſa liquorum
Fit ſeries, & qui ſequitur propulſat euntem:
Utque dies creſcunt, creſcit quoque motus; & ingens
Undique productis radicibus influit unda.

Nam verni accedunt hybernis imbribus imbres:
Et jam ſublimis dominatur in æthere Phœbus;
Quo calefit Terræ facies, auræque tepeſcunt.
Ergò tunc fibris humor venit ubere pleno.
Tot fontes rivis formant coëuntibus amnem,
Qui truncum invadens, tenero ſub cortice lignum
Irrigat, ac læto perfundit rore canales
Tranſverſos; & alit genitalia clauſtra medullæ.
Nam vectas deponit opes, pariterque repertis
Imbuitur: formas hinc ſe convertit in omnes,
Dum varios penetrat longè latéque meatus;
Paſſim & fermento veteri commixtus oberrat,
Partibus adjiciens partes, nova tegmina priſcis
Tegminibus. Sed cùm jam exuberet, omne foramen
Intrat, ubi reſident ramorum exordia prima:
Hæc aperit, pulſatque foras, ramoſque valentes,
Ac bifidos trifidoſque ſimul producit in auras.
Aſt ubi poma latent incœpta, ſuiſque referta
Seminibus, liquidam tubulis huc invehit eſcam.
Poma tument, flores cùm depoſuere caducos;
Et formam accipiunt ſenſim, propriumque ſaporem:
Ac ſe ſe expandunt, pomis umbracula, frondes.
Sic uno aſcenſu conditi ſæpe liquoris,
Qui pulſus venit è gremio telluris opimæ,
Et primùm nata eſt, & mox adoleſcere cœpit,
Et parte ex omni crevit renovata quotannis,
Quæ nunc præcelſis è montibus eminet arbos;
Ventoſoque ferens nemoroſa cacumina cœlo,
Radicum ſylvâ terras exhaurit alentes.

CONTEMPLATOR item, quî fons devectus in hortum

Vertice ab excelso montis, reserata sepulcri
Ostia cùm fuerint, plumbique solutus opaco
Carcere, deductos jaculetur ad æthera fluctus:
Atque ibi se se ipsum conspergens rore reflexo
Dissipet in gemmas; factusque argenteus imber,
Cum sonitu tremulo stagnans diverberet æquor.
Scilicet impulsu saliens effertur eodem,
Quo summâ præceps ab origine venerat illuc
Declivis: fecitque levem, modò cùm gravis esset,
Continui series tantùm inclinata canalis.
Ceu duo cùm surgunt adversâ fronte supini
Contiguis montes radicibus: ecce revulsus
Vortice ventorum, aut tacitis suffossus ab annis
Fortè silex, summo alterius de culmine præceps
Si ruat, immani lapsu petit ima resultans
Improbus; angustâ sed non in valle quiescit;
Verùm ipsâ gravitate levis, jam surgere montem
Audet in adversum, atque animoso proxima saltu
Appetit; exhausto donec latera ardua motu
Deserit æger, iners que relapsâ mole recumbit.

Postremò cœlum observes. Ibi nare Planetas
Telluri non absimiles, & corpore crasso,
Æthera per liquidum, ac volvi constanter in orbem
Cernimus; enormes quasi sint sine pondere massæ:
Quandoquidem fluidis, æquè ac nos, undique cincti,
In nullam possunt Mundi subsidere partem:
Sed, quo sunt positi semel, illo deinde moveri
Curriculo debent: ut non mutabilis unquam
Orbita sit, nullisque forinsecus obvia plagis.
Sol illis verè centrum est: nec desinit illos

Incutere in Solem, quoad in ſe eſt, concitus æther.
Sed quia ſubſtrato pariter ſunt æthere fulti,
Et vim centrifugam jugi obtinuere rotatu,
Propterea ſervare locum coguntur eundem;
Viribus hinc atque hinc libratis; ordine miro
Quem tua gens vel neſcivit, vel ſcire refugit,
Scilicet inviſum metuens ibi cernere Numen.
Sed quamvis omni caſſus gravitate Planeta,
Suſpenſuſque ſuo videatur currere cœlo;
Non ita, quæ vaſto complexu corpora portans
Circumagit ſecum, & privato turbine verſat.
Namque his officiunt fluida, & ſuus ingruit æther,
Ne proprium linquant, cui ſunt addicta, Planetam.
Unde, brevi ad maſſam redeant projecta, neceſſe eſt:
Quo fit, ut is molem ſervet conſtanter eandem.

Hoc igitur teneas animò ſerveſque fidelis,
Quod Ratio docuit, quod & Experientia monſtrat:
Nil grave per ſe ſe eſt; gravitatis plurima quamvis
Nomine donentur, tanquam foret indita virtus.

Et verò videas naturæ multa referri,
Quæ tamen in dubio eſt an primitus inſita verè,
An magis ex alio veniant ſuperaddita rebus.
Credis aquam ex ſe ſe, naturâ & ſponte liquentem?
Aſpice concretam. Vi frigoris algida, dices,
Vertitur in glaciem: quin vi liquefacta caloris
Diffluit, urgebo. Scytha judicet; ille rigenti
Sub cœlo natus, totum qui penè per annum
Venatur niveos ſolidis in fluctibus urſos;
Aut Magellanæ vix cognitus incola terræ;

Perspicuum lapidem & crystalli fusilis instar
Credet aquas, æstu faciles quocunque resolvi,
Naturâ duras, alieno ardore fluentes:
Ceu gummi nobis, & pix & cera videntur:
Et qualem fore credis aquam, si Phœbus abesset
Annos tres, & continuâ sub nocte jacerent
Stagna, lacus, fontes, & mobilis æquora ponti.
Ut rem quisque videre solet, sic æstimat ejus
Naturam, & proprium statuit, quod moris apud se est.
Porro neuter aquis status est, quem dicere possis
Innatum: namque unda fluit, motantibus intus
Partibus ignitis; glacie constricta rigescit,
Partibus ignitis illinc abeuntibus. Unde
Corpus idem atque unum lapis est, humorque vicissim.
Ecquid durius est, rigidi quàm robora ferri?
Dura tamen ferri solvuntur robora flammâ.
Igne volatilius toto quid in Orbe videtur?
At silice in durâ vinctus desesque maneret
Semper & ignotus, tandem ni claustra paterent
Conflictu chalybis, quo percutiente solutus
Emicat; attriti mordet fragmenta metalli,
Et jacit in teretes penitus liquefacta favillas.
Usque adeò nec tam fluitantia corpora cernes,
Quæ non sistantur; nec sic adamantina, quæ non
Evadant fluida, atque aliquo solvente liquescant.
Sic etiam constare gravi quæ mole feruntur,
Hæc levia esse queunt: gravitas in corpore nulla,
Nullus & in centrum nisus: quodcunque videtur
Pondus ab impulsu venit, alteriusque prementis
Est opus. At nihil est Atomos per Inane quietum
Quod feriat, pulsetque: Igitur fatearis oportet,

Principium

Principium fore tunc nullum gravitatis in illis;
Ac nullo quatiente hæſuras omne per ævum.

Fisa ſuis numeris Neutonia Secta, reciſo
Impulſu, magicis totum dedit artibus Orbem.
Sol trahit errantes Sphæras, trahiturque viciſſim:
Prævalet ingenti maſſâ, centroque potenti,
Nec tamen adducit; nam tramite pergere recto
Impetus eſt ollis, jam primo impreſſus ab ævo.
Mutua vis etiam rapit, atque hinc inde trahuntur
Conatu ſociarum, & centro abſcedere tentant.
Naſcitur è tanto medius certamine motus:
Unde per ovatas ſimul unuſquiſque Planeta
Cogitur ire vias, Kepleri dogma ſecutus.
Ingenioſa quidem, certiſque accommoda cœli
Motibus, hæc ſolido ſtaret ſi machina fundo.
Accipimus numeros, quia rem deſcribere poſſunt;
Reſpuimus cauſam, gratis quia ficta videtur.

Principio quæram, quid ſit vis illa trahendi?
Reſpondent; vis eſt, per quam in ſtatione quieſcens,
Corpus agit tamen in diſtans, atque imprimit olli
Motum ad ſe directum, & iners accedere cogit;
Inter utrumque licet nil ſit quo tangere poſſit
Aut tangi, ſed ſolùm occulta & mutua virtus.
Oſtenſum eſt corpus non ullum poſſe moveri,
Id niſi Mens regat imperitans, quæ vertere malit
Quàm ſervare ſitum; quia corpus utrique paratum eſt:
Præterea, ſi maluerit, quæ ſeligat unum
Ex infinitis & circumſtantibus (æquè
Quos & inire poteſt) radiis, alioſque relinquat:

* L

Tum citò, ſeu lentè, prout ipſi nempe libebit.
Hæc Mens una poteſt; nequit his ſine motus oriri:
Ergò mentis inops, per ſe eſt immobile corpus.

Ast ubi mens motum impreſſit, jam corpora certum eſt
Nunquam poſſe trahi, ſerie niſi juncta fluentis
Aut ſolidæ, per quam ſe motus utrinque propaget,
Materiæ: quoniam fit per contagia motus
Corporis in corpus. Quodcunque movetur, oportet
Impelli, & tangi quodcunque impellitur. Ergò
Conjungi tractum atque trahens per vincla neceſſe eſt.
Haud aliter currum rapiunt per aperta quadrigæ
Alipedes, ſtadiumque vorant. Sic æquore in alto
Malus agit navim, cui ſtrictè inſertus adhæret,
Et malum antennæ, atque antennas turgida vela,
Velaque ventorum flatus, ſive incitus aër.

Quinetiam in ſolis attractibus omne movendi
Ponere principium, varia inter corpora mentis
Indiga, continuò eſt agnoſcere corpus ineptum
Ad proprios motus, cunctis conatibus impar:
Atque ita manſurum, niſi vis aliunde petatur.
Unde autem hæc veniet? ſimili-ne à corpore, nullis
Viribus inſtructo, pariter quia mentis egenum eſt?
Sed res nulla poteſt quod non habet, hoc dare cuiquam.
Ambo igitur pigro torpent immota veterno.

Hæc manifeſta patent. Quid jam Neutonia proles?
Dos ea Materiæ, Naturæ maxima lex eſt.
Ergò Naturæ lex eſt, & Materiæ dos,
Ut fiat ſi quid fieri nequit. Optima ſanè

Regula digna Sophis, & correctoribus Orbis!
Motûs causa quies, & opum sit mater egestas!
Jam nunc Mechanici taceant; & quærere cessent
In ventis, in aquis, in ponderibus suspensis,
In jumentorum nervis, hominumque lacertis
Auxilium impulsûs. Et quid reperire laborant
Organa mille, modosve, quibus transfundere motum
Ex uno valeant in cætera corpora, vectes;
Atque rotas, funes, trochleas; & elastica? Quare
Vel minimo metuunt affrictu absumere vires,
Arte Geometricâ Naturæ gesta secuti?
Nam sic veliferæ percurrunt æquora puppes;
Sic junctis tellurem exercet bobus arator,
Sic fabricæ surgunt, latices tolluntur in auras;
Sic mola confringit segetes; & vina premuntur;
Ut cor sanguineos vibrat per membra liquores.
Heu miseri! sine tot conflictibus, & sine tantâ
Instrumentorum serie, per Inane quietum
Attractus parit omnipotens miracula Mundi;
Et quanquam nihil est, rerum caput esse jubetur.

SINGULA concordant, inquis, cum attractibus. Esto:
Singula concordant etiam cum impulsibus. Illi
Non intelligimus quid sint: hos cernere promptum est;
Obvia continui sequimur contagia motûs
Per mare, per terras omnes, perque aëra passim.
Nunquid Natura est mutabilis & sibi discors?
Hic pellens, alibi traheret? Dum causa vel una
Sufficit, oppositas mallet-ne admittere causas?

VERÙM, ais, attractûs etiam hic vestigia quædam

Non deſunt. Olea haud multùm diſtantia ſe ſe
Continuò miſcent: eadem, cùm lamina duplex,
Quâ parte ora patent, recipit, properare videntur
In partem quæ clauſa. Tubus tenuiſſimus altè
Suſpenſam conſtringet aquam, labique vetabit.
Quis neſcit magnete rapi vix mobile ferrum,
Electris paleas, auri ramenta vel æris;
Vimque hanc funiculo longinqua in corpora duci?
Succus in arboreos poſſet-ne aſſurgere truncos
Vere novo, ſeu ramorum in ſublimia ferri,
In frondem, in florem vertendus, & in ſua poma,
Contra naturam gravitatis, juraque centri,
Ni tacitè ſub humo radix crinita latentem
Sugeret, ac fibræ circùm ſupráque vocarent?
Sic paulum immerſos aqua percolanda repentè
Cernitur inſolito curſu tranſcendere pannos.

HÆC tu dum enarras, quod erat dubitabile, ponis;
Scilicet attractu fieri: ſecus omnia fiunt.
Corpus enim quodvis involvitur atmoſphærâ,
Hoc eſt, effluvio ſubtili particularum,
Quæ ſemper magis aut minùs effunduntur in auras,
Unde retorquentur, quoniam illas reprimit aër,
Compulſaſque adigit, quantùm compellitur ipſe.
Quòd ſi, dum volitant, fortè in corpuſcula quædam
Inciderint, ea corripiunt, niſi maſſa reſiſtat,
Et motûs in centrum abigunt vi ſimplice pulsûs.
Sic gutta è ramis pendens, cùm decidit imber,
Orbe ſuos tenui ſuſtentat gemmea caſus;
Sic cohibetur aqua in tubulis conſtricta minutis;
Sic interceptus gemina inter vitra, receſſus

Nititur in cæcos, tardus licet, humor olivæ:
Partibus ex aliis validè quia pressus, ab illâ
Non itidem, certè concedere debet in illam.
Ast olea inter se quando aspirare videntur
Cominus, injiciunt sibi vincula; dum fugit aër
Qui medius, verùm qui suprà, incumbit & urget:
Quid mirum, citiùs quòd se per mutua jungant?
Magnetem qui spectat, habet clarissima pulsûs
Argumenta. Vide, chartam si texeris albam
Pulvere quem ferro detraxit lima minutum,
Affinis quantùm valeat præsentia saxi.
Undique Materies œstro quasi percita currit,
Vorticis in morem, formans concentrica circùm
Agmina, demonstratque vias quibus intrat, & exit
Effluvium, geminosque polos: tum pendula ferri
Massa triplo gravior lapidi se se applicat ultro.
Cætera quæ cumulas, suprà jam evicta patescunt.
Ergò tuum ingenio *systema* superbit inani.

HAUD ego (Neutonus clamat) *systemata* fingo.
Ille quidem haud fingit, sed dudum ficta coaptat.
Virtutem occultam, & cæcos in corpore sensus
Debet Aristoteli; Vacuum tulit ex Epicuro;
Ast utrumque logi: proprium tamen ille duobus
E nihilis Totum conflat, mirabile dictu!
Cartesio bellum indicens, qui cuncta volebat
Mechanicè fieri, pulsuque à Mente profecto.
Hic aliis nonnulla quidem emendanda reliquit;
Idque lubens fateor, non omnes omnia possunt.
Erudit ipsa dies, ætatem corrigit ætas;
Et nova monstrantur studio quæsita per annos.

Sol patitur maculas, Lunâ occultatur opacâ
Interdum, fæpe & velatur nubibus atris:
Ufquè tamen lucis pater eft, manet interea Sol.
Ergò Cartefium temerè infectantur & urgent,
Qui nihil obtrudunt nifi fomnia Fatidicarum.
Nec redimit genus hoc vitii perfecta Mathefis,
Scilicet illa modos tantùm defcribit agendi,
Naturam verò non inveftigat agentis.
Cùm fieri poffit numeros det ut Algebra rectos,
Abfurdo ad libitum pofito quafi certius effet.
At Sophiæ eft caufas, non tantùm effecta notare:
Dux Veri Sophia eft; Sophiæ germana Mathefis;
Ambæ concordem gaudent impendere curam;
Utraque naturam complectitur, altera manca eft.
Motum hunc fi cafu fieri, vel amore docerem,
(Hæc habuere fuos etenim commenta patronos)
Turbinis aut inftar crepitantibus ire flagellis
Sidera percuffa, & variâ vertigine volvi;
Si canerem aurigas illis affiftere Divos,
Credidit ut cœli plerumque ignara Vetuftas,
Et curfum inter fe pactum fervare regendo;
Si fretus Ptolemæo, operofos orbibus orbes
Adjicerem, ufquè novis cœlum intricans Epicyclis;
Legitimos poffem numeros implere: quid inde?
Veraces numeri, mendax at caufa fubeffet.
Talis erat Phyficæ facies, cùm obfcura perofus
Cartefius lucem induxit, larvafque fugavit,
Ipfe Geometriæ princeps, at fubditus illi;
Atque viam Veri munivit ad ardua templa.
Aft ubi vorticibus totum fervifcere cœlum
Edocuit centrum fugientibus, unde repulfæ

In Solem ſphæræ, rectâ tamen ire vetantur,
Flumine centrifugo quoniam rapiuntur & ipſæ;
Nil dixit quod non probet experientia motûs
In gyrum, certæque ſuper libramine leges;
Quod non ſit facile intellectu, quodve repugnet.
Tu, Neutone, ſecus; dum vim per inania inanem
Pro radice locas. Numera, metire, reforma,
Nam quis te meliùs poſſit? Verum adjice Vero;
Plaudemus, juſtumque tibi Pæana canemus.
Duri-ne, an molles, quibus omnis conditur æther,
Sint globuli, poſſint ſervatâ lege Kepleri,
Ovatâ circa Solem vertigine volvi,
Vorticuloſque ſuos agitare in vortice magno,
Contemplare; tuo pendemus ab ore docentis.
Theſſala ſed nuſquam per te commenta reſurgant.
Namque Deus, non Materies, par eſſe movendo
Cernitur; hanc legi Mentis parere neceſſum eſt.

Si nunc, rite memor, quæ ſunt evicta remenſus,
Omnia colligere, inque unum componere faſcem
Non refugis, Quinti; quàm longè diſſita Vero
Sint Epicurei vatis mendacia, noſces.
Tot taleſque Atomos quas ſtare haud poſſe probatum eſt,
Effingit: motum his, quem funditus eſſe repugnat,
Eſſe jubet. Quid reſpondes, facunde Lucreti?
Ecce immota tibi pendent exordia rerum
In Vacuo. Quàm vaſta quidem, ſed quàm irrita languet
Materies! Quis habet ſopor, aut lethargus inertem?
Libera ſunt ſpatia, & certè non obſtat Inane.
Torporem in pleno timuiſti; nec minùs illum
In Vacuo reperis. Verùm ſi montibus ornos

Carmina, ſi poſſunt cœlo deducere Lunam,
Deduces Atomos, etſi gravitatis egenas.
Dic, age, deſcendant: ut ſolem & ſidera fingas;
Ut circumfuſus Tellurem inveſtiat aër;
Ut magnam Oceanus partem Telluris inundet;
Ut ſe ſe attollant montes; ut gramina campis,
Ac ſylvæ creſcant; habitentque animalia Terras.
Nil agis: ecce ſedent Atomi, ſemperque ſedebunt.

FINGITUR Alcides, Lernæ dum vinceret Hydram
Multiplicem, clavâ & ferro metuendus & igni,
Vix unum exſecuiſſe caput, cùm ſanguine ab ipſo
Ecce novum linguiſque minax & dentibus uncis
Prodierat ſubitò: nec jam ſpes certa triumphi:
Nil cædes, ictuſque juvant. Stetit acrior Heros
In redivivam hoſtem; ſecundaque vulnera flammis
Exurens, tandem oppreſſit reparabile monſtrum.
Haud ſecus Impietas, quamvis ad prælia Numen
Uſquè vocet, ſemperque novos exaſperet angues,
Unius cadet ætherio rationis ab igni.

JAM verò cenſes Atomos reſilire coactas
Continuò ſurſum attolli, cùm fortè cadendo
Perculerint alias diſcordes, ac minùs aptas
Nexibus. Hæc autem Vero ſententia pugnat
Multimodis. Primò ſequitur nullum eſſe liquorem,
Ac nihil in Mundo fluidum potuiſſe creari.
Scilicet è globulis fluidi genus omne liquoris
Levibus ac prorſum terſis exſtare, docebas;
Particularum etenim de mobilitate fluorem
Totius naſci conſtat. Tollatur ab illis

Mobilitas, ecce incipiet concrescere totum.
Ni tersæ fuerint, ni leves atque rotundæ,
Perpetuo inter se vix possunt fervere motu.
Sed ni compositæ pariter glomeramen in unum
Et coacervatæ, corpus formare nequibunt
Quale est ætherium, qualis quo vescimur aër;
Qualia sunt omnes maria involventia terras,
Ac super atque intus nostrum diffusa per Orbem.
Verum age, tot globuli magnum per Inane vagantes
Quo jungi potuere modo, ut coalescere in unum,
Ac seorsum tantas possent compingere moles?
Nam neque sunt furcis instructi, hamisque recurvis;
Quales vis Atomos alias per mutua necti,
Quarum è conventu condensa vel aspera surgant.
Plana superficies globulis: quácunque prehensos
Dixeris, effugient; neque carpi aut carpere possunt:
Est ea nam tereti sua dos innata figuræ.
Ergò cùm globulus globulum percussit, ab illo
Protinus exiliens Vacui suprema petivit.
Discordes igitur cunctos fateare necesse est;
Quoque magis similes, minùs hoc compingier aptos:
Hinc ideo nullum fieri potuisse liquorem.
Si propriâ dicas tandem gravitate relabi,
Quanquam per Vacuum cogi renuêre cadendo,
Et sic in centro feliciter esse coactos,
Extemplo regeram: nostris hæc fabula telis
Profligata jacet, toties cur victa resurgat?
Non hìc res, ut sunt modò, sed primordia rerum
Quærimus, & motum qui primitus illa coëgit.
Non erat in vacuo gravitas, hoc rite probavi.
Jamque probo globulos nullis coalescere posse

Motibus; idcirco quia si motore carentes
Vi propriâ & quocunque modo per Inane feruntur,
Protinus aversi, cùm se tetigere, recedunt.

Verùm, quod mirere magis, dulcissime Quinti,
Quem perhibes ille ipse nequit globuli esse resultus.
Hìc te etiam demens Epicuri inscitia fallit;
Omnia qui sensu, nihil autem lumine mentis
Æstimat, erroresque novos erroribus addit.
Parietis offensu pila viribus acta resultat,
Contorsit quam reticulo circumundique tenso
Strenuus in nigrâ Juvenis validusque palæstrâ;
Eque solo, cùm lapsa fuit, sursum incita fertur.
Quapropter? Quoniam stratum pariesque resistunt,
Acceptâ motûs aliquantâ parte; pilamque
Nonnil flexibilem (quo constat elastica virtus)
Paulum complanant, ac firmâ mole retundunt.
Hoc pila non faciet, si fluxa in retia fortè
Inciderit; motum quia sorbent protinus omnem:
Non faciet, vel si lapidem glans plumbea tundat;
Dilatatur enim, quia mollior: hujus & omnes
Particulæ nimio quassæ violenter ab ictu,
Mutavere situm. Nec verò ferrea valde
Glans resilit, quoniam nimio durata rigore est.
Hinc duo junge simul, vera ut sit causa repulsûs,
Quo corpus remeare eadem vestigia retro
Cogitur, obliquum vel sæpe refringere cursum;
Scilicet, ut partim sit durum, & flexile partim,
Atque ita conflictu paulum mollescat in ipso.

His animadversis, jam res tibi clara patebit.

Sí per Inane cadens Atomus contundere poſſet
Præcurrentem Atomum, quî poſſe reſiſtere credis
Offenſam? Certè ſtatio nec firmior illi eſt,
Nec robur majus: deſcendunt viribus æquis,
Æquali ſunt mole, viam ſectantur eandem.
Si ſtaret, minimè illapſam reflectere poſſet;
Ergò, cùm fugiat, multo minùs icta reſiſtit.
Per motûs igitur leges quid fiet utrinque?
Aut necti poterunt faciles; ac tum ſimul ibunt:
Aut minimè poterunt necti; tumque impete facto
Labentur ſeorſum, Veluti de nubibus atris
Undique præcipitans ruit arvis noxia grando,
Et vitem ferit ac ſegetes & tecta domorum.

Præterea, Virtus non eſt ut elaſtica poſſit
Alterutram ſurſum, verſo in contraria motu,
Pellere. Ponis enim naturæ inflexilis omnes,
Ac ſummè duras Atomos, ſumméque rigentes.
Ergò, ut ſe feriant, nunquam reſilire valebunt.
Nunc autem, quia vorticulos in vortice magno
Ponimus innumeros, qui ſemper aguntur in orbem,
Expoſitu facile eſt, cur corpora ſæpe reſultent;
Qualis humum repetens, pueris jactantibus, altè
Tollitur, atque iterum pulſatur in aëra follis:
Cur etiam tractus validè, ac molimine magno
Tellurem verſùm, nec ruptus in arbore ramus,
Tum ſibi permiſſus propriâ virtute reſurgat:
Cur contorta ſuis conetur lamina vinclis
Exſolvi; ac ſubito, ſi tandem libera, niſu
Conſuetam in formam redeat: Cur milite Partho
Mendacem ſimulante fugam, & vibrante ſagittas,

Contractum primò, & laxatum denique funem
Ligneus extendat, ſe ſe dum corrigit, arcus:
Cur ſclopum explodas compreſſo, deinde remiſſo
Aëre, namque modum noſti: Cur denique pulvis
Martius (humani dirum, at mirabile ſemper
Ingenii, poſſent animum ſi nota movere,
Portentum) prunis, & nitro & ſulphure mixtis
Conflagret ſubitò, frangatque potentiùs igni
Fulmineo rupes, & propugnacula vertat:
Aëris interiùs preſſi cùm flamma ſuborta
Explicuit minimas & ſolvit carcere partes.
Omnibus his etenim celer ac circumfluus æther
Inſolitum tradit privato ex impete motum;
Ociùs ingrediens occluſos antè meatus,
Et laxata novis agitans corpuſcula plagis.
At certè in medio nullum æthera ponis Inani:
Exulat hinc adeò, per quam congreſſa reſultent
Semina, vel retro pulſentur, elaſtica cauſa.

Ictibus hiſce tui nunc tandem everſa Lucretî
Fundamenta reor: ſiquidem gravitate negatâ
Seminibus, torpent æterno languida ſomno;
Et gravitate datâ, nihil eſt quod gignere poſſint.
Nativos igitur motus in Materiæ vi,
Fortuitos etiam nexus excluſimus omnes.
Nec ridenda minùs vani commenta Poëtæ,
Sive parit, ſive ire jubet primordia rerum.
Ergò nunc ſileat tantiſper, & ora pudore
Tincta tegat; donec revocem ad certamina victum.
Sed velut obſeſſæ defenſor ſtrenuus urbis,
Cùm videt adverſo jam plenas milite foſſas,

Diruta munimenta, ipſumque in mœnibus hoſtem;
Non ſe propterea dedit; quin acer in arcem
Confugit, & vallum ſudibus prætexit acutis:
Hinc prorumpit adhuc, hinc tela noviſſima torquet:
Sic per inexhauſtas accenſa cupidinis artes
Impietas alio renovat ſub vindice pugnam.
Sed, quocunque Deum fugiens penetraverit, audax
Inſequar, ipſe manu nova ſepimenta revellam.

Ergò ſi ſpretis tandem caſtris Epicuri
Xeinophanemve ducem, aut Spinoſam transfuga adires,
Perquirens in Materiæ non partibus ipſis
Diviſim ſparſis, at ſummâ & corpore pleno,
Principium motûs, tibi non melioribus irent
Auſpiciis nova bella, novus labor. Undique ſurgent
Argumenta tuæ penitus contraria menti.
Quocirca ſerves animo, monituſque revolvas,
Impulſu corpus duntaxat poſſe moveri;
Nec fore, tot calles inter quibus undique cinctum eſt,
Unum ut ſponte ineat, par omnibus æquè ineundis.
Ergò niſi in motum, causâ impellente, feretur,
Stabit iners, placidumque ſuâ in ſtatione manebit.

Esto, inquis, pellatur: at eſt fortaſſis in omni
Materiæ textu motûs æterna propago;
Quâ fit, ut impulſum vicino à corpore corpus
Corpora conſimili vicina reverberet ictu;
Detque quod accepit, tali ratione modoque,
Ut nec principium, nec finis motibus inſit.
Quàm citò, quàm facilè, ô Quinti, lucem effugis ipſam;
Et documenta tuo labuntur pectore noſtra!

Non potes impulſus illos admittere ſemper
Acceptos, ſemperque datos, quin ſingula ponas
Corpora cùm dederint plagam, accepiſſe priorem;
Nec potuiſſe dari, quæ non accepta fuiſſet.
Propria conditio eſt igitur naturaque motûs,
Traditus ut fuerit. Debet procedere ſemper
E motore aliquo, ceu filius è patre naſci.
Ergò in Materiâ cùm ſit, transfuſus in illam
Advenit causâ ex aliquâ: quæ cauſa profectò
Non eſt Materies, non eſt brutum & rude corpus.
Nam ſi eſſet, quî ſeligeret, rationis egenum?
Materies adeò vel motum extrinſecus hauſit
Ex aliquâ re incorporeâ, mentiſque potitâ;
Vel partem ſanè quamdam illius eſſe neceſſe eſt,
Quæ nulli acceptum referens, in cætera motum
Corpora diſtribuat: ſed motum diximus antè
Transfundi; quare hìc ſubitò ſine patre repertus?
Nonne etiam pars Materiæ, quæcunque ſit illa,
Corpus erit rationis egens, ac perſimile illi
Quod modò faſſus eras per ſe non poſſe moveri?
Ergò, ut Materiæ pars nulla eſt, quæ mera non ſit
Materies, nullam omnino ſic eſſe fatendum eſt,
Quæ propriis unquam ſe viribus erigat ultra
Vires Materiæ, & valeat traducere motum;
Ni ſuſceptum ab eo, motum qui gignere poſſit.

CERNIMUS aſſiduâ Solem vertigine volvi,
Turbinis in morem directi ſemper ad Euros.
At Sol converti poterat conſtanter ad Auſtros.
Quid vetuit rem ſic fieri? Soliſne voluntas,
An lex Materiæ? Solem ſi velle putabis,

Græca ſuperſtitio grates tibi læta rependet.
Si lex Materiæ; tali ergò lege neceſſe eſt
Impetus ut ſemper calidis averſus ab Auſtris,
Omni in Materiâ per ſe contendat ad Euros.
Hoc, vel ſi taceam, experientia ſola refellit.
Motus enim partes Mundi contendit in omnes.
Materiæ non eſt igitur convertere motum.
Et quia nullus erit niſi ſit converſus in illud
Hocve latus Mundi, victus fatearis oportet,
Ex illo motum accepiſſe ut funditus eſſet,
Unde etiam accepit talis vel talis ut eſſet.

PRÆTEREA, quidquid naturâ tale videtur,
Illius ut nequeant eſſe uno tempore partes,
Aſt aliæ veniant ſemper, ſemperque creentur
Poſt alias, æternum illud ſibi fingere nemo
Sanâ mente poteſt. Totum quodcunque vocamus,
Naturâ eſſe nequit diverſum à partibus ipſis.
Nam Totum eſſe nihil niſi ſummam particularum,
Cernimus. Hinc motus ſi per ſe æternus habetur,
Particulas omnes æternas eſſe neceſſe eſt.
At, quæ, dum loquimur, veniunt, ac temporis omni
Momento natæ, nec heri, nec nuper, ut ipſe
Credis, erant: non ſunt æternæ; nullaque proinde
Æterna eſt. Igitur, quod conſtat partibus illis
Perpetuò genitis, æternum credere noli.
Cur genus humanum jugi reparabile fœtu,
Eſſe novum, rectéque putas? Hoc ſcilicet ipſo,
Quòd ſit perpetuò reparandum; ac filius eſſe
Debuerit, quicumque pater. Si filius; ergò
Non eſt æternus: quia patrem, ſive priorem

Agnoſcit, quo proveniens exivit in auras.
Semina de arboribus, de ſemine provenit arbos.
Nulla arbos igitur, nullum quoque ſemen ab ævo.
Sic ortum cepiſſe diem noctemque neceſſe eſt:
Nempe dies noctem ſequitur, ſequiturque diem nox.
Neutra poteſt ergò per ſe, aut æterna vocari.
Utram etenim natam dices, utramve parentem?
Non æterno etiam tempus prolabitur ævo;
Quando ex particulis (memini me dicere pridem)
Semper progenitis conſtat, ſemperque caducis.
Ver, Æſtas, Autumnus, Hyems, annum ordine ducunt;
Inque vicem ſe ſe, Mundi argumenta recentis,
Excipiunt. Inter ſibi ſuccedentia nullum eſt
Quod non poſt aliud veniat: nullum ergò ſuâ vi
Tempus & uſquè fuit; nullum conſiſtere poſſet,
Ni cauſæ arbitrio, primum quoddam eſſe jubentis,
A quo deinde fluant reliqua, alterniſque recurſent.

Quidni, reſpondes, nativo jure moveri
Omnia dicantur? Placeat conjungere motum
Corporibus, dotem ut propriam, nullius egebunt
Impulſu: fruſtra motûs quæretur origo.
Talia de formis Atomorum Somnia nuper
Jactantem audivi. Nolebas indiga fabri
Corpora; motoris pariter non indiga velles.
Unde ego jam notis ſermonibus utar; & illa
Quo cecidere modo, facili cadet hoc quoque pulſu.
Si nativus erit per ſe ſe in corpore motus
Ut dos Materiæ; qualis, quantuſve, rogabo:
Quam versùs Mundi partem? Lentuſne, citusne?
Rectus, an obliquus? Forſan curvatus in orbem?

Nam cuncti esse simul nequeunt: unum esse necesse est.
Si talem aut talem dicas; alium esse repugnat:
Nam secus esse nequit, natura quod ipsa poposcit.
Sed motûs nullæ species cum corpore pugnant:
Cur ergò hanc per se præ cunctis corpus habebit;
Æquo jure aliam per se cùm possit habere?
Hanc etiam, si per se habeat, variare nequibit:
Nam quod naturæ est, nullâ est mutabile causâ.
Sed motum semper variari posse videmus:
Ergò Materiæ nativum haud esse fatendum est.

NEQUICQUAM objicias: ut qualemcunque figuram
Certò corpus habet, quamvis nullam sibi certò
Vindicet ante alias; ita motum corpus habebit
Qualemcunque, licet valeat sibi sumere nullum:
Atque hunc externæ variabunt denique causæ:
Ut rota circumagitur directo fluminis ictu;
Cùm secus haud possit proprio super axe moveri.
Sic ais? Ecce quies è rebus tollitur omnis;
Nec motu caruisse, ut non caruisse figurâ,
Corpora jam possunt: quod nec tu effarier ausis.
Esse figuratum nam corpus quodque necesse est:
Rem, positus limes qui terminat, ipse figurat.
Sed corpus nullâ motum ratione requirit:
Stare potest; neque naturam, statione quietâ,
Corporis amittit. Moveatur, sive quiescat,
Corpus idem remanet, compactum è partibus iisdem.
Nonne etiam, tibi dum gravitas nativa placebat,
Collapsas Atomos, in centrum fortè cadendo
Si tandem veniant, ibi tum cessare putabas?
Pausam ergò requiemve Atomis aliquando futuram

Intellexiſti, motum his non eſſe perennem;
Nec tibi propterea viſæ ſunt interituræ.

Huc accedit, utì corpus circumundique preſſum
Si fuerit, nullâ poſſit ratione moveri.
Plenum ideo Spatium tu formidare ſolebas,
Corpora ne turpi ſtarent immerſa veterno:
Nec peritura tamen, quamvis immota, putaſti.
Tum ſi mole pari, necnon & viribus æquis
Concurrant adverſa duo, evaneſcere motus
Cernitur, & placidæ ſuccedunt otia pacis.
Materies igitur motum non ſponte requirit,
Ut ſibi conjunctum; nam corpora ſæpe quieſcunt:
Nec verò requiem; nam corpora ſæpe moventur.
Nativus quare non eſt in corpore motus;
Nec nativa quies. Jam cernis utrumque modorum
Eſſe genus: quoniam, Naturâ ſemper eâdem,
Corporibus poſſunt & adeſſe, & abeſſe viciſſim.
Qualis homo jaceat molli ſeu lentus in herbâ,
Seu pernicis equi fodiat calcaribus armos,
Semper homo eſt. Ita nil proprium ſibi comparat aër,
Amittitve, ſilet cœlo cùm fortè ſereno,
Vel cùm terribili ventorum turbine raptus
Sternit humum ſylvis, quaſſas ruit æquore naves,
Sic Anio, poſtquam de rupibus orta Sabinis
Flumina tranquillus vexit ſub Tiburis arcem,
Deficiente ſolo confeſtim, alveique ruinâ
Præcipitatur, & in barathri prærupta fragoſus
Mergitur; ac niveo deſpumans imbre reſultat:
Unde levem tollit nebulam quâ pingitur Iris.
Rurſum & vorticibus per concava ſaxa retortis

Infremit; & cæcas fluctu ſubeunte cavernas
Ingreſſus, vallem crebris mugitibus implet.
Hinc redit ad lucem: dein per juga collis amœni
Labitur in centum rivos diviſus; & ima
Cùm tetigit, ſubitò diſperſas colligit undas,
Et placido Latios interluit agmine campos.
Sed nihil ipſe novi tot motibus accipit uſquam,
Non primùm à lapſu, præceps cùm decidit omnis;
Nil quoque dum reſilit; nec, dum ſorbentibus antris
Ingeritur; nec dum variis amfractibus exit;
Aut ubi declivi tacitus prolabitur alveo.
Quid fieri cenſes, ubi corpus fortè quieſcit?
Nempe ſitum ſervat. Vel quid, cùm fortè movetur?
Nempe ſitum mutat. Verùm ſi tempore paulo
Et multùm & crebrò ſitus hic variabitur, ecce
Motus erit velox: multo ſi tempore paulum,
Lentus erit. Quâ parte ſitus hi deinde novantur,
Et quam deſcribunt mutati ſæpe figuram;
Hinc titulos motus, diverſaque nomina ſumit.
Ergò continuata rei poſitura, quies eſt:
Continuata ſitûs autem mutatio, motus.

Omnis at ille ſitus, ſeu permanet unus & idem,
Mutaturve, rei modus eſt, veréque modorum
De genere, in rebus qui ſunt aliquando, vel abſunt.
Unde patet, quales jam vidimus eſſe figuras,
Tales eſſe ſitus. Duplex natura figuræ:
Altera nam fines rectos habet, altera curvos.
Sic etiam poſitura duplex: quæ permanet, & quæ
Mutatur. Sicut nulli eſt addicta figuræ
Materies, nulli eſt poſituræ dedita: nullam

Affectat, nullam renuit, par omnibus æquè:
Impertire sibi nullam, deponere nullam,
Aut variare potest; & quam tenet, usquè tenebit,
Quandiu ab externo non immutabitur ictu.
Esse nequit corpus sine qualicunque figurâ:
Sed curvos habeat fines, rectosve, perinde est.
Absque situ quocunque nequit consistere corpus:
Ast illum servet semper, mutetve, perinde est.
Ergò cùm motus positurae sit genus unum,
Quo sine Materia est, naturamque integra servat;
Corporibus, si non aliunde afflabitur, absit,
Advena Materiæ toti, peregrinus, & hospes.

Finis Tomi primi.

